

OBIECTE DIN OS DE LA DUROSTORUM. I.

Dan ELEFTERESCU

Obiectul prezentei lucrări îl constituie un număr de aproximativ 600 piese, într-o covârșitoare proporție de epocă romană, din os, corn și fildes, artefacte aflate în cvasitotalitatea lor în depozitele muzeului călărășean. Ele provin din așezarea romană de la Km 132 DN 3A, București-Constanța, (cod sit 62547.01)¹. Așa cum am mai menționat², așezarea avea un profund caracter meșteșugăresc, caracter certificat de recoltarea din zonă a mii de piese mărunte din lut, metal, os și sticlă, multe rebutate, numeroase urme de cuptoare și gropi cu deșeuri.

Alături de alte categorii de piese „mărunte”, piesele de os au început în ultimile decenii să facă obiectul unor studii monografice și, pentru a nu repeta, semnalăm celor interesați capitolele introductive din lucrarea (relativ recentă) a Danielei Ciugudean³ și, cu o privire specială asupra Daciei, lucrarea lui Călin Timoc⁴.

Simplitatea majorității pieselor din colecția noastră - simplitate ce face greu sezizabilă „amprenta” meșterului -, dimensiunile mici și rezistența fizică în repaus - ce fac posibil și fiabil - economic transportul pe distanțe lungi -, mediul socio-economic din care provin - mediu în care artefactele sunt strict funcționale și în care ele pot avea, ocazional, numeroase întrebuițări secundare* -, și nu în ultimă instanță, nivelul actual al cercetării ne-au convins să nu încercăm depășirea granițelor unui simplu catalog. Din aceleași motive nu vom discuta despre prelucrarea și comercializarea acestor artefacte decât strict legat de piesele din catalog și numai în măsura aducerii de informații noi, certe.

Numărul mare de piese, raportat la spațiul redacțional oferit ne-au obligat să împărțim textul în două.

Acest fapt face, credem, necesară o foarte scurtă prezentare a situației

¹ Așezare cunoscută în literatura de specialitate (ARGINTEANU 1920, p. 1; CULICĂ 1978, p. 113; MUȘETEANU 2003) ca având legături economice și foarte probabil administrative cu Durostorum-ul antic aflat la mai puțin de 3,5 Km spre vest.

² ELEFTERESCU 2005, p. 221.

³ CIUGUDEAN 1997, p. 7-16.

⁴ TIMOC 2007.

* Considerăm că dacă o societate este mai primitivă sau mai ruralizată, polifuncționalitatea pieselor uzuale, și nu numai, crește.

descoperirilor numismatice din zonă, rezultată în urma discuțiilor cu domnul Mihai Dima, cel care s-a ocupat și se ocupă de studiul circulației monetare la Durostorum; prezentarea va oferi cititorului reperate cronologice ale așezării, adăugând și câteva reperate de natură numismatică pentru unele complexe.

Cele aproximativ 1500 de monede descoperite în decursul anilor pe teritoriul așezării sunt dispuse temporal astfel:

6 piese preromane (4 găsite însă pe nivel roman);

239 piese pentru perioada Augustus-Commodus (din care 9 piese în două mici depozite);

837 piese databile între anii 193-260 (6 piese făcând parte dintr-un mic depozit);

379 piese dintre anii 294-498 (din care 25 de piese sunt de la sfârșitul sec. III p. Chr.). Trebuie menționat că o bună parte din acestea provin din donații mai vechi și au fost recoltate probabil cu predilecție din zona Silistrei. Numărul de piese din sec. IV-V din lotul, provenit din cercetările subsemnatului și din cercetări sistematice, fiind mult mai mic.

Datarea (pe bază numismatică) a zonei menajere din SIIC ocupă prima jumătate a secolului II p. Chr.

Arătam în 1985⁵ că „din studierea ceramicii culese din complexele prezentate reiese că avem de a face cu gropi ce se plasează cronologic în veacul al II-lea, cel mai probabil spre a doua jumătate a lui și în prima parte a celui următor. Această datare este întărită și de celelalte materiale descoperite în gropile studiate”. Această concluzie este susținută pe baze ceramice și numismatice pentru aproape toate complexele (gropi menajere) descoperite în urma prăbușirii malurilor și al căror material a fost recuperat prin săpături de salvare.

Așa cum am arătat, vom prezenta câteva din monedele apărute în complexe:

- din G2 provine o monedă de bronz de la Faustina Senior⁶;
- din G3 un as Antoninus Pius: Diva Faustina;
- din G6 provine o imitație turnată (Marcianopolis/Elagabal);
- din G13 provine o imitație turnată (Marcianopolis/Gordian III);
- din G14 un as Caius: Agrippa;
- din G17 o monedă de bronz de la Caracalla⁷;
- din G21 provin monede bătute la Nicopolis (Septimius Severus: Caracalla Augustus), Philippopolis (Commodus), Nicae (Septimius Severus: Caracalla Augustus), Marcianopolis (Diadumenian, Elagabal);
- din G32 un dupondius de la Antoninus Pius;
- în G41 au fost descoperiți patru ași de la Traian, Hadrian, Antoninus Pius și Faustina⁸ și un dupondius de la Antoninus Pius;
- din G60 provin monede de la Marcus Antonius.

⁵ MUȘETEANU, ELEFTERESCU 1985, p. 76, cu referire la complexele notate G1-G7.

⁶ MUȘETEANU, ELEFTERESCU 1985, nr. 45, p. 78.

⁷ MUȘETEANU, ELEFTERESCU 1988-1989, p. 100.

⁸ DIMA 2001.

I. PODOABE, PIESE DE TOALETĂ ȘI DE IGIENĂ PERSONALĂ*

I a. Ace de păr (acus crinalis, spina crinalis, crinale, comatoria).

Făcând parte din categoria pieselor de toaletă și podoabă și (secundar, în epoca romană), de accesorii (ace de haine), acele de păr alături de acele de cusut sunt de departe artefactele din os cel mai des întâlnite în așezările romane (un exemplu ni-l oferă situația de la Nîmes)⁹.

Cu toate că pot avea forme simple, sau din contră, mult elaborate, și în pofida numărului foarte mare de exemplare descoperite, încă mai există neclarități în privința modului de utilizare a acestor piese, cunoscute generic sub numele de „ace de păr”.

Gladys Davidson arată clar că în lumea greacă piese aproape identice erau folosite pentru prinderea hainelor¹⁰, autoarea citată urmărind și evoluția funcționalității acestor piese de la ace de prindere a hainelor (*pins*/ace cu gămălie), uneori de foarte mari dimensiuni, având probabil o funcție mai mult simbolică**, la acele de dimensiuni medii folosite, foarte probabil în pereche la prinderea/susținerea unor lanțuri ornamentale ce înconjurau pieptul sau pentru închiderea *chitonului* (în Grecia clasică). Tot G. Davidson afirmă că folosirea acelor cu gămălie la prinderea părului a fost preluată de romani de la etrusci și că, în continuare, în anumite cazuri, aceste piese au avut o dublă funcționalitate. Ca o confirmare vine, credem, reprezentarea unei matroane a cărei podoabă capilară este acoperită cu un voal foarte subțire, prins de numeroasele și dese bucle, cu un fel de cârlige (sigur nu ace de păr)¹¹.

Tot de dubla funcționalitate și imposibilitatea departajării lor vorbește și Maria Bîró, arătând că în ciuda apariției lor pe numeroase reprezentări plastice și a numeroaselor nume date de autorii clasici, nu putem încă lega termenii antici de artefactul arheologic¹².

Într-un articol despre bijuteriile romane de la Aventicum, M. Guisan afirmă că „folosit de femeile din toată antichitatea, acul de păr, asemenea fibulelor, avea mai multe întrebunțări”¹³.

Astfel o piesă fragmentară, descoperită în necropola de la Callatis, având în treimea superioară doi bulbi („proeminențe globulare”), găsită împreună cu monede din perioada 330-346 p. Chr., și datată către mijlocul secolului al IV-lea p. Chr. este considerată, cu probabilitate (datorită poziționării în zona piciorului

*Includem în această categorie și piese (lingurițe, sonde auriculare, spatule), care de obicei sunt considerate instrumentar medical. Considerăm (în pofida apariției lor în truse medicale, unde uneori se întâlnesc de exemplu și ace de cusut) că numărul lor mare în comparație cu instrumentarul strict medical descoperit nu numai la Durostorum ci și în alte părți, face mult mai probabilă apartenența lor la trusele cosmetice, iar folosirea în scopuri medicale să fie secundară.

⁹ FEUGÈRE, MANNIEZ 1993, p. 270, din cele 161 de piese de os rezultate în urma săpăturilor din cartierul Z.A.C. des Halles din Nîmes (piese ce reprezintă 28,7% din totalul pieselor mărunte), 97 sunt ace de păr.

¹⁰ DAVIDSON 1952, p. 276-280.

** Nr.2258-2259, 2264-2265, ultimile două de 300 mm lungime fiind descoperite într-un mormânt, datat în sec.VIII a. Chr.

¹¹ HILL 1945, p. 13, vas pictat, sud-italic, sec. IV a. Chr.

¹² BÎRÓ 1994, p. 30.

¹³ GUISAN 1975, p. 30.

stâng), ca servind la prinderea îmbrăcămintei sau chiar a giulgiului¹⁴. La fel, fără a nega posibilitatea folosirii acelor de păr de către bărbați pentru aranjarea părului, credem că prezența lor în număr relativ mare în zone în care nu intrau, de obicei, persoane de sex feminin se datorează în special folosirilor secundare (prinderea hainelor)¹⁵.

Acele de păr puteau, de asemenea, să fie folosite la prinderea/fixarea voalului ce acoperea capul¹⁶, și binențeles a plaselor de păr. O astfel de plasă pentru păr (din aur) se află în colecțiile Muzeului Național din Roma¹⁷.

Dacă în primele secole ale republicii, coafura foarte simplă nu necesita multe accesorii, schimbarea mentalităților și, implicit, a modei face ca mai târziu, în timpul imperiului, coafura să devină un adevărat eșafodaj de bucle și accesorii necesitând un număr sporit de sisteme de prindere și apariția unei sclave specializate (*ornatrix*), ce se ocupa cu coafură¹⁸. Pentru cât de bogat și variat ornamentată putea fi coafura pledează și încercarea de reconstituire a coafurii adolescenței descoperite la Noviodunum, în tumulul XXX¹⁹, și meșa falsă de păr de la Fayoum, la care s-au folosit (ca o excepție, credem) pentru fixare 60 de ace din bronz²⁰. De asemenea, vezi tipologia reprezentării (coafurii) pe statuetele din lut produse în atelierile din Gallia în sec. I-III p. Chr.²¹ și pe plastica minoră din colecțiile Muzeului Național de Antichități de la Paris²². Legat de cele două monografii și nu numai de ele, personal, contrar celor afirmate de M. Bíró (vezi nota 12), am fost frapat de lipsa reprezentării acelor de păr. O explicație posibilă ar fi aceea că în arta majoră, păstrată cu predilecție datorită materialelor folosite și a valorii de piață, avem reprezentarea unor persoane din clasele bogate, care probabil nu foloseau astfel de accesorii, timpul și banii permițându-le folosirea sclavelor specializate în crearea complicatelor coafuri (o posibilă confirmare - lipsa unor elemente de prindere/susținere de acest gen a diademei de aur din mormântul de la Callatis²³, a coroniței din flori din mormântul tinerei femei descoperit la Marsilia²⁴ și câteva exemple de portrete în marmură²⁵). Femeile din clasele medii și mici, recurgeau probabil la împletirea rapidă, simplă a părului și prinderea cosițelor într-un coc, operație ce necesita cu siguranță folosirea acelor de păr. De aici probabil și puținătatea pieselor din aur și argint și chiar și a celor

¹⁴ PREDA 1980, p. 62, pl. LVII.10.

¹⁵ GUDEA-BAJUSZ 1991, p. 89.

¹⁶ BÍRÓ 1994, p. 30.

¹⁷ BIAGIOTTI 1990, p. 108, nr. 218.1, fig. 37.

¹⁸ UGAGLIA 1999, p. 59. Sugestive în acest sens sunt și schițele după portretele romane imperiale și după efigiile monetare făcute de Branka Vikić-Belančić (VIKIĆ-BELANČIĆ 1948, fig. 4 și 5).

¹⁹ SIMION 1994/1995, p. 29, fig. 15.

²⁰ BÉAL 1983, p. 183.

²¹ DELOCHE *et alii*, 1993, p. 288-290, fig. 122-124.

²² ROUVIER-JEANLIN 1972.

²³ ALEXANDRESCU 2007, p. 192.

²⁴ BOYER, FATTORI 1976, fig. 10 și 11. Mormântul aparținând unei tinere femei și datat în a doua jumătate a secolului V p. Chr. a fost descoperit în necropola abației Saint-Victor din Marsilia.

²⁵ DUMONT 1989; SALVIAT, TERRER 1980; SALVIAT, TERRER 1983; SALVIAT, TERRER 1984.

din os sau metal comun acoperite cu foiță de aur²⁶.

Uneori acele de păr la fel ca și cele pentru haine, capătă un caracter votiv - vezi în acest sens acele din sticlă, descoperite în morminte²⁷.

O altă posibilă întrebuițare este aceea de scoatere, asemenea spatulelor, a unguentelor și pudrelor din *balsamaria*²⁸.

Incorect, credem, piese descoperite într-o casă din Soissons au fost considerate poansoare²⁹.

În nordul Mării Negre multe ace cu cap neornamentat, scurte și groase, au fost considerate străpungătoare³⁰, iar altele ce au fost depozitate în vase de bucătărie, au folosit probabil la servirea hranei solide³¹. Să nu uităm că furculița (de fapt o frigăruie cu doi dinți, micșorată) a fost utilizată prima dată în Italia spre sfârșitul secolului al XVI-lea - începutul celui următor³². Multe din acele noastre, atât ace de cusut cât și ace de păr, (neexistând o diferențiere proporțională) au fost descoperite în straturile cu cenușă ale gropilor menajere.

TIPOLOGIE

Datorită faptului că nu cunoaștem cazuri de modificare a profilului, prin îngustare în zona gâtului, la acele cu cap simplu, neornamentat - lucru ce poate ajuta la recuperarea științifică a unor fragmente - am împărțit acele de păr în trei categorii:

A - ace cu cap neornamentat;

B - ace cu cap simplu ornamentat;

C - ace cu cap bogat ornamentat.

O împărțire, relativ apropiată, a fost făcută pieselor aflate în colecțiile Muzeului Național Ungar (I - ace simple, fără decor; II - ace cu capul rotund, prelucrat; III - ace cu capul bogat ornamentat, pentru care, consideră autoarea, cu

²⁶ Într-o necropola de pe Via Latina, într-un mormânt de copil (*infans*), au fost găsite cinci ace cu cap sferic, din care patru aveau jumătatea superioară îmbrăcată în foiță de aur. Ele susțineau o coafură foarte strânsă (*sula nuca*). De semnalat că toate au 75 mm lungime, fără a avea capetele identice (EGIDI 2003, Osteria del Curato, M 1, 100, nr. 52-55). Recent la Alba-Iulia, într-o zonă aflată în apropierea castrului, a fost descoperit un ac de păr cu cap în formă de cilindru, învelit într-o foiță de aur; capul este decorat cu cinci șanțulețe paralele. Piesa a fost datată în sec. II p. Chr. (OTA 2008 b, nr. 128). În Muzeul Național de Antichități de la Sofia se găsesc două piese din bronz, cu capul plat, acoperite cu foiță de aur, descoperite la Oescus (RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 206, nr. 280 și nr. 281). De la Pancharevo, lângă Sofia, provine o piesă din argint cu cap în formă de balustru, sub care se găsesc două mici gulere (vezi tipul C4a) (RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 207, nr. 283, sec. II-III p. Chr.). De la Novae provine un ac de păr din aur masiv, ornamentat la capăt cu o mână cu degetele întinse (RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 204, nr. 277, descoperire întâmplătoare, sec. II-III p. Chr. și foto la p. 90-91).

²⁷ TABAKOVA-KANOVA, GETOV 1989, p. 32, fig. 8. Ace de păr din sticlă cu cap ornamentat, lungimi de 124 și 131 mm, sec. I p. Chr.

²⁸ ALICU *et alii*, 1994, p. 53.

²⁹ ANCIEN 1977, p. 65, nr. 10-14; condiții de descoperire precare.

³⁰ KRUGLIKOVA 1966, p. 136; GAJDUKEVIČ 1981, p. 122-123; BURAKOV 1976, p. 126 (cf. KRAPIVINA 1993, p. 137).

³¹ PETERS 1986, p. 54-56, (cf. KRAPIVINA 1993, p. 137).

³² SZÖKE 1997, p. 672, cu bibliografia aferentă.

greu pot fi create tipologii, din cauza numărului mare de variante)³³.

În cadrul acestor trei mari categorii, grupele vor păstra, în general, împărțirile deja folosite în literatura de specialitate.

În ordonarea grupelor am ținut seama de *simplicia dezvoltare mecanică, de la simplu la complex*, neavînd (cel puțin la nivelul personal de cunoaștere) criterii clare, indubitabile, de natură cronologică, geografică sau de altă natură de care să ținem seama.

Menționăm, de asemenea, că mai ales în cadrul primei categorii s-a ținut seama de forma generală, forma avută în intenție. Tehnica tăierii la strungul cu arc³⁴ face ca zona de rupere să aibă un anumit grad de conicitate, care a fost mai mult sau mai puțin îndepărtată la finisaj (același aspect îl vom observa și la piesele groase la care tăierea s-a făcut circular pe exterior, urmată de desprinderea părților prin rupere). Nu o considerăm, binențeles, ca singura metodă de obținere a acelor de os; la fel de bine, dar mai greu și necesitând pentru aceeași calitate o mai mare iscusință, piesele puteau fi lucrate liber.

Uneori, în general la acele cu cap neornamentat, apare o anumită aplatizare în zona superioară, aplatizare care, chiar dacă uneori este justificată de lipsa materialului (apar zone de țesut spongios), credem că, în general a fost căutată.

Chiar dacă suntem de acord cu Nicolae Gudea și István Bajusz că destinația și dimensiunile materialului brut puteau influența dimensiunile³⁵, totuși influența materiei brute (să nu uităm că practic sunt resturi menajere) trebuie să fi fost insignifiantă.

A – ACE CU CAP NEORNAMENTAT

A1 - Ace cu cap conic

Tip: Ciugudean, 1, 2 (CIUGUDEAN 1997); Gudea-Bajusz 1/2 (GUDEA-BAJUSZ 1991); Bajusz-Isac, VII.1.2 (BAJUSZ-ISAC 2001); Béal A XX 3 (BÉAL 1983); Riha, tipul 27 (RIHA 1990); Mikler, konische Nadeln, pl. 29, 2-3, 5-6 (MIKLER 1997).

Am considerat că datorită modului de obținere, piesele din această grupă suportă cele mai puține operații de finisaj, iar faptul că este grupa cu cel mai mare număr de exemplare nu face decât să confirme că piața provincială cerea obiecte practice, cu valoare adăugată mică. Așa cum am mai arătat, diferențele mari de conicitate ce apar datorită tehnicii de obținere, nu au fost luate în calcul. De remarcat că această conicitate datorată, clar, tehnologiei folosite în producerea pieselor lungi din os și lemn a fost păstrată la exemplarele din metal, intenționat și nu din necesități tehnice.

Pentru cât de comun și reprezentativ este acest tip pledează, credem, și reprezentarea unui ac de păr tip.A1 alături de un pieptene dublu pe stela funerară a unei coafeze³⁶.

³³ BÍRÓ 1994, p. 30-35.

³⁴ MIKLER 1997, 8, fig. 3 (după: Chr. Vallet. Trav.Arch. Limousine 14, 1994, fig. 16).

³⁵ GUDEA-BAJUSZ 1991, p. 84.

³⁶ BÍRÓ 1987, fig. 31; BÍRÓ 1994, fig. 11.

Piese de acest tip descoperite în Dacia au datări cuprinse în secolele II-III p. Chr.³⁷; datări apropiate au și piesele descoperite în alte provincii³⁸. Tot în secolele II-III p. Chr. sunt datate și piesele de la *Corinth*³⁹, de la *Lauriacum*⁴⁰. În Gallia acele descoperite la *Aquae Siccæ* (Cazères, Haute Garonne), într-o fântână funerară, sunt datate în secolul I p. Chr.⁴¹, iar cele la Nîmes au apărut într-un context datat între anii 220-250⁴². În Britannia tipul se datează între anii 70-200/250 p. Chr.⁴³. O datare târzie are o piesă descoperită într-un mausoleu aparținând cimitirului roman II de la Nagykanizsa (Pannonia)⁴⁴.

³⁷ COCIȘ, ALICU 1993, p. 115-119, nr. 1-105; RODEAN, CIUGUDEAN 1999, pl. I.1,2,4,5,8-10, p. 252. În castrul de la Gilău ace de păr cu cap conic sunt datate în prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr. (RUSU 1956, p. 697, fig. 5,15 și 5,1), iar la *Ulpia Traiana* din prima jumătate a secolului al II-lea și până în secolul al III-lea p. Chr. (ALICU, NEMEȘ 1982, p. 346). O datare apropiată la Ilișua (a. HICA-CÎMPEANU 1980, p. 665, fig. 1.9, sec. II-III p. Chr., COCIȘ, ALICU 1993, p. 116, pl. II.2, nr. 12, sec. II-III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.47, tip. XIII; b. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.2, ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 4.43, tip. XIII; c. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.4, ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.46, tip. XIII; d. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.15, ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 4.44, tip. XIII; e. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.19, ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 4.45, tip. XIII) și *Romula* (POPILIAN 1976, p. 250, fig. 12.16, *villa suburbana*, a doua parte a secolului II - prima parte a secolului III p. Chr.). Piese asemănătoare mai apar și la Cristești (POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.12.), Porolissum (GUDEA 1989, p. 828, pl. CCLXVI.17), Alba-Iulia, cartier Partoș (TIMOFAN 2008, p. 2, nr. 2, sec. III p. Chr.).

³⁸ *Moesia Inferior: Novae*, secolul II p. Chr. (VLADKOVA 1996, p. 144, Tip. II, nr. 3, pl. II.10), *Odessos* (therme), sec. II-III p. Chr. (HARALAMBIEVA 2006, p. 46, fig. 20, 22); *Moesia Superior: Viminacium*, sec. I-II p. Chr. (ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, G1-213, 2, pl. CLXX, monedă Hadrian; G1-192,2, pl. CLXI, sec. I p. Chr.; G1-188,4, pl. CLVIII, sfârșitul sec. I p. Chr.). O datare asemănătoare are o piesă de la Hrtkovi (DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1993, pl. XI.5). La *Singidunum* o piesă din această categorie este datată cu un as de la Septimius Severus (SIMIĆ 1997, p. 40 și p. 46, M 67, fig. 7. As, anii 193/211); *Pannonia Inferior*: Piese de la *Sirmium*, merg până în a doua parte a secolului III p. Chr. (SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 152, pl. I.4, tip. 2, din a doua parte a secolului II p. Chr. până în a doua parte a secolului III p. Chr.). Piese aparținând acestui tip se află și în colecțiile muzeului „Laczkó Dezső” din Veszprém (OSIRKE, PALÁGYI 2005, Baláca, edificiul XVII, 14.9.1.21, p. 48; Kádárta, 25.1.2., p. 58; loc necunoscut, 53.212., p. 104), iar altele provin de la *Gorsium* (BÍRÓ 1987, fig. 7.22 (*vicus*), 10.63-64 (*nymphaeum*), 12.91 și 93-95 (*forum*), 22.203 (edificiul VII), 26.224 (pe stradă), 32.301 (edificiul XXXVIII), 34.330 și 334 (cimitir); BÁNKI 1990, pl. I.55, 58 și pl. XVIII.210); Tot din Pannonia provin și piesele aflate în Muzeul Național Ungar, Dunapentele, Szöny și loc necunoscut (BÍRÓ 1994, pl. XIII.119, pl. XV.145; pl. XIV.134-137, pl. XV.138-143; pl. XV.148-151). *Pannonia Superior*: La *Carnuntum* o piesă din acest tip este datată la începutul sec. II p. Chr. (ERTEL *et alii* 1999, p. 133, pl. 22.19, M14, mormânt datat cu un dupondius de la Hadrian (119-121), ML.Nr.17). Piese de acest tip apar și la *Poetovio* (MIKL CURK 1976, p. 20 și 38, pl. XXX.12 și 27, nr. 874 și 2639; ŽIŽEK 2001, pl. 28.6 și 9).

³⁹ DAVIDSON 1952, p. 286, pl. 120.2361-2362.

⁴⁰ RUPRECHTSBERGER 1979, tip 8, nr. 320, 326, 329-332.

⁴¹ MANIÈRE 1966, p. 108, pl. II,75.

⁴² FEUGÈRE, MANNIEZ 1993, p. 287, fig. 260.290, faza 4e.

⁴³ CRUMMY 1979, p. 159-160.

⁴⁴ EKE, HORVÁTH 2006, fig. 5.15, p. 77 (monede 350-355 p. Chr.).

1. Inv. 51437. Pl. II.* SIIC, G41, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Urme foarte fine de coroziune în zona capului și în treimea inferioară. Vârful ars. Frumoasă culoare gălbui-castanie. L = 149,3 mm; Ø cap = 7,3 / 8,1 mm.

2. Inv. 15290. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Vârful ciobit și ars secundar. Zona capului ușor aplatizată. Culoare gălbui-lăptoasă. L = 142 mm; Ø cap = 6,4 / 7,8 mm.

3. Colecție particulară. Plajă, *passim*. O foarte mică parte din vârf ciobită, folosit în continuare.** Culoarea alterată de un tratament necorespunzător efectuat după descoperire. L act. = 141,7 mm; Ø cap = 7 / 8,5 mm.

4. Inv. 44412. SIIC, G41, 403;*** cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Coroziune fină în suprafață. Culoare galbenă cu pete castanii. L = 133 mm; Ø cap = 7 / 8,5 mm.

5. Inv. 15373. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Capul ușor așchiat, posibil chiar în timpul prelucrării, acum zona este lustruită, probabil în urma folosirii. Vârful ars. Culoare gălbui-murdar. L = 126 mm; Ø cap = 5,9 mm.

6. Inv. 15376. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Vârful ciobit și folosit fără a mai fi retușat (acum lustruit datorită folosirii). O foarte frumoasă culoare alb-fumurie, marmorată. L = 119 mm; Ø cap = 6,3 mm.

7. Inv. 44395. SIIC, G 41, 435B; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Finisare și conservare foarte bună. Culoare gălbui-castanie. L = 118 mm; Ø cap = 5,3 mm.

8. Inv. 44410. SIIC, G41, 448; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Vârful ușor ciobit și ars. Finisare și conservare foarte bună. Culoare gălbui-castanie. L = 117 mm; Ø cap = 4 mm.

9. Inv. 44400. SIIC, 435G; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Vârful ars. Culoare gălbui-murdar. L = 116 mm; Ø cap = 4,8 mm

10. Inv. 44394. SIIC, 438B; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Vârful ciobit și lustruit prin folosire. Culoare castaniu-gălbuie. L = 113,4 mm; Ø cap = 6,4 mm.

11. Inv. 15302. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. În zona capului urme de țesut spongios. Reascuțit. Suprafața puternic corodată. Culoare galben-murdar. L = 112,8 mm; Ø cap = 6,8 mm.

12. Inv. 46050. SIIC, 499; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. În zona capului urme din țesutul spongios. Reascuțit. Culoarea variază de la gălbui spre cenușiu, până la castaniu. Vârful ușor ars. L = 112,7 mm; Ø cap = 7,5/8,2 mm.

13. Inv. 41621. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Treimea superioară ușor aplatizată. Reascuțit. Culoare gălbue. L = 111,6 mm; Ø cap = 6,9/8,2 mm.

* Desenele, cu excepția desenului piesei cu numărul 153, au fost executate de doamna Gabi Dobre, desenator la Muzeul Dunării de Jos, Călărași.

** Piesele, în general ace de păr și de cusut, care după rupere au fost folosite în continuare, le-am catalogat ca piese întregi.

*** Dat fiind faptul că deocamdată cercetările sistematice nu au beneficiat de o publicare *in extenso* și deci trecerea la fiecare piesă a coordonatelor ar fi fost relativ inutilă, îngreunând și mărinnd spațiul redacțional, am preferat să folosim numărul de pe pachet (de situație), în arhiva de șantier, arhiva muzeului, registrul de inventar, existând corelarea dintre ele.

14. Inv. 27524. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Culoare cenușiu-verzuie. L = 109,4 mm; Ø cap = 5,3 mm.

15. Inv. 47426. SIIC, G62; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. O foarte mică parte din vârful, ruptă, posibil prin ardere, după aruncare. Culoare gălbui-castaniu, murdar. L act. = 108,9 mm; Ø cap = 5,6 mm.

16. Inv. 51438. SIIC, G41, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Vârful ușor așchiat și tocit prin folosire. Culoare frumoasă, castaniu-gălbui. L = 105,9 mm; Ø cap = 4,8/5,1 mm.

17. Inv. 38735. SIIC, 238; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Vârful ars. Culoare gălbui-cenușie. L = 107 mm; Ø cap = 6,2 mm.

18. Inv. 34803. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Tocit puternic. Culoare gălbui-murdar spre crem. L = 105,3 mm; Ø cap = 6,9 mm.

19. Inv. 38733. SIIC, 255+283; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg (rupt în două). Vârful tocit. Culoare castaniu-gălbui. L = 100 mm; Ø cap = 4 mm.

20. Inv. 22784. G20; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Culoare gălbui-murdar. În zona capului culoarea trece spre negru-castaniu în urma unei arderi secundare. L = 98,6 mm; Ø cap = 4,9 mm.

21. Inv. 27501. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Vârful rupt, pare posibil să fi fost folosit în continuare. Culoare galben-castanie. L act. = 98 mm; Ø cap = 5 mm.

22. Inv. 15307. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Reascuțit. Culoare gălbui-murdar. L = 97,2 mm; Ø cap = 6,2/7 mm.

23. Inv. 46052. G10; săpătură de salvare Dan Elefterescu. Întreg. Reascuțit. Culoare gălbui-castanie. L = 96,1 mm; Ø cap = 5,7/6,9 mm.

24. Inv. 15295. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Reascuțit. Culoare castaniu-murdar cu pete brune. Urme de ardere secundară. L = 96 mm; Ø cap = 4,3 mm.

25. Inv. 22783. G20; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Vârful tocit și ars. Culoare alburiu-gălbui. L = 95 mm; Ø cap = 4,4 mm.

26. Inv. 44396. Pl. II. SIIC, 447; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Întreg. Foarte subțire. Culoare gălbui-castanie. L = 92 mm; Ø cap = 2,5 mm.

27. Inv. 27528. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Puternic corodat. Culoare gălbui-cenușiu-murdar. Vârful ars. L = 90,2 mm; Ø cap = 5 mm.

28. Inv. 15289. G4; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Tocit puternic. Coroziune fină la suprafață. Culoare gălbui-castanie. L = 89,8 mm; Ø cap = 5,1 mm.

Bibliografie: Mușețeanu, Elefterescu 1985, nr. 62, p. 79.

29. Inv. 15504. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Tocit puternic și ars la vârful. Culoare gălbui-alburie. L = 87,9 mm; Ø cap = 5 mm.

30. Inv. 34133. X7; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă o parte din vârful. Folosit în continuare. Culoare galben-castanie. L act. = 87,1 mm; Ø cap = 5,4 mm.

31. Inv. 47429. SIIC, 527; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Posibil rupt și refăcut (are aspectul unei piese noi dar este prea scurt). Culoare castaniu-gălbui. L = 86 mm; Ø cap = 5,3 / 6,8 mm.

32. Inv. 27525. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Urme din țesutul spongios. Reascuțit. Coroziune fină în pete. Culoare gălbui-castanie. L = 85,9 mm; Ø cap = 3,7/4,2 mm, diametru care își păstrează aceste dimensiuni pe aproximativ 70% din lungimea piesei.

33. Inv. 47435. SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit exentric, prin pilire pe o singură parte. Culoare castaniu-gălbuie. Treimea inferioară arsă. L = 78,7 mm; Ø cap = 5 mm.

34. Inv. 15308. Plaje, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit. Coroziune fină în suprafață. Culoare gălbui-murdar. L = 77,4 mm; Ø cap = 4,8 mm.

35. Inv. 44397. SIIC, curățenie profil G60, 444; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit exentric, prin pilire pe o singură parte. Capul ușor aplatizat. Culoare gălbui-murdar, spre crem. L = 76,9 mm; Ø cap = 4,3/5,6 mm.

36. Colecție particulară. Plajă, *passim*. Întreg. Puternică corozie pe toată suprafața. Culoare cenușiu-brună cu tente ușor măslinii. L = 76,6 mm; Ø cap = 6,3 mm.

37. Inv. 15301. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Puternic corodat. Rupt și reascuțit. Culoare alb-murdar. Vârful foarte gros. L = 75,3 mm; Ø cap = 5,3/6 mm.

38. Inv. 15380. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit prin frecare pe o singură parte. Culoare gălbui-cenușie cu pete castaniu-închis. L = 70,8 mm; Ø cap = 4 mm.

39. Inv. 47428. SIIC, G62, 530; cercetări sistematice, Dan Elefterescu.. Întreg. După ruperea treimii inferioare a fost folosit fără a fi reascuțit. Frumoasă culoare măslinie. L = 62,7 mm; Ø cap = 4,2 mm.

40. Inv. 44398. Pl. II. SIIC, G41, 459; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit prin frecare pe o parte. Culoare maroniu-gălbuie. L = 61,1 mm; Ø cap = 5,7 mm.

41. Inv. 34137. Pl. II. X7; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt și reascuțit prin frecare pe o singură parte. Culoare verzui-cenușie. L = 56,1 mm; Ø cap = 4,8 mm.

42. Inv. 47466. Pl. II. SIIC, G60, 492; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt de la jumătate și reascuțit. Culoare gălbui-murdar. L = 52,1 mm; Ø cap = 6,1 mm.

Analogii: *Singidunum*.⁴⁵

43. Inv. 15374. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârf. Urme de țesut spongios în zona capului. Culoare gălbuie. L act. = 127,6 mm; Ø cap = 6,8 mm.

44. Inv. 44393. G41, SIIC, 448; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. În zona capului urme de țesut spongios. Culoare castaniu-gălbuie. L act. = 122 mm; Ø cap = 6,2 / 8,9 mm.

45. Inv. 15291. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârf. Coroziune fină în suprafață. Culoare galben-castanie cu pete

⁴⁵ IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997, pl. 59.1.

fumurii. L act.= 116,7 mm; Ø cap = 7 / 8,5 mm.

46. Inv. 15304. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Vârful rupt și ars puternic. Frumoasă culoare crem-gălbuie. L act.= 107 mm; Ø cap = 5,1 mm.

47. Inv. 38737. SIIC, 1998; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Folosit după rupere. Culoare gălbui-cenușie. L act = 95,4 mm; Ø cap = 7 mm.

48. Inv. 27500. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă o parte din vârful. Urme de țesut spongios în zona capului. Culoare castaniu-gălbuie. L act.= 92,4 mm; Ø cap = 5,1 mm.

49. Inv. 38748. SIIC,353; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă treimea terminală. În zona capului urme de țesut spongios. Culoare castaniu-gălbuie în pete. L act.= 90 mm; Ø cap = 7,8 / 8,9 mm.

50. Inv. 22980. G9; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă 10% din partea terminală. Culoare alb-gălbuie. L act.= 89,9 mm; Ø cap = 6,2 mm.

51. Inv. 41661. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare gălbui-cenușie, în pete. L act. = 88,2 mm; Ø cap = 7 mm.

52. Inv. 15293. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă peste o treime din corp. Zona capului ușor aplatizată Culoare castanie cu pete mai închise. L act = 87,6 mm; Ø cap = 6,7/8 mm.

53. Inv. 51435. SIIC, G41, 556; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă 10% din partea terminală. Zona capului ușor lățită. Culoare alb-gălbuie cu pete slabe crem. L act. = 82,6 mm; Ø cap = 4,8/4,2 mm.

54. Inv. 15296. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Coroziune fină în suprafață. Zona capului puternic aplatizată. Culoare castaniu-gălbuie. L act. = 80,2 mm; Ø cap = 5,8/6,9 mm.

55. Inv. 44411. SIIC, 435; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă 10% din partea terminală. Urme de țesut spongios în zona capului. Diametru constant (aprox. 3 mm) pe toată lungimea păstrată. Culoare castanie, uniformă. L act. = 76,9 mm; Ø cap = 2,6/3,1 mm.

56. Inv. 15297. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Urme de țesut spongios. Se poate observa foarte bine în zona capului cum a fost practică o incizie circulară după care piesa a fost desprinsă din eboșă prin rupere. L act. = 78 mm; Ø cap = 5,5/6,2 mm.

57. Inv. 15292. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Urme de țesut spongios. Culoare gălbui-alburie. L act. = 76,3 mm; Ø cap = 5,4 / 6,8 mm.

58. Inv. 46047. SIIC, *passim*; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Frumoasă culoare măslinie. L act = 76 mm; Ø cap = 6,3 mm.

59. Inv. 27532. Plajă, *passim*; cercetări de teren, colectiv muzeu. Lipsă treimea inferioară. Urme de țesut spongios. Culoare castaniu-gălbui, murdar. L act. = 74 mm; Ø cap = 6 mm.

60. Inv. 15378. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare gălbui-castanie. L act.= 69,4 mm; Ø cap =5/6,2 mm.

61. Inv. 15495. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare gălbui-castanie cu nuanțe fumurii. Foarte apropiat ca aspect cu piesa inv. 15291 (nr. 45), posibil același producător. L act. = 68,2 mm;

Ø cap = 6,3/7,8 mm.

62. Inv. 15498. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare alb-fumurie. L act. = 65,9 mm; Ø cap = 7,1 mm.

63. Inv. 15501. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Diametrul capului este egal cu diametrul corpului la jumătatea lungimii. Culoare gălbui-castanie. L act. = 65,7mm; Ø cap = 4,8 mm.

64. Inv. 15309. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă pătrimea inferioară. Coroziune fină în suprafață, Culoare bej, marmorată, cu nuanțe măslinii. L. act. = 64mm; Ø cap = 3,4 mm.

65. Inv. 47427. SIIC, 417; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Urme de țesut spongios în zona capului. Posibil ca partea superioară să fi fost ascuțită intenționat. Culoare gălbui-castanie. L act = 63,7 mm; Ø cap = 4 / 5,3 mm.

66. Inv. 41677. SIIC, 194II; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare verde-oliv. L act. = 63 mm; Ø cap = 4,7/5,2 mm.

67. Inv. 27503. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare castaniu-gălbuie. L act. = 61,2 mm; Ø cap = 4,6 mm.

68. Inv. 38775. SIIC, 289; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare gălbui-castanie. L act. = 59,9 mm; Ø cap = 4,2 mm.

69. Inv. 15312. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Urme de țesut spongios și de ardere secundară în zona capului. Culoare gălbui-murdar spre cenușiu. L act. = 59,8 mm; Ø cap = 5,6 mm.

70. Inv. 27504. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Datorită arderii secundare culoare în degrade de la castaniu la negru, în funcție de grosime. Se observă foarte bine cum zonele mai subțiri se înnegresc mai repede. L act. = 59,7 mm; Ø cap = 4,5/5 mm.

71. Inv. 47430. SIIC, 527; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Coroziune fină a suprafețelor. Posibil ca partea superioară să fi fost ascuțită intenționat. Culoare gălbui-murdar. L act. = 59 mm; Ø cap = 4,9 mm.

72. Inv. 15379. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare alburii-cenușiu, murdar. L act. = 57 mm; Ø cap = 6,2 mm.

73. Inv. 41670. SIIC, G33; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Frumoasă culoare gălbuie. L act. = 56,9 mm; Ø cap = 4,4 mm.

74. Inv. 15300. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Folosit după rupere, posibil altă întrebuițare, capătul rămas este prea gros, nu este reascuțit, dar totuși marginile sunt ușor tocite. Culoare castaniu-roșcat. L act. = 56,8 mm; Ø cap = 5,4/5,9 mm.

75. Inv. 15311. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Culoare gălbui-castanie. L act. = 56,2 mm; Ø cap = 5 mm.

76. Inv. 47431. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare galben-castanie. L act. = 55,3 mm; Ø cap = 4/5,2 mm.

77. Inv. 15310. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare alburii-gălbuie. L act. = 51,1 mm; Ø cap = 4/4,8 mm.

78. Inv. 46044. SIIC, 435; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare gălbui-castanie. L act. = 50 mm; Ø cap = 4,3 mm.

79. Inv. 15305. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Culoare verde-măslinie. L act. = 48,5 mm; Ø cap = 4,2 mm.

80. Inv. 27526. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Urme de țesut spongios. Culoare gălbui-castanie. L act. = 45,9 mm; Ø cap = 4/5,1 mm.

81. Inv. 41623. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează sfertul superior. Culoare gălbui-castanie. L act. = 37,1 mm; Ø cap = 5,9 mm.

82. Inv. 53376. SIIC, 435; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Se păstrează aproximativ sfertul superior. Culoare gălbui-castanie. L act. = 31,1 mm; Ø cap = 4/4,6 mm.

A2 - Ace cu cap rotunjit

Tip: Ciugudean, 1,4; Gudea-Bajusz 1/3; Bajusz-Isac, VII.2.

Piese din acest tip sunt prezente la Osijek (*Mursa*)⁴⁶, *Porolissum*⁴⁷, Ilișua⁴⁸, Dunapentele⁴⁹, *Gorsium*⁵⁰, și în colecțiile muzeului „Laczkó Dezső” din Veszprém⁵¹. Piese descoperite în termele de la *Odessos* au fost datate în secolele II-III p. Chr.⁵²; exemplare identice, descoperite în sanctuarul rural de la Bennecourt, sunt încadrate între ultimul sfert al secolului III – prima parte a secolului IV p. Chr.⁵³.

La acest tip distingem două variante:

A2a- în zona capului secțiunea este relativ circulară.

Tip: Beal A XX 3.

Piese identice la *Romula*⁵⁴, Ilișua⁵⁵, *Sirmium*⁵⁶, Nîmes⁵⁷.

⁴⁶ VIKIĆ-BELANČIĆ 1948, fig. 2.9.

⁴⁷ GUDEA 1989, p. 828, pl. CCLXVI.16.

⁴⁸ PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, p. 423, pl. LXXXII.3, ISAC, GAIU 2006, pl. 5.50, tip. XIII.

⁴⁹ BÍRÓ 1994, pl. XII.109 și pl. XIII.124.

⁵⁰ BÍRÓ 1987, 10.61-62 și 77 (*nymphaeum*), 12.96-97 (*forum*), 18.156 (locuință, perioada Severilor), BÁNKI 1990, pl. XVIII.241; BÁNKI 1998, pl. II.102.

⁵¹ OSIRKE, PALÁGYI 2005, Baláca, edificiul I, 14.2.8, p. 35; Baláca, edificiul II, 14.4.7, 14.4.10, 14.4.13, p.43; Baláca, edificiul XVII, 14.9.1.12, p. 47; loc necunoscut, 53.207 și 209, p. 103.

⁵² HARALAMBIEVA 2006, p. 46, fig. 21.

⁵³ BOURGEOIS *et alii* 1999, p. 124 și 184, Tip A.

⁵⁴ POPILIAN 1976, p. 250, fig.12.10, *villa suburbana*, a doua parte a secolului II - prima parte a secolului III p. Chr.

⁵⁵ a. HICA-CÎMPEANU 1980, p. 665, fig. 1.8, sec. II-III p. Chr., COCIȘ, ALICU 1993, p. 116, pl. III.5, nr. 26, sec. II-III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.48, tip. XIII; b. HICA-CÎMPEANU 1980, p. 665, fig. 1.5, sec. II-III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.49, tip. XIII; c. PROTASE, GAIU 1997, pl. 3.1; d. COCIȘ, ALICU 1993, p. 116, pl. IV.6, nr. 36, sec. II-III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.51, tip. XIII.

⁵⁶ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 151-152, pl. I.2, tip. 1, sec. II-III p. Chr.; SARANOVIĆ-SVETEK 1988-1989, p. 123, tip. 1, sec. II - a doua parte a sec. III p. Chr.

⁵⁷ FEUGÈRE, MANNIEZ 1993, p. 283, fig. 257.156, faza 4 cd (70/220) și p. 288, fig. 261.302, faza 5 (250/400).

83. Inv. 15299. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Culoare alburii-gălbuie. L act. = 113 mm; Ø cap = 4,1 mm.

84. Inv. 52340. SIIC, G41, 514; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. După dimensiuni sigur s-a rupt și a fost reascuțit (foarte bine). Fisuri fine longitudinale. Culoare gălbuie cu pete închise. L = 100,4 mm; Ø cap = 8,2 mm.

85. Inv. 15499. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă aproximativ 10% din vârful. Culoare alburii-gălbuie. L act. = 85,3 mm; Ø cap = 4 mm.

86. Inv. 15314. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Puternic corodat. L act. = 75,8 mm; Ø cap = 4,1 mm.

87. Inv. 41662. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea superioară. Se observă țesutul spongios. Diametrul corpului mai mare decât diametrul capului. Culoare alb-gălbuie. L act. = 52,9 mm; Ø cap = 5 mm.

A2b- în zona capului secțiunea este ovalizată, turtită.

Piese identice aflăm în Dacia la Cristești⁵⁸, *Apulum*⁵⁹, Ilișua⁶⁰, *Romula*⁶¹; la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* piese asemănătoare încadrate în varianta b sunt datate începând cu a doua parte a secolului al II-lea și în tot secolul III p. Chr.⁶². La Augst sunt încadrate în tipul 27⁶³.

88. Inv. 15375. Pl. II. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Treimea superioară puternic aplatizată. Culoare alburii-gălbui-fumurie. L = 114,7 mm; Ø cap = 3,3/5,4 mm.

89. Inv. 15496. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Urme de țesut spongios. Tocit. Culoare alb-fumurie. L = 117,3 mm; Ø cap = 3,9/5,8 mm.

90. Inv. 38741. SIIC, 281; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Culoare gălbuie cu pete fine castaniu-cărămizii. L = 92 mm; Ø cap = 4,1/5,3 mm.

91. Inv. 46041. SIIC, 473; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Folosit și după ruperea vârfului. Culoare gălbui-castanie. Vârful ars la castaniu. L act = 114,5 mm; Ø cap = 6,1/7 mm.

92. Inv. 44399. SIIC, G60, 445D; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează aproximativ 15% din corp. Capul mai îngust decât corpul. Culoare alburii-gălbuie. L act = 28,5 mm; Ø cap = 3,7/4,5 mm.

⁵⁸ POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.22.

⁵⁹ RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 252, pl. I.7, sec. II-III p. Chr.; TIMOFAN 2008, p. 22, nr. 3, cartier Partoș, sec. III p. Chr.

⁶⁰ a. HICA-CÎMPEANU 1980, p. 665, fig. 1.10, sec. II-III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.54, tip. XIII (par, totuși, două ace diferite); b. PROTASE, GAIU 1997, pl. 3.2-3.

⁶¹ POPILIAN 1976, p. 250, fig. 12.15, *villa suburbana*, a doua parte a secolului II - prima parte a secolului III p. Chr.

⁶² ALICU, NEMEȘ 1982, p. 346.

⁶³ RIHA 1990, pl. 63.2629.

A3 - Ace cu cap plat sau aproape plat*.

Tip: Ciugudean, 1,3; Gudea-Bajusz 1/1; Bajusz-Isac, VII.3; Beal A XX 1(sec. I-IV p. Chr.).

Două piese descoperite în așezarea rurală de la Fântânele sunt datate în secolele II-III p. Chr.⁶⁴. O datare asemănătoare a primit-o și o piesă descoperită recent la Alba-Iulia⁶⁵. O datare mai timpurie (sec. I-II) o are o piesă descoperită la *Corinth*⁶⁶. La *Novae* un exemplar asemănător este datat în prima parte a secolului al II-lea p. Chr.⁶⁷. La *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* toate cele patru piese asemănătoare încadrate în varianta c se pot data în sec II p. Chr.⁶⁸. O piesă asemănătoare se află în colecțiile muzeului „Laczkó Dezső” din Veszprém⁶⁹. Piese asemănătoare notăm și la *Gorsium*⁷⁰. Și tot din Pannonia provin piese descoperite la Dunapentele⁷¹, Koroncó⁷² și Szöny⁷³. Din templul lui *Mithras* de la *Poetovio* provine o piesă din acest tip cu o datare largă (sec. I-IV)⁷⁴. La Augst sunt încadrate în tipul 27⁷⁵, iar la *Lauriacum* în tipul 8⁷⁶. La Avenches sunt prezentate 11 piese asemănătoare⁷⁷.

Și aici distingem doua variante:

A3a- în zona capului secțiunea este relativ circulară.

O piesă identică aflăm în Dacia la Cristești⁷⁸.

93. Colecție particulară. Plajă, *passim*. Întreg. Corodat relativ puternic în pete. Culoarea, probabil alb-gălbui, culoarea alterată datorită unui „tratament” de conservare. L = 124 mm; Ø cap = 5,1/5,3 mm.

94. Inv. 15303. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful, folosit după rupere. Zona terminală puternic arsă. Culoare castaniu-deschis, gălbuie. L act. = 96,3 mm; Ø cap = 5,8 mm.

95. Inv. 51660. SIIC, 419; cercetări sistematice Dan Elefterescu. Rupt în două.

* Cele cu capul aproape plat le-am introdus în aceasta categorie dată fiind clara dorință și intenție pentru această formă. Descrierea s-a făcut de la cele cu tendință la cele plate.

⁶⁴ SUCEVEANU 1998, p. 191, pl. V.7 și V.10.

⁶⁵ BOUNEGRU 2008 c, nr. 75.

⁶⁶ DAVIDSON 1952, p. 287, pl. 120.2385.

⁶⁷ VLADKOVA 1996, p. 143, Tip. II, nr. 2, pl. II.9.

⁶⁸ ALICU NEMEȘ 1982, p. 346.

⁶⁹ OSIRKE, PALÁGYI 2005, p. 35, Baláca, edificiul I, 14.2.10.

⁷⁰ BÍRÓ 1987, fig. 7.20 și 23 (*vicus*), 10.66 și 78 (*nympheum*), 26.222-223 și 225 (pe stradă), 38.431 (*passim*); BÁNKI 1998, pl. XXX.37.

⁷¹ BÍRÓ 1994, pl. XII.99,102, pl. XIII.115,116,123; pl. XIV.128, 130.

⁷² BÍRÓ 1994, pl. XIV.131.

⁷³ BÍRÓ 1994, pl. XII.111, pl. XIII.112; pl. XIV.132, 133.

⁷⁴ ŽIŽEK 2001, pl. 28.8.

⁷⁵ RIHA 1990, pl. 64.2648.

⁷⁶ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 39, nr. 313, 314, 316, 318, 324, sec. II-III p. Chr.

⁷⁷ GUIBAN 1975, p. 30, pl. 17.51.

⁷⁸ POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.8.

Lipsă o mică parte din vârful. Corpul strâmb. Culoare castaniu-gălbuie. În treimea inferioară o zonă verzuie prin migrare în timpul zacerii. L act = 110,2 mm; Ø cap = 4,1 mm.

96. Inv. 15315. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Urme de țesut spongios. Culoare alb-gălbuie. L act. = 101,5 mm; Ø cap = 7 mm.

97. Inv. 41622. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Culoarea alburii-gălbuie. L act. = 90 mm; Ø cap = 5,1 mm.

98. Inv. 15313. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Foarte subțire. Coroziune fină în suprafață. Culoare murdar-măslinie, marmorată. L act. = 57 mm; Ø cap = 3,8 mm.

99. Inv. 15503. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea superioară. Culoare castaniu-gălbuie, marmorată. L act. = 45,8 mm; Ø cap = 5,8 mm.

A3b- în zona capului secțiunea este ovalizată, turtită.

Piese identice se cunosc în Dacia la Cristești⁷⁹, Ilișua⁸⁰ și *Apulum*⁸¹.

100. Inv. 15287. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Urme slabe din țesutul spongios. Culoare castaniu-gălbuie, murdară. L = 122,7 mm; Ø cap = 5,4/6,5 mm.

Analogii: *Odessos*⁸².

101. Inv. 52339. SIIC, G41, 569; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Sigur avem de a face cu refolosirea unui ac de cusut, la care, după ruperea capului în zona inferioară a urechii, s-a făcut o finisare a zonei (se mai observă foarte puțin, dar clar, restul de ureche). Culoare gălbuie cu pete castanii. Vârful ușor ars. L = 110 mm; Ø cap = 2/4,8 mm.

102. Inv. 15284. Plajă, *passim*, cercetări de teren, Dan Elefterescu. Vârful rupt și reascuțit. Urme din țesut spongios. Frumoasă culoare gălbuie. L = 105,9 mm; Ø cap = 4,9/6,5 mm.

103. Inv. 53377. SIIC, 435; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întreg. Rupt în două. Culoare castaniu-gălbuie. L = 80,3 mm; Ø cap = 2,8/4,4 mm.

104. Inv. 15306. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o foarte mică parte din vârful, folosit în continuare. Vârful ușor castaniu datorită unei încălziri secundare. Culoare măslinie-deschisă. L = 77,4 mm; Ø cap = 3,4/4,2 mm.

Analogii: *Singidunum*⁸³.

105. Inv. 15500. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Vârful rupt și reascuțit grosolan. Urme din țesutul spongios. Culoare brun-castanie cu zone gălbui. L = 89,2 mm; Ø cap = 4,7/7 mm.

106. Inv. 27527. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă

⁷⁹ POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.14.

⁸⁰ a. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.17, ISAC, GAIU 2006, pl. 5.52; b. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.18, ISAC, GAIU 2006, p. 423, pl. 5.53, tip. XIII.

⁸¹ RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 252, pl. I.3, sec. II- III p. Chr.

⁸² HARALAMBIEVA 2006, p. 45, fig. 19, therme, sec. II-III p. Chr.

⁸³ IVANIŠEVIĆ, DORDEVIC-NIKOLIĆ 1997, pl. 59.3.

treimea inferioară. Zona de rupere a fost refăcută prin crestare în forma literei M sigur cu un scop practic. Urme din țesutul spongios. Culoare castaniu-gălbuie, murdară. L act. = 70,9 mm; Ø cap = 4,3/5,6 mm.

107. Inv. 15298. Pl. II. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Rupt și refolosit. Pare să aibă același tip de crestare ca precedentul. Urme din țesutul spongios. Coroziune fină pe toată suprafața. Culoare alb-gălbuie. L act. = 57,6 mm; Ø cap = 5,8/7,1 mm.

108. Inv. 46045. SIIC, 502; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o foarte mică parte din vârful (pare roasă). Partea terminală arsă ușor. Culoare măsliniu-castanie. L act. = 88 mm; Ø cap = 2/4 mm.

109. Inv. 15506. G6; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Urme de țesut spongios. Culoare gălbui-castanie, cu pete roșcate. L act. = 104,9 mm; Ø cap = 4,6/6,9 mm.

110. Inv. 15294. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Urme din țesutul spongios. Culoare castanie. L act. = 91,3 mm; Ø cap = 5,6/7,9 mm.

111. Inv. 15377. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Țesutul spongios poate fi observat pe toată jumătatea superioară. Culoare castaniu-roșcată. L act. = 86,1 mm; Ø cap = 4,4/7 mm.

B - ACE CU CAP SIMPLU-ORNAMENTAT

Tip: Ciugudean, 1,1; Gudea-Bajusz II/6.

Am inclus în această grupă piesele ce au în regiunea capului ornamente simple.

B1- Cu cap sferic (cu măciulie)

Datorită materialului, execuției precare, valorii de piață mici, există diferențe foarte mari de execuție și formă (sferică, aproximativ sferică, sferic-alungită, sferic-fațetată, ciupercă).

Vom încerca o subîmpărțire fără a avea convingerea relevanței acestora pentru cercetare.

Piese asemănătoare puteau fi întâlnite din Moesia până în Lusitania⁸⁴. În Britannia tipul este datat de pe la anul 200 până spre începutul secolului V

⁸⁴ În *Moesia Inferior* piese asemănătoare au datări din secolele II-IV p. Chr. (VLADKOVA 1996, Tip II, nr. 6a, pl. II.13, sec. II-III p. Chr., nr. 6b, pl. II.14, a doua parte a primului secol, prima parte a secolului II p. Chr., p. 144, nr. 6c, pl. II.15, secolul IV p. Chr.). Acele cu cap sferic descoperite în thermele de la *Odessos* sunt datate în sec. II-III p. Chr. (HARALAMBIEVA 2006, p. 44-45, fig. 10-13). Tot din *Moesia* (Dana Bunar) provin șase piese descoperite într-o locuință datată la mijlocul sec. III p. Chr., (PENCHEVA 2005, p. 584, nr. 3 și nr. 5-9), iar acele de păr și cele de cusut descoperite într-un complex rezidențial de la *Philippopolis* sunt datate în sec. II p. Chr. (KESYAKOVA 1998, p. 162). În *Pannonia Inferior*, ace de păr s-au aflat la *Mursa*, într-o locuință datată la începutul secolului III p. Chr. (PINTEROVIĆ 1974, fig. 5.4); la *Sirmium*, un atelier ce producea în special ace de păr (cu cap poligonal și cu măciulie) este datat din a doua parte a secolului III până la sfârșitul sec. IV p. Chr. (SARANOVIĆ-SVETEK 1980, p. 132, pl. 1, pl. 2.1-3, pl. 3.5). Și tot în *Pannonia*, notăm piesele din colecțiile muzeului „Laczkó Dezső” din Veszprém (Baláca,

p. Chr.⁸⁵. Urmele unui (sau unor) posibile ateliere de produs ace de păr au fost descoperite recent la Alba-Iulia⁸⁶. Piesele descoperite pe teritoriul sloven ce pot fi încadrate în grupele **A** și **B** sunt încadrate larg în primele patru secole ale erei noastre⁸⁷.

Distingem trei variante:

B1a - Cu cap sferic și aproximativ sferic

Tip: Bajusz-Isac, VI.3.1; VI.3.2; Béal A XX 7 (sfârșitul sec. I – sec. IV p. Chr.); Mikler p1. 28/1 (Nadeln mit kugeligem Kopf).

Din Moesia Superior (Hrtkovci), provin două piese datate în sec. I-II p. Chr.⁸⁸. O piesă descoperită în bazilica de la *Cabyle* (Moesia) este datată între a

edificiul I, p. 34, 14.2.1, p. 35, 14.2.2, p. 39, 14.2.39, p. 40, 14.2.49; Baláca, edificiul II, p. 42, 14.4.6, p. 43, 14.4.9 și 14.4.11; Baláca, edificiul X, p. 44, 14.6.1; Baláca, edificiul XVII, p. 48, 14.9.1.22; Syentkirályszabadja, p. 69, 47.5 și p. 71, 47.25-26; loc necunoscut, p. 101, 53.193, p. 102, 53.194-197 și p. 108, 53.239, (OSIRKE, PALÁGYI 2005) și de la *Gorsium* (BÁNKI 1983, pl. LIX.171-175 și 177-180; BÁNKI 1986, pl. XI.206-207, 209, 211; BÍRÓ 1987, fig. 7.17-18 (*vicus*), 15.106-127 (*forum*), 18.142 și 144-152 (locuință din perioada Severilor), 21.182 și 184-185 (edificiul VII), 26.220-221 și fig. 27.232-233 (pe stradă), 27.238, piesa are pe gât un ornament simplu din șase linii incizate (edificiul XV), 29.254-274 (*tabernae*), 32.288 și 290-291 (edificiul XXXVIII), 33.304-326 (cimitir), 38.432-434 (*passim*); BÁNKI 1987, pl. III.200, 204, 205, pl. IV.200,202,206,214, pl. XXXVIII.152,155; BÁNKI 1990, pl. XVIII.212,217,220, 223-225, 228, pl. IXI.211-212, 215,238; BÁNKI 1998, pl. XXX.39a). Acele cu cap sferic (globular pins), constituie de departe cel mai numeros grup în colecția Muzeului Național Ungar (BÍRÓ 1994, nr.152-293). Din *Gallia* de la *Avenches* provin 205 piese, GUISAN 1975, p. 30, pl. 17.46-48; ANCIEN 1977, p. 63, nr. 1-7, condiții precare de descoperire; MEFFRE 1987, Rasteau (Vaucluse), fig. 12.4, sec. III p. Chr.; LEGLAY 1966, p. 134, fig. 31, șase ace cu cap globular, descoperite în templul Cybelei de la Vienne (Isère); *Gallia Belgica*, (ȘĂRĂȚEANU-MÜLLER 2000, fig. 23.6); La Bliesbruck (*vicus*), pl. 13.1-6, (ȘĂRĂȚEANU-MÜLLER 2003, p. 201); În cartierul Z.A.C. des Halles (Nîmes), aici cele 24 de ace cu cap sferic (ce constituie majoritatea din cele 32 identificate tipologic) sunt considerate ca aparținând unui tip apărut în a doua jumătate a sec. II și ajungând (puține exemplare) până în sec. IV p. Chr. (FEUGÉRE, MANNIEZ 1993, p. 270). Datări mai târzii o au piesele din sanctuarul rural de la Bennecourt (ultimul sfert al secolului III – prima parte a secolului IV p. Chr. (BOURGEOIS *et alii* 1999, p. 124, tip D) și piesele produse în atelierul de la Arras (BOURGEOIS *et* TUFFREAU-LIBRE 1981, p. 120, fig. 5.2-4, piese aflate în curs de prelucrare; începutul sec. IV p. Chr.). Piesele descoperite în *Lusitania* la *Conimbriga* (ÁVILA FRANÇA 1968, pl. I.28-51, 53-56, tip. AIV-VIII și X) și la Faro (GAMITO 1992, pl. X.4-5), cu numeroase variante sunt datate în secolele I-II p. Chr.

⁸⁵ CRUMMY 1979, p. 161.

⁸⁶ OȚA 2008 a. În urma unei săpături de descărcare de sarcină arheologică au fost prinse porțiuni de la două locuințe, prima (L1) datată între a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a celui următor și a doua (L2) ce o suprapune, datată în a doua jumătate a secolului III p. Chr.(locuințele aparțineau foarte probabil *canabaelor* dezvoltate în jurul castrului legiunii XIII Gemina). Pe lângă numărul mare de piese descoperite în timp în zonă și în cele două locuințe, personal, credem că pentru existența unor ateliere pledează și unitatea stilistică a pieselor. Avem (cel puțin în această săpătură) două tipuri mari (binențeles cu variante), o grupă a acelor cu cap sferic (nr. 100, 102, 115, 117, datate în sec. II p. Chr. și 97, 101, 103, 104, 105, 116, datate de autorul săpăturii în sec. III p. Chr.) și patru piese având în zona „gâtului” diverse ornamente circulare, obținute cu ajutorul strungului, dar toate având capul mai mult sau mai puțin conic (nr. 106-109).

⁸⁷ DULAR 1979, p. 278, pl. 1/1-15 și 3/1.

⁸⁸ DAUTOVA-RUŠEVJAN 1993, Pl. XI.3,4.

două parte a secolului al II-lea și începutul secolului IV p. Chr.⁸⁹, iar două piese descoperite la *Gomolava* sunt datate în secolele III-IV p. Chr.⁹⁰. Din Dacia provin piese descoperite la *Porolissum*⁹¹, *Ilișua*⁹², *Apulum*⁹³, *Apulum* (Partoș)⁹⁴. În Pannonia Superior o piesă din acest tip a fost descoperită la *Poetovio*⁹⁵. În Antiquarium-ul de la *Ostia* un astfel de ac este datat în secolele II-III p. Chr.⁹⁶. O datare apropiată este stabilită și pentru două piese din așezarea gallo-romană de la *Rodumna*⁹⁷. O piesă asemănătoare a fost descoperită în *vicus*-ul de la *La Grande Raye* (Pithiviers-le-Vieil)⁹⁸, iar la *Bayeux* (*d'Augustodurum*), într-un atelier de prelucrare a osului situat în zona *intra muros* și datat înainte de secolul IV p. Chr. au fost găsite două piese de os, din care, trei ace de păr cu cap sferic (**B1a**), un ac cu cap „ciupercă”, (**B1b**), un ac de cusut (**A1x,B0,C3,D3**)*, un jeton ornamentat cu cercuri concentrice⁹⁹. În Britannia două piese asemănătoare s-au aflat la *Gravesend*¹⁰⁰.

112. Inv. 15327. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Coroziune ușoară în suprafață. Culoare gălbui-alburie. L= 113,7mm; Ø cap = 5,2 mm.

Analogii: *Apulum*¹⁰¹, *Singidunum*¹⁰², *Sirmium*¹⁰³, *Efes*¹⁰⁴, *Montmaurin*¹⁰⁵.

113. Inv. 15489. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Cap globular-turtit. Se observă țesutul spongios. Folosit după rupere. Culoare alb-cenușie. L act. = 68,7 mm; Ø cap = 4,4/5,4 mm.

Analogii: *Sirmium*¹⁰⁶, *Montmaurin*¹⁰⁷.

114. Inv. 44414. Pl. III. SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Vârful rupt. Pe măciulie se observă țesutul spongios. Culoare gălbui-castanie. L act = 97 mm; Ø cap = 4,5 mm.

Analogii: *Sirmium*¹⁰⁸, *Poetovio*¹⁰⁹.

⁸⁹ DIMITROVA 1982, pl. IX.9, p. 155 și p. 157.

⁹⁰ DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1992, p. 106, fig. 21.111 și 113.

⁹¹ GUDEA 1989, p. 827-828, pl. CCLXVI.12, 14,15.

⁹² a. PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXII.10, ISAC, GAIU 2006, p. 422, pl. 4.41, tip. XII; b. COCIȘ, ALICU 1993, p. 117, pl. V.14, nr. 53, sec. III p. Chr., ISAC, GAIU 2006, p. 422, pl. 4.42, tip. XII; c. PROTASE, GAIU 1997, pl. 3.5.

⁹³ OȚA 2008 b, nr. 129, sec. II p. Chr.

⁹⁴ BOUNEGRU 2008 a, p. 44, nr. 34, sec. II-III p. Chr.

⁹⁵ ISTENIČ 2000, pl. 32.3, M143 (incineratie).

⁹⁶ SHEPHERD 2001, p. 421, X11.

⁹⁷ FEUGÈRE 1997, pl. 8.713-714, G48, orizontul 12 (190 - sec. III p. Chr.).

⁹⁸ FERDIÈRE 1985, fig. 54,b.

* Vezi partea a doua a acestui articol într-un viitor număr al revistei.

⁹⁹ VERRON, PILET 1986, fig. 3, p. 335-336.

¹⁰⁰ JOHNSTON 1972, p. 139, fig. 17.6-7.

¹⁰¹ RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 252, pl. I.6, sec. II-III p. Chr.

¹⁰² IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997, pl. 59.9.

¹⁰³ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, pl. IV.2.

¹⁰⁴ MERIČ 2002, p. 140-141, B8, pl. 88.

¹⁰⁵ FOUET 1969, p. 181, pl. LVII.7.

¹⁰⁶ SARANOVIĆ-SVETEK 1980, pl. 3.4.

¹⁰⁷ FOUET 1969, p. 181, pl. LVII.13.

¹⁰⁸ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 152, pl. II.9, tip. 6, sec. IV p. Chr.

¹⁰⁹ ŽIŽEK 2001, pl. 28.2.

115. Inv. 15382. Pl. III. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Vârful rupt. Culoare castaniu-roșcată. L act. = 92 mm; Ø cap = 5,1 mm.

116. Inv. 44413. SIIC, G41, 419; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Coroziune fină. Culoare de la alb-lăptos la gălbui-murdar. L act = 64,5 mm; Ø cap = 5,4 mm.

117. Inv. 15334. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Cap globular-alungit. Lipsă jumătatea inferioară. Se observă țesutul spongios. Culoare castaniu-gălbuie. L act. = 57,2 ; mm; Ø cap = 5,2 mm.

118. Inv. 15330. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Coroziune fină pe jumătatea inferioară. Culoare alb-murdar. L act. = 53,5 mm; Ø cap = 4,8 mm.

119. Inv. 15335. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimile inferioare. Cap globular ușor fațetat (finisare slabă). Culoare castaniu-gălbuie. L act. = 46,9 mm; Ø cap = 5 mm.

120. Inv.53380. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Se păstrează sfertul superior. Cap globular ușor fațetat (finisare slabă). Culoare gălbuie. L act. = 35 mm; Ø cap = 4,5 mm.

B1b - Cu cap „ciupercă” - cap aproximativ sferic, terminat brusc în zona inferioară, chiar ușor în negativ, aspect de ciupercă tânără.

Tip: Béal A XX 8 (sec. I – sec. V p. Chr.; Mikler p1.28/6,10,13 (Nadeln mit kugeligem Kopf).

O piesă asemănătoare în Gallia, în *vicus*-ul din La Grande Raye (Pithiviers-le-Vieil)¹¹⁰.

121. Inv. 15383. Pl. III. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Aspect îngrijit. Culoare castaniu-cenușie. Chiar dacă forma este ușor diferită aspectul piesei ne face să credem ca a fost produsă de același meșter ca și piesa inv. 15382 (115 B1a). L= 95,5 mm; Ø cap = 3,9 mm.

Analogii: Ilișua¹¹¹, *Sirmium*¹¹², Roma (via Tor de Specchi)¹¹³.

122. Inv. 15385. Pl. III. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Aspect îngrijit. Culoare gălbui-fumurie. L= 98 mm; Ø cap = 4,5 mm.

123. Inv. 15325. Pl. III. Plajă; *passim*, cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Coroziune ușoară și șanțuri fine, produse de rădăcini. Tocit puternic prin folosire. Culoare gălbuie. L= 80,4 mm; Ø cap = 5,2 mm.

Analogii: *Singidunum*¹¹⁴, *Sirmium*¹¹⁵, Montmaurin¹¹⁶.

124. Inv. 34804. Pl. III. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreg. Aspect îngrijit. Foarte scurt. Vârful ars. Culoare galben-aurie. L = 49,2 mm; Ø cap = 3,6 mm.

¹¹⁰ FERDIÉRE 1985, fig. 54,b.

¹¹¹ COCIȘ, ALICU 1993, p. 116, nr. 63, pl. VI/9, sec. II-III p. Chr.

¹¹² SARANOVIĆ-SVETEK 1988-1989, p. 123, nr. 72, pl. I.2, tip. 6, sec. IV p. Chr.

¹¹³ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 107, fig. 215.

¹¹⁴ NICOLIĆ, LAZIĆ 2005, p. 26, fig. 9.7.

¹¹⁵ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 153, pl. II.3, tip. 8.

¹¹⁶ FOUET 1969, p. 181, pl. LVII.2.

125. Inv. 15329. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Coroziune fină pe jumătatea inferioară. Culoare gălbui-castanie. L act. = 51,2 mm; Ø cap = 4,1 mm.

126. Inv. 15333. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Pe corp urme de rădăcini. Culoare gălbui-aurie. L act. = 46,9 mm; Ø cap = 4,2 mm.

B1c - Cu cap oval.

Tip: Bajusz-Isac, VI.4; Mikler p1. 28/ 16,17.

Sunt întâlnite la *Histria*¹¹⁷, Fântânele¹¹⁸, *Novae*¹¹⁹, *Viminacium*¹²⁰, *Porolisum*¹²¹, *Istria*¹²², *Poetovio*¹²³, agora Ateniană¹²⁴, Roma¹²⁵. Două piese din Sicilia care sunt datate în prima parte a sec. II p. Chr. se remarcă prin capul mult alungit¹²⁶.

127. Inv. 15323. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Capul alungit, fațetat. Vârful puternic tocit. Se observă țesutul spongios. Culoare alburie. L = 97,2 mm; L cap = 10 mm; Ø cap = 6,4/7,2 mm.

Analogii: Osijek (*Mursa*)¹²⁷, *Corinth*¹²⁸, *Poetovio*¹²⁹, *Sirmium*¹³⁰, *Gallia*¹³¹, *Britannia* (Gloucester)¹³², Sudan (*Tamerit*)¹³³.

128. Inv. 27529. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Coroziune puternică pe toată suprafața. Culoare alb-gălbui murdar. L act. = 93,1 mm; L cap = 7,4 mm; Ø cap = 5,9 mm.

129. 15326. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o parte din vârful. Cap globular mult alungit. Coroziune puternică pe toată suprafața. Culoare galben-murdar. L act. = 89,4 mm; L cap = 7; Ø cap = 5 mm.

130. Inv. 15494. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Culoare auriu-castanie. Jumătatea inferioară corodată. L act. = 89,3 mm; Ø corp = 3,6 mm; Ø cap = 3,4/3,6 mm.

¹¹⁷ SUCEVEANU *et alii* 1982, p. 124, pl. 22, IIA, 2 (a doua parte a secolului III p. Chr.) și IC,1 (a doua parte a secolului II - prima parte a secolului III p. Chr.).

¹¹⁸ SUCEVEANU 1998, p. 191, pl. V.9, sec. IV p. Chr.

¹¹⁹ DIMITROV *et alii* 1967, p. 96, două piese, nr. 22, fig. 29.b și nr. 25, fig. 29.d.

¹²⁰ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, G 94,10, pl. XXIII, perioada de la Antoninus Pius la Severus Alexander - de remarcat că piesa era așezată în partea dreaptă a toracelui, (prindea veșmântul?) și pl. 2, piesă descoperită la sud-vest de necropolă.

¹²¹ GUDEA 1989, p. 828, pl. CCLXVI.13.

¹²² DŽIN 2003, p. 151-152, necropolă (Medulin-Burle), M90 (nr. 203, 204), M201 (nr. 202, 205-207), M210 (nr. 197-201), toate piesele sunt încadrate larg între sec. I-IV p. Chr.

¹²³ MIKL CURK 1976, p. 20, pl. XXX.1, nr. 867.

¹²⁴ ROBINSON 1959, p. 81, pl. 56, L 73, posibil a doua jumătate a sec. III p. Chr.

¹²⁵ SPADANI 2003, p. 101, Via Lucrezia Romana I, M44, nr. 61.

¹²⁶ WILSON 1985, p. 17, fig. 8.

¹²⁷ VIKIĆ-BELANČIĆ 1948, fig. 2.5, piesă ce pare în curs de prelucrare.

¹²⁸ DAVIDSON 1952, p. 284, pl. 119.2327-2328, sec. III-IV p. Chr.

¹²⁹ ISTENIĆ 2000, p. 152, pl. 95.12, M 469, sec. I-IV p. Chr.

¹³⁰ SARANOVIĆ-SVETEK 1980, pl. 3.3.

¹³¹ BORRÉANI, BRUN 1990, fig. 24.5-6, M1 (mormânt de incineratie).

¹³² HEIGWAY, GARROD 1980, p. 109, nr. 12, fig. 15.2, descoperit printre resturile locuinței nr. 2 (perioada 3D - monede 270-378 p. Chr.).

¹³³ HORAK 2001, fig. 42.c, perioadă romană.

Analogii: Britannia (Gloucester)¹³⁴.

131. Inv. 15490. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Culoare castanie, datorată unei uşoare arderi secundare în jumătatea superioară. Posibil să nu fi fost folosit; se simt şi se văd urmele unei finisări grosiere, probabil primare, oblice, care începe să îndeparteze faţetele longitudinale. L act. = 76,8 mm; L cap = 6,8 mm; Ø cap = 3,1/4,2 mm.

Analogii: Gherla-castru¹³⁵.

132. Inv. 15332. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Treimea mijlocie cu o faţă uşor aplatizată. Culoare auriu-fumurie. L act. = 72,4 mm; L cap = 6,1 mm; Ø cap 5 mm.

133. Inv. 15336. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Culoare gălbui-murdar. Diametrul corpului aproximativ egal cu cel al capului. L act. = 63,4 mm; L cap = 5,8 mm; Ø cap = 3,4 mm.

Analogii: *Singidunum*¹³⁶, *Gorsium*¹³⁷.

134. Inv. 15328. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă zona inferioară. Se observă ţesutul spongios. Culoare gălbui-murdar. L act. = 81,2 mm; L cap = 6,4 mm; Ø cap = 6,4 mm.

135. Inv. 27531. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează partea superioară. Treimea superioară puternic corodată. Culoare alburii-murdar. L act. = 53,7 mm; L cap = 5,6 mm; Ø cap = 4 mm.

B2 - Cu cap conic-profilat

Tip: Bajusz-Isac, V.3.2; Béal A XX5; Mikler, pl. 29/15 (Nadeln mit spitzkegeligem Kopf) - asemănător.

Catalogăm un singur exemplar cu toate că, în principiu, realizarea acestui tip este mult mai uşoară (practic se subţiază gâtul unui exemplar cu cap conic). Credem că avem aici o exemplificare a influenţei modei asupra producţiei (vezi în acest sens şi procentul pieselor cu cap conic faţă de cele cu cap semicircular).

136. Inv. 34383. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Culoare gălbui-castanie. L act = 86,6 mm; L cap = 4,4 mm; Ø cap = 4,6 mm.

Analogii: Piese asemănătoare au fost descoperite la Osijek (*Mursa*)¹³⁸, *Corinth*¹³⁹, *Gomolava*¹⁴⁰, *Gorsium*¹⁴¹, *Dunapentele*¹⁴², *Augst*¹⁴³, *Lauriacum*¹⁴⁴, *Villà*

¹³⁴ HEIGWAY, GARROD 1980, p. 105, nr. 5, fig. 14.5, descoperit printre resturile locuinţei nr. 1 (perioada 3A - monede 364-370 p. Chr.).

¹³⁵ COCIŞ, ALICU 1993, p. 117, nr. 50-51, pl. V/11-12, „ace cu cap poliedric”, a doua jumătate a sec III p. Chr.

¹³⁶ IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997, pl. 59.13.

¹³⁷ BÍRÓ 1987, fig. 18.154, locuinţă din perioada Severilor.

¹³⁸ VIKIĆ-BELANČIĆ 1948, fig. 2.10.

¹³⁹ DAVIDSON 1952, p. 285, piese relativ asemănătoare, pl. 119.2342 (sec. I-II p. Chr.), 2343 (sec. II-III p. Chr.).

¹⁴⁰ DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1992, fig. 21.114.

¹⁴¹ BÍRÓ 1987, fig. 12.105 şi fig. 15.128 (*forum*), 32.269 (*tabernae*).

¹⁴² BÍRÓ 1994, pl. XXVII.286, apropiat.

¹⁴³ RIHA 1990, tip. 20, varianta 2, pl. 55.2332, 2338, 2340.

¹⁴⁴ RUPRECHTSBERGER 1979, nr. 201, sec. II-III p. Chr.

Reinheim (Gallia Belgica)¹⁴⁵, Bliesbruck (*vicus*)¹⁴⁶, *Conimbriga*¹⁴⁷, Faro¹⁴⁸. În Britannia tipul este datat între anul 250 și începutul secolului V p. Chr.¹⁴⁹.

B3 - Cu cap în formă de tambur

Tip: Riha tipul 26, varianta 4.

Un singur exemplar. Practic un ac cu capul plat (A3), căruia i-a fost practicată o canelura în zona gâtului.

O piesă relativ asemănătoare (are și un mic guler), considerată poanson a fost descoperită în Gallia, într-o locuință din Soissons¹⁵⁰. Aceeași întrebuintare este atribuită și piesei de la *Apulum*, ce se află în colecțiile Muzeului Brukenthal¹⁵¹. Personal, considerăm această ipoteză greșită, lipsită de o bază practică. Și vom încerca să justificăm această afirmație, pornind de la textul articolului din *Apulum* 36(1999): „*Comform opiniei specialiștilor, aceste ace serveau la mărirea orificiilor făcute în piele pentru facilitarea trecerii diverselor curele cu secțiune circulară și au fost utilizate din sec.I până la sfârșitul sec. III d. Chr.*”¹⁵². În primul rând nu există curea circulară, profilul circular apărând numai prin împletirea mai multor fâșii, caz în care diametrul obținut depășește clar grosimea acestor poansoane. Dacă s-ar fi dorit obținerea unui orificiu circular, mult mai ușoară, mai practică, ar fi fost folosirea unui dorn (termenul folosit în tinichigerie pentru poansoanele din metal) sau și mai bine, a unei preducele metalice. Vârful lung și foarte ascuțit pe lângă fragilitatea excesivă, ar fi și inutil din moment ce teoretic ar trebui să existe un orificiu realizat în prealabil și având dimensiuni apropiate diametrului mare al poansonului. Dacă orificiul ar fi prea mic și pielea groasă, rezistentă, există pericolul ruperii poansonului; dacă pielea ar fi subțire, posibil ca ea să fie sfâșiată. Dacă adăugăm și faptul că nu poți lega o curea de un șanț atât de mic și, oricum nu ar avea sens din moment ce orificiul era mărit, rezultă că oricare din acele de păr, acele de cusut, fusele și orice obiect cu profil circular și un capăt ascuțit, putea (sau nu putea) îndeplini această funcție și probabil, ocazional, chiar erau folosite, dar pentru perforarea materialelor textile și în broderie (broderii cu găuri, dacă astfel de broderii erau produse în epocă)¹⁵³.

Din Gallia, de la Nîmes, provine o piesă de mari dimensiuni (L act.= 157 mm) ce prezintă și numeroase intervenții (reparații) la partea superioară¹⁵⁴. În muzeul din Enns se află o piesă din bronz, fără loc de descoperire¹⁵⁵.

¹⁴⁵ SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2000, 23.3 (identică).

¹⁴⁶ SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2003, p. 201, pl. 13.15 (identic); pl. 13.9-14 și 16 (apropiate).

¹⁴⁷ ÁVILA FRANÇA 1968, p. 73, pl. I.18, tip. AI5, începutul sec. I - mijlocul sec. II p. Chr.

¹⁴⁸ GAMITO 1992, pl. X.15, de fapt un cap discoidal, cu parte inferioară mult aplatizată, necropolă de sec. II-III p. Chr.

¹⁴⁹ CRUMMY 1979, p. 161.

¹⁵⁰ ANCIEN 1977, p. 65, nr. 9, condiții de descoperire precare.

¹⁵¹ RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 253, pl. II.8, sec. II-III p. Chr.

¹⁵² RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 251.

¹⁵³ „Unealtă cilindrică de os, cu vârful ascuțit, cu care se perforează pânza și se dă formă rotundă unor puncte de broderie cu găuri”, DEX, p. 813.

¹⁵⁴ FEUGÉRE, MANNIEZ 1993, p. 279, fig. 256.93, faza 4c (70/180).

¹⁵⁵ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 152, nr. 394.

137. Inv. 38758. Pl. III. G32, SIIC,78B; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Exemplar întreg (rupt și lipit). Culoare gălbui-castanie. L = 86,4 mm; L cap = 3,3 mm; Ø cap = 4,2 mm.

C - ACE CU CAP BOGAT-ORNAMENTAT

C1 - Cu două gulere

Tip: apropiat Bajusz-Isac,V.2.2 (apropiat); Riha 1990, tip 26, varianta 4, (din plumb); Mikler 30/19 (dar fără gătuitoră).

În zona capului, așa cum arată și numele apar două gulere.

138. Inv. 38755. Pl. IV. SIIC, 153; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Culoare castaniu-gălbui. L act = 90 mm; L cap = 4 mm; Ø cap = 4,1 mm.

Analogii: *Corinth*¹⁵⁶, *Viminacium*¹⁵⁷, *Sirmium*¹⁵⁸, *Szőny*¹⁵⁹, *Conimbriga*¹⁶⁰, Gravesend (Britannia)¹⁶¹.

C2 - Cap hemisferic și „mosorel” pe gât

Tip: apropiat Bajusz-Isac,V.2.2; Riha 1990, tip. 26, varianta 1, pl. 59.2543 (datată cu monede de la Tiberius și Hadrian, p. 179 și tip. 23, pl. 58.2492); Mikler 30/5, cap turtit, plat și 30/7, mai înalt, nici unul însă identic (Nadeln mit profilierten Köpfen).

Notăm două exemplare. Capul hemisferic suprapune o mulură concavă.

Două piese, relativ asemănătoare, cu datare în secolele II-III p. Chr. au fost descoperite în termele de la *Odessos*¹⁶². În Dacia tipul apare la Cristești, Vețel și *Apulum*¹⁶³. În mormântul nr. 5 din tumulul 1 (Pet Mogili- Nova Zagora) o piesă identică, este datată foarte larg, prin analogii, în sec. I-IV p. Chr.¹⁶⁴. În agoraua Athenei tipul este datat în a doua parte a secolului II p. Chr.¹⁶⁵. În Pannonia Superior, la *Poetovio*, o piesă relativ asemănătoare este datată cu o monedă de la sfârșitul de secolului I (anul 96)¹⁶⁶. Tot în Pannonia provin piese asemănătoare descoperite la *Gorsium*¹⁶⁷, *Koronc*¹⁶⁸, în edificiul I de la Baláca¹⁶⁹ și foarte probabil

¹⁵⁶ DAVIDSON 1952, p. 285, (piesă relativ asemănătoare), pl. 119.2337, perioadă romană.

¹⁵⁷ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, pl. 2, la sud-vest de necropolă.

¹⁵⁸ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 155, pl. I.3, tip. 17, sec. III-IV p. Chr.

¹⁵⁹ BÍRÓ 1994, pl. XXIX.321.

¹⁶⁰ ÁVILA FRANÇA 1968, pl. II.74-75, tip. BI3.

¹⁶¹ JOHNSTON 1972, p. 139, fig. 17.11.

¹⁶² HARALAMBIEVA 2006, p. 44, fig. 8-9.

¹⁶³ POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.10; COCIȘ, ALICU 1993, p. 117, nr. 64, pl. VI/9, sec. II-III p. Chr.; CIUGUDEAN 2002, p. 293, nr. 11, pl. III/4, sec. II-III p. Chr.

¹⁶⁴ IGNATOV 1996, p. 81, pl. III.6.

¹⁶⁵ ROBINSON 1959, p. 83, pl. 56, M 110.

¹⁶⁶ ISTENIČ 2000, pl. 119.8, M 566.

¹⁶⁷ BÍRÓ 1987, fig. 10.76 (*vicus*); BÁNKI 1998, pl. II.100.

¹⁶⁸ BÍRÓ 1994, pl. XXIX.318.

¹⁶⁹ OSIRKE, PALÁGYI 2005, p. 36, 14.2.12.

o piesă aflată în colecțiile muzeului național¹⁷⁰. Din *vicus*-ul de la Bliesbruck provin patru piese asemănătoare.¹⁷¹ Trei piese relativ asemănătoare, din care una din fildeș, au fost descoperite la *Aquae Siccae* (Cazères, Haute Garonne), într-o fântână funerară de sec. I p. Chr.¹⁷². Tot din Gallia, din atelierul de la Saint-Denis (Paris), provin piese datate în sec. IV p. Chr.¹⁷³.

139. Inv. 15491. Pl. IV. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Puternic corodat. L act. = 81,1 mm; L cap = 9 mm; Ø cap = 4,1 mm.

140. Inv. 15317. Pl. IV. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Culoare gălbui-murdar cu pete castaniu-roșcat. L act. = 70,8 mm; L cap = 9,8 mm; Ø cap = 6 mm.

C3 - Cap oval sau sferic și gât profilat

Tip: Ciugudean aprox. 1.7; Riha 1990, tip. 26, varianta 1, pl. 59.2548; Mikler aprox. 28/14 (Nadeln mit spitzkugeligem Kopf).

Și aici notăm două exemplare.

141. Inv. 53381. Pl. III. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Puternic corodat (descoperit în apropierea unei gropi cu var, antice). Capul hemisferic, bine delimitat de corp printr-o gătuitoră. Culoare alb-lăptoasă (datorată în mare parte coroziunii). L act. = 66,5 mm; Ø cap = 5,7 mm.

Analogii: *Singidunum*¹⁷⁴, Dunapentele¹⁷⁵, *Conimbriga*¹⁷⁶.

142. Inv. 15316. Pl. IV. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea terminală. Se observă țesutul spongios. Cap puternic ovalizat, continuat de un gât ornamentat cu șase gulere intercalate de un ornament discoidal. Lucrat foarte îngrijit. Culoare castaniu-gălbui. L act. = 72,6 mm; Ø cap = 8,2 mm.

Analogii: Exemplare, practic identice, la Telița- „Izvorul Maicilor”¹⁷⁷, la Moghileț (Raionul Târgoviște)¹⁷⁸, *Romula*¹⁷⁹, *Singidunum*¹⁸⁰, Szöny¹⁸¹, Roma (Antiquarium Comunale)¹⁸², Sudan (*Tamerit*)¹⁸³. O piesă din bronz, relativ asemănătoare, dar de dimensiuni mai mici, se află în muzeul din Enns¹⁸⁴. O datare mai târzie (începutul secolului IV) o are o piesă practic identică descoperită la

¹⁷⁰ BÍRÓ 1994, pl. XXIX.319.

¹⁷¹ SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2003, p. 201, pl. 14.16-19.

¹⁷² MANIÈRE 1966, p. 108, pl. II,1, 29, 52.

¹⁷³ BELARBI-R, VAN OSSEL 2003, p. 333, fig. 8.9.

¹⁷⁴ IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997, pl. 59.15.

¹⁷⁵ BÍRÓ 1994, pl. XXIX.313-316 (apropiate).

¹⁷⁶ ÁVILA FRANÇA 1968, pl. I.69, tip. AXV.

¹⁷⁷ BAUMANN 1983, pl. XLIII,4; BAUMANN 1984, pl. VI.1.

¹⁷⁸ GINEV 1986, p. 21, fig. 16, ușor îndoit, Tumulul II, M 2, monede din prima jumătate a sec. II p. Chr.

¹⁷⁹ POPILIAN 1976, p. 250, fig. 12.13, *villa suburbana*, a doua parte a secolului II - prima parte a secolului III p. Chr.

¹⁸⁰ IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997, pl. 59.16.

¹⁸¹ BÍRÓ 1994, pl. XXIX.317.

¹⁸² VIRGILI, VIOLA 1990, p. 107, fig. 210.

¹⁸³ HORAK 2001, fig. 42.e (perioadă romană).

¹⁸⁴ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 150, nr. 386.

*Corinth*¹⁸⁵.

C4 - Cu balustru

Tip: Ciugudean 1.9, cap în forma de balustru și vârf piramidal, X/4 identic; Bajusz-Isac, IV; Mikler aprox. 30/12 și 30/20 (Nadeln mit profilierten Köpfen).

Distingem doua variante:

C4a Cap în formă de balustru, sub care se găsesc două mici gulere.

Un singur exemplar.

143. Inv. 15487. Pl. IV. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea inferioară. Corpul, oval în secțiune, păstrează același diametru pe toată lungimea păstrată. Culoare frumoasă, măsliniu-gălbuie. Lucrat îngrijit. L act. = 70 mm.

Analogii: Augst¹⁸⁶, Enns (muzeu)¹⁸⁷, Britannia (Gravesend)¹⁸⁸.

C4b Cap în formă de balustru cu vârful turtit, tronconic continuat de un gât în formă de tambur.

Un singur exemplar.

144. Colecție particulară. Pl. V. Plajă, *passim*. Întreg. Lucrat îngrijit. Culoarea influențată de tratamentul de conservare efectuat, foarte posibil castaniu-gălbuie. Atât aspectul, culoarea cât și tehnica (urme de finisare oblică, fără o finisare fină) apropie piesa de exemplarul cat.131/inv. 15490 de tip **B1c**. L = 118,7 mm.

Analogii: O piesă apropiată a fost descoperită într-un mormânt (G1-273) din necropola de la *Viminacium*, datat cu monedă de la Antoninus Pius¹⁸⁹.

C5 - Cap în formă de con de pin

Tip: Ciugudean 1.6 cap în forma de con de pin; Gudea-Bajusz I VI 6; Bajusz-Isac, III/2 datate din a doua jumătate a sec. II, până în sec. V p. Chr., p. 403; Beal A XXI.1a; Riha 1990, tip. 10, varianta 2, Pl. 42, 1402, p. 163, cu monede sec. III-IV p. Chr. și Pl. 42, 1398, p. 163, cu monedă 364-378 p. Chr.; Mikler 33.1,2,3,4,11-17 (Nadeln mit pinienzapfenähnlichen Köpfen).

Catalogăm două exemplare.

Datarea acelor cu cap în formă de con de pin - conul de pin simbolizând nemurirea - ¹⁹⁰, se întinde din a doua jumătate a sec. II¹⁹¹ până în sec.V p. Chr.¹⁹².

O piesă asemănătoare a fost descoperită, alături de mărgelile din os, la

¹⁸⁵ DAVIDSON 1952, pl. 119.2332, p. 285.

¹⁸⁶ RIHA 1990, tip. 23, pl. 58.2488 și 2502.

¹⁸⁷ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 145, nr. 365, din bronz, sec. II-III p. Chr.; p. 145, nr. 366 (posibil instrument chirurgical); p. 145-146, nr. 367; p. 146, nr. 368 (din castru), sec. II-III p. Chr.

¹⁸⁸ JOHNSTON 1972, p. 139, fig. 17.12.

¹⁸⁹ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, pl.CXCVII,7.

¹⁹⁰ UGAGLIA 1999, p. 59.

¹⁹¹ DULAR 1979, p. 290, pl. 2/1 și 3/7, Ptuju, sfârșitul sec. II- sec. IV p. Chr.; ROBINSON 1959, pl. 56, L 74 (81, posibil a doua jumătate a sec. III p. Chr.).

¹⁹² BAJUSZ-ISAC 2001, p. 403.

Tropaeum Traiani, într-un mormânt de inhumație datat în a doua jumătate a sec. II și prima jumătate a sec. III p. Chr.¹⁹³. Tot dintr-o necropolă provine și o piesă descoperită la *Viminacium*¹⁹⁴. Din *Colonia Aelia Mursa* (Osijek), provine o piesă în curs de prelucrare¹⁹⁵. Din cercetările recente de la Ilișua provin patru ace cu capul în formă de con de pin, din bronz¹⁹⁶. În Dacia mai apar astfel de ace la Gherla¹⁹⁷, Odorhei¹⁹⁸, Cristești¹⁹⁹. Din necropola de la Túskevár, provin două piese apropiate ca formă²⁰⁰. De la *Poetovio* provine o piesă lucrată, se pare, mai grosolan²⁰¹. De remarcat, credem, că la *Gorsium* o singură piesă se înscrie în tipul clar cu „con de pin”²⁰² restul pieselor având ornamente mult simplificate²⁰³, mergând până la geometrizare²⁰⁴. Astfel de ornamente, geometrizate, apar la Durostorum pe acele de păr din bronz. Pentru cele 12 piese de la *Lauriacum* se acceptă ca datare sec. II (a doua jumătate) - sec. III p. Chr.²⁰⁵. La o piesă descoperită în necropola de la Burle în apropiere de Medulin (Istria), piesă datată larg, în sec. I-IV p. Chr., capătul în formă de con de pin este mult alungit²⁰⁶. Tot cu ornamentul alungit avem două piese de la Ostia (din Antiquarium), datate în secolele II-III p. Chr.²⁰⁷. În Gallia, o piesă din această categorie a fost descoperită într-o fântână datată în sec. II p. Chr.²⁰⁸. Toate piesele cu ornament în formă de con de pin descoperite în *vicus*-ul de la Bliesbruck au ornamentul alungit, mai mult sau mai puțin conturat, unele chiar spiralat²⁰⁹. Tot din Gallia, din atelierul de la Saint-Denis (Paris), din sec. IV p. Chr., provin două piese identice, al căror cap se termină cu un ornament spiralat pe o singură direcție (con de pin sau flacăra?), sprijinit pe două gulere (de remarcat că cele două gulere apar la toate piesele din atelier, indiferent de ornamentul terminal).²¹⁰ Și tot din Gallia, din atelierul de la Arras²¹¹ și din colecțiile muzeului lyonez provin piese asemănătoare²¹².

¹⁹³ PANAITESCU 1976, fig. 5.10a-c.

¹⁹⁴ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, Pl. 2 (la sud-vest de necropolă).

¹⁹⁵ VIKIĆ-BELANČIĆ 1948, p. 45, fig. 2.4 (din vremea lui Hadrian).

¹⁹⁶ PROTASE, GAIU 1997, pl. 3.13-16.

¹⁹⁷ COCIȘ, ALICU 1993, p. 117, 55, pl. VI.1; p. 118, 66, pl. VII.1 (din castru), sec. II-III p. Chr.

¹⁹⁸ COCIȘ, ALICU 1993, p. 118, 69, 71, 72, 74, 76, pl. VII.4.6.7.9.11.

¹⁹⁹ POPESCU 1956, p. 158, fig. 95.19.

²⁰⁰ OSIRKE, PALÁGYI 2005, p. 77, 50.2.2.7 și 50.2.2.9.

²⁰¹ MIKL CURK 1976, p. 38, pl. XXX.29, nr. 2662.

²⁰² BÍRÓ 1987, fig. 22.192-193 (edificiul VII).

²⁰³ BÍRÓ 1987, fig. 12.102 (*forum*), 17.138 (locuință din perioada Severilor), 22.192 (edificiul VII), 28.244-245 (*tabernae*).

²⁰⁴ BÍRÓ 1987, fig. 28.246 (*tabernae*), 32.297-298 (edificiul XXXVIII), 36.405 (cimitir).

²⁰⁵ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 26, tip. 2, nr. 3-12.

²⁰⁶ DŽIN 2003, p. 152, M 210 (nr. 208).

²⁰⁷ SHEPHERD 2001, p. 421, X8 și X10.

²⁰⁸ DUMULIN 1965, p. 44, fig. 49g.

²⁰⁹ SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2003, p. 201, pl. 14.1-12. De remarcat faptul că, cel puțin după imaginile publicate, toate piesele din os din acest complex par a fi produsul unui singur atelier.

²¹⁰ BELARBI-R, VAN OSSEL 2003, p. 333, fig. 8.6,7.

²¹¹ BOURGEOIS et TUFFREAU-LIBRE 1981, p. 120, fig. 5.10 apropiată de piesa cat. 145/inv. 15286 și 5.11 având ornamentul mult alungit; datarea atelierului: debutul secolului IV p. Chr.

²¹² BÉAL 1983, p. 222-223, tip. A XXI,1, nr. 727-729, pl. XXXIX.

145. Inv. 15286. Pl.V. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întreg. Urme de rădăcini. Lucrat îngrijit. Sub cap un tambur discoidal. Culoare gălbui-castanie. Vârful, ars ușor, castaniu. L= 122 mm; Ø cap = 8,3/9,7 mm.

Analogii: *Corinth*²¹³, *Sirmium*²¹⁴, *Gorsium*²¹⁵, Roma (Antiquarium Comunale)²¹⁶.

146. Inv. 15486. Pl.V. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă vârful. Lucrat îngrijit. În treimea superioară profilul puternic turtit. Sub cap un tambur semidiscoidal urmat de un mic guler. Culoare gălbui-fumurie. L act. = 108,4 mm; L cap = 18,8 mm; Ø cap = 5,8/9,2 mm.

Analogii: *Romula*²¹⁷, *Dunapentele*²¹⁸, *Montmaurin*²¹⁹.

C6- Cu con de pin în treimea superioară

Notăm patru exemplare.

În Moesia Inferior la *Novae*, piese asemănătoare sunt datate din a doua parte a secolului I până în prima parte a secolului al II-lea p. Chr.²²⁰. Piese asemănătoare se cunosc la *Viminacium*²²¹, și în Dacia la *Apulum*²²² și *Cristești*²²³. O piesă descoperită în castrul de la Gilău, având un con de pin alungit (dar aflat, se pare, la capătul acului), suprapunând un ornament din trei cercuri adâncite, este datat în prima jumătate a sec. II p. Chr.²²⁴.

147. Inv. 15283. Pl.V. Plajă, *passim*; cercetări de teren, colectiv muzeu. Întreg (foarte mica parte din vârf lipsă este ne semnificativă). Vârful puternic tocit. Realizare relativ grosolană. Capul în formă de balustru se continuă cu o *pine*a ușor alungită, încadrată de doi tamburi ușor discoidali și de o mulură convexă. Partea ornamentată se termină cu un mic guler. Culoare cenușiu-murdar. L = 110,4 mm. Existența unei lingurițe cu un mâner aproape identic ne face să punem totuși sub semnul întrebării această încadrare²²⁵.

148. Inv. 38776. Pl.IV. SIIC, G33; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează un mic fragment din treimea superioară. Foarte posibil asemănător cu piesa precedentă. L act. = 24,1 mm.

149. Inv. 38740. Pl. V. SIIC, G43, 260; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din cap și vârf. Folosit după ruperea vârfului. Lucrat îngrijit.

²¹³ DAVIDSON 1952, p. 284, pl. 118.2316 (context de sec. II p. Chr.), 2317 (sec. III-IV p. Chr.).

²¹⁴ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 153-154, pl. I.14, tip. 11, sec. II-IV p. Chr.; p. 154, pl. II.14, con de pin răsucit ca o flacăra, tip. 12; p. 154, pl. I.11, tip. 14.

²¹⁵ BÁNKI 1998, pl. XXX.38.

²¹⁶ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 107, fig. 206.

²¹⁷ POPILIAN 1976, p. 250, fig. 12.14, *villa suburbana*, a doua parte a sec. II - prima parte a sec. III p. Chr.

²¹⁸ BÍRÓ 1994, pl. XXXI.339.

²¹⁹ FOUET 1969, p. 181, pl. LVII.10.

²²⁰ DIMITROV *et alii* 1967, p. 96, nr. 23, fig. 29.a; VLADKOVA 1996, p. 144-145, tip III, nr. 4, pl. III.20-22.

²²¹ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, pl. 5.

²²² COCIȘ, ALICU 1993, 117, 57, pl. VI.3.

²²³ POPESCU 1956, 158, fig. 95.15.

²²⁴ RUSU 1956, p. 697, fig. 5.17. Piesa s-a aflat în secțiunea C la -0,60 m.

²²⁵ IGNATOV 1996, p. 83-84, pl. VI.2, M 10.

Profilul jumătății superioare turtit. Ornamentul este compus din două gulere, o pinea alungită și se termină foarte probabil cu un mic balustru. Culoare gălbuie cu pete slab castanii. L act. = 111,2 mm; Ø cap = 5,9/7,2 mm.

Analogii: Sicilia²²⁶.

150. Inv. 15288. Pl.V. Plajă, *passim*; cercetări de teren, colectiv muzeu. Lipsă o mică parte din cap și vârful. Realizare grosolană. Corozione fină în suprafață. Profilul puternic ovalizat în treimile superioare. Probabil asemănător cu precedentul. Zona superioară de rupere pare crestată. Culoare cenușiu-alburie. L act. = 100,6 mm. Existența la Singidunum și Sirmium a unor mânere de lingurițe, având practic același ornament în sfertul superior, pune sub semnul întrebării această încadrare²²⁷.

C7- Cu cap în formă de altar cu flacăra.

Includem în catalog un singur exemplar; posibil din fildeș.

În Moesia, în marele centru meșteșugăresc descoperit/distrus în cartierul Arbanas din Radomir (datare sec. II - mijlocul sec. III p. Chr.), s-au găsit printre alte piese mărunte peste patru mii de fragmente de ace de păr, de cusut, de țesut, și de împletit din os. Printre acestea multe exemplare sunt apropiate sau identice cu piesele noastre încadrate în tipurile **C4b**, **C6**, **C7**²²⁸. Tot din Moesia (Dana Bunar) provine o piesă descoperită într-o locuință datată la mijlocul sec. III p. Chr.²²⁹. O piesă asemănătoare apare și în Dacia, la Odorhei²³⁰. De la *Sirmium* provine o piesă cu corpul simplu și cap alungit, cu ornament torsionat asemănător unei torțe²³¹. De la Augst provine o piesă destul de apropiată ca formă²³². Se poate observa pe piesele (tip 10) de la Augst cât de fină trebuie să fie delimitarea modelului și cât de uitată (nebăgată în seamă) era uneori simbolistica acestuia²³³; aceeași situație o remarcăm la *Lauriacum*²³⁴. O piesă aproape identică apare și într-o vilă din Gallia Belgica²³⁵. Din termele de la Annecy (Haute-Savoie) provine o piesă identică din punct de vedere al calității materialului și al manoperei. Piesa, datată în sec. III p. Chr., este ornamentată cu un con de pin pe o structură în formă de altar, identică cu cea a piesei noastre, susținută la rândul ei pe o sferă ce se continuă cu un corp larg torsat²³⁶.

²²⁶ WILSON 1985, p. 17, fig. 8 (stânga), prima parte a sec. II p. Chr.

²²⁷ IVANIŠEVIČ, DORDEVIĆ-NIKOLIĆ 1997, pl. 59.23; SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 159 și pl. IV.5, linguriță tip. 1.

²²⁸ LJUBENOVA 1985, p. 30, fig. 4a-b și fig. 5.

²²⁹ PENCHEVA 2005, p. 584, nr. 2.

²³⁰ COCIȘ, ALICU 1993, p. 118, 75, pl. VII.10.

²³¹ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 155, pl. I.13, tip. 21.

²³² RIHA 1990, tip. 10, varianta 3, pl. 42.1408.

²³³ RIHA 1990, asemănătoare unei torțe, tip. 10, varianta 3 (Pl. 42.1408-1409); asemănătoare unei capsule de mac cu ornament răsucit, tip. 10, varianta 2 (Pl. 42.1406) și varianta 3 (Pl. 42.1407); ornamentul transformat într-un simplu trunchi de con (în sens geometric), ornamentat cu spirale, tipul 10 varianta 3 (Pl. 43.1411-1414). Putem remarca faptul că piesele 1404 și 1405 par neterminate (chiar dacă au fost folosite).

²³⁴ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 176, în formă de trunchi de con (în sens geometric), nr. 10 și 11 (sec. III p. Chr.) și p. 76, în formă de torță (mult stilizată), nr. 12, sec. III p. Chr.

²³⁵ SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2000, p. 42, fig. 23.2 și 38.2.

²³⁶ SERRALONGUE 2002, p. 135.

151. Inv. 15488. Pl.V. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează pătrimea superioară. Realizare de excepție. Corp cu profil circular, capul în forma unui altar alungit cu flacăra aprinsă. L act. = 37,7 mm.

C8- *Cu cap în forma mâinii drepte.*

Tip: Beal A XXI.2b (sec. I p. Chr.); Riha 1990, pl. 40, 1371, încadrată în tipul 2. Un singur exemplar.

Tipul se datează larg între a doua parte a secolului I p. Chr.²³⁷ și până în secolul IV p. Chr.²³⁸, reprezentarea având un clar și profund caracter apotropaic²³⁹.

Piese apropiate din bronz sau din os apar la *Corinth*²⁴⁰, *Constanța*²⁴¹, *Histria*²⁴², *Viminacium*²⁴³, *Poetovio*²⁴⁴, *Intercisa-Papsziget* (cimitir)²⁴⁵, *Gorsium*²⁴⁶, *Lauriacum*²⁴⁷, *Toulouse*²⁴⁸. Trei ace terminate cu o mână (*manina apotropaica*), din care unul (nr.204) identic, practic, cu piesa noastră se află în colecțiile din Roma²⁴⁹. Tot în forma unei mâini (cu rol apotropaic) se termină și mânerul unei linguri din bronz, considerată piesă cu rol medical²⁵⁰. Și tot din bronz este și o piesă aflată în colecțiile Muzeului Național de Antichități din Sofia²⁵¹. O atenție sporită, în timp (în funcție de noi descoperiri), merită să o primească o piesă aflată în colecțiile Muzeului Național Ungar²⁵², piesă ce se termină nu cu un capăt ascuțit ci, clar voit, cu o mică sferă (asemănătoare cu terminațiile sondelor de explorare).

Dat fiind indiscutabilul caracter magico-religios al reprezentării avem și numeroase variante, sigur multe ascunzând, credem, interpretări și înțelegeri ușor

²³⁷ La *Novae*, a doua parte a secolului I p. Chr. (VLADKOVA 1996 p. 142-143, Tip. I, nr. 1, pl. II.5), *Augusta Rauricorum*, sfârșitul sec. I p. Chr. (RIHA 1990, pl. 40.1367,1370).

²³⁸ *Pannonia* (BÍRÓ 1994, pl. XXXIV.374). La Lyon o piesă cu o mură și cu ornament spiralat pare să nu depășească cel de al II-lea secol (BÉAL 1983, p. 224, tip. AXXI, 2, nr. 731, pl. XXXIX). O datare asemănătoare are o piesă de la Nîmes (cartierul Halelor) (FEUGÈRE, MANNIEZ 1993, p. 279, fig. 256.91, faza 4c (70/180)).

²³⁹ CIUGUDEAN 1997, p. 23; BÍRÓ 1994, p. 34.

²⁴⁰ DAVIDSON 1952, p. 286 și pl. 120.2351 (începutul sec. I, probabil elenistic), 2352 (având mânerul torsionat și atribuit perioadei bizantine).

²⁴¹ BUCOVALĂ 1977, p. 95, fig. 12; dintr-o descoperire întâmplătoare provine un ac de bronz având capul ornamentat cu o mână; piesa este considerată „ustensilă farmaceutică”.

²⁴² COJA 1975, p. 557, fig. 3.2, posibil import italic și considerată (sic!) mâner de cuțit.

²⁴³ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, G1-246,7, pl. CLXXXV, (sfârșitul sec. II- sec. III p.Chr.); piesă fragmentară, aproape identică.

²⁴⁴ Mai multe piese asemănătoare la: DULAR 1979 p. 282 și pl. 2/10 și 3/6, cu datare în ultimul sfert al sec. I p.Chr.; ISTENIĆ 2000, pl. 75.2, M 365 (cu monedă sec. I-II p.Chr.) și pl.146.1, M 649; MIKL CURK 1976, p. 38, pl. XXX.26, nr. 2663.

²⁴⁵ VĂGÓ, BONA 1976, p. 120, pl. 28.

²⁴⁶ BÍRÓ 1987, fig. 34.339 (necropolă).

²⁴⁷ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 141, nr. 345; piesă din bronz descoperită în *hipocaustum*-ul castrului.

²⁴⁸ UGAGLIA 1999, p. 59.

²⁴⁹ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 106-107, fig. 202-204.

²⁵⁰ КРУНИЋ 1992, p. 72-73, pl. XII, XXII, 89.

²⁵¹ RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 207, nr. 285.

²⁵² BÍRÓ 1994, pl. XXXIV.373.

diferite²⁵³.

Credem că este demn de remarcat apropierea cronologică, stilistică și realizarea, în general, grosolană dintre acele cu reprezentarea mâinii drepte și cele având reprezentări figurate (în special cele cu capete feminine) și dintre acestea și o parte a celor cu con de pin. O posibilă explicație ține, credem, de scăderea siguranței pe drumurile imperiului, piața fiind astfel asigurată de piese produse în mici ateliere locale, fără tradiție și fără pretenții. Credem că afinitatea pieței (târzii) pentru acele cu ornamente figurate (inclusiv cele slab geometrizate) reflectă, clar, schimbări apărute în mediul social (aparitia unor noi faciesuri/subculturi cu substrat demografic, religios, etc.). În același timp, mai putem remarca că avantajul pieselor cu cap neornamentat și a celor cu ornamente geometrice era acela că permite folosirea acului în orice poziție (în orice unghi), fără răsturnarea eventualei imagini.

152. Inv.38764. Pl.IV. SIIC, G35; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă extremitățile. Capul reprezintă mâna dreaptă cu degetele întinse, iar gâtul ornamentat cu două gulere ce încadrează o mulură concavă. Realizare grosolană, scurtă și îndesată. L act. = 92,1 mm.

C9- Cu cap în formă de capsulă de mac.

Un singur exemplar publicat deja²⁵⁴, foarte probabil rupt și reparat. Dacă s-a rupt în timpul executării sau în timpul folosirii, ne este bineînțeles greu de spus, așa cum nu excludem posibilitatea (ne mai putând analiza piesa) ca cele două fragmente să provină de la două piese separate din care în urma unor mici ajustări să fi fost obținută această piesă. Capsula de mac poate avea după opinia lui F.Cumont, alături șarpe, de conul de pin și de ou o semnificație comună în simbolismul funerar²⁵⁵.

²⁵³ Din săpăturile lui A. Cserni la termele romane de la *Apulum* provine o piesă ce are în jurul gâtului înfășurat un șarpe (CIUGUDEAN 2002, p. 22-23, pl. XI.1). Din colecția Torma Károly, provine o piesă din bronz, descoperită în zona Ilișua - Cristeștii Ciceului, având capul în forma mâinii drepte, ținând între degete un ou sau un con de pin (HICA-CÎMPEANU 1980, p. 657, fig. 1.2; ISAC, GAIU 2006, p. 422, pl. 2.28, tip. I.3). O piesă asemănătoare există în colecțiile Muzeului Național Ungar (BÍRÓ 1994, pl. XXXIV.374). Din *canabae*-le de la *Intercissa* provine un ac de păr terminat cu o mână ce ține între degete o frunză (VĂGÓ 1971, p. 113, pl. 40.4). Din necropola de la *Viminacium* provine o piesă cu ornamentul în formă de picior, grosolan executat (ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, pl. 12). Două piese relativ asemănătoare, fără mulura de gât, (au în schimb un șnur sau șarpe încolăcit), au fost descoperite în Agora Ateniană (ROBINSON 1959, pl. 56, J 8, datare 138-150 p. Chr., p. 52) și în cimitirul II de la *Poetovio* (ISTENIĆ 2000, pl. 76.1, M 649, epoca Flaviilor; idem, 1999, I, fig. 68). O reprezentare asemănătoare (șnur, șarpe) se întâlnește și la o piesă descoperită la Ōbuda (BÍRÓ 1994, pl. XXXIV.372). Și tot de la *Poetovio*, din același cimitir, provine o piesă cu poziția mâinii în *benedictio latina* (ISTENIĆ 2000, pl. 75.2, M 365, sec. I-II p.Chr.; idem, 1999, p. 82, I, posibil import). La *Aventicum*, s-a descoperit un ac de păr relativ asemănător - trei degete întinse susțin un, probabil, vas, iar două sunt îndoite (BÖGLI 1970, pl. 31; GUI SAN 1974, p. 31, nr. 45, pl. 15.5). Dintr-un mormânt de incinerare din localitatea Više Grobalja provine o piesă la care în vârful celor două degete întinse se află un *calceus* (GOLUBOVIĆ 2000, fig. 10, p. 91).

²⁵⁴ MUȘEȚEANU 1999.

²⁵⁵ cf. CIUGUDEAN 1997, p. 23, nota 76.

153. Inv. 38726. Pl.IV. SIIC, G33 (□3b, -1,23m); cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Piesa nefiindu-ne disponibilă, sperăm, deocamdată, vom prelua descrierea din articolul menționat în nota 254 „...fragmentar, format dintr-o tijă rotundă în secțiune, căreia i se atașează un cap format din trei trunchiuri de con, care, pe fața superioară, are traforată o rozetă cu cinci petale....Dim.: lung. tijă = 55mm; lung.cap = 12 mm; Ø = 10 mm”.

De la *Potaissa* provine o piesă aproape identică²⁵⁶. Un ac din fildeș identic, cu cap detașabil, datat în epoca elenistică sau chiar mai devreme a fost descoperit la *Corinth*²⁵⁷. O piesă relativ asemănătoare cunoaștem la *Gorsium*²⁵⁸. Un ornament asemănător (în formă de stea), apare pe un ac de păr din bronz de la *Poetovio*²⁵⁹. Câteva piese de la Augst, încadrate în tipul 12 (din bronz și din os) se apropie ușor de piesa noastră²⁶⁰. Din colecțiile muzeului din Linz au fost publicate două piese, din care una este datată în sec.II-III p.Chr.²⁶¹. Printre piesele descoperite la Saint-Denis (Paris) se află și un ac de păr aproape identic. Diferența constă în faptul că piesa din Gallia are gâtul ornamentat cu două gulere și, bineînțeles, nu are capul demontabil²⁶².

D. ACE DE PĂR FRAGMENTARE.

D1. *Fragmente de la ace de păr cu gât lung, subțiat.*

154. Inv. 15497. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară (10%). Culoare maronie cu linii fine negricioase. L act. = 123,9 mm.

155. Inv. 15381. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă capul. Culoare gălbui-maronie. Foarte probabil de la un ac de tip B1-B3. L act. = 115,1 mm.

156. Inv. 15324. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară (10%) și vârful. Culoare gălbuie cu pete fumurii. L act. = 107,3 mm.

157. Inv. 15384. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă capul și vârful. Foarte probabil de la un ac de tip B1-B3. Culoare maroniu-roșcată. L act. = 86,5 mm.

158. Inv. 53382. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă capul și vârful. Sigur de la un ac de tip B1-B3. Coroziune puternică a suprafețelor (aceeași locație cu nr. 53381 (C3-141). Culoare alb-lăptoasă și datorită coroziunii. L act. = 81,5 mm.

159. Inv. 27533. Plajă, *passim*; cercetări de teren, colectiv muzeu. Lipsă capul și treimea inferioară. Coroziune fină în suprafață. Foarte probabil de la un ac de tip B1-B3. Culoare gălbui-alburie. L act. = 76,8 mm.

²⁵⁶ BĂRBULESCU 1994, p. 121, fig. 25.3.

²⁵⁷ DAVIDSON 1952, p. 282, pl. 118.2291. Ace având capul în forma capsulei de mac (în numeroase variante) sunt cunoscute la *Corinth* din perioada elenistică până în al II-lea secol al erei noastre; p. 279 pl. 118.2291-2299.

²⁵⁸ BÍRÓ 1987, fig. 33.328.

²⁵⁹ ISTENIĆ 2000, pl. 51.4, M 252.

²⁶⁰ RIHA 1990, p. 165, pl. 46.1482, 1483 (o monedă Antoninus Pius), 1484 și din bronz, pl. 42. 1470, 1472, 1473.

²⁶¹ RUPRECHTSBERGER 1979, p. 143-144, nr. 357, 362.

²⁶² BELARBI-R, VAN OSSEL 2003, p. 333, fig. 8.8 (sec. IV p. Chr.).

160. Inv. 15492. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă capul și zona inferioară. Sigur de la un ac de tip B1-B3. Culoare alburiu-gălbuie cu pete fumurii. L act. = 76,4 mm.

161. Inv. 15386. G21; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă capul și porțiunea inferioară. Foarte probabil de la un ac de tip B1-B3. Culoare maronie-roșcată. L act. = 76,3 mm.

162. Inv. 15331. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă capul). Foarte probabil de la un ac de tip B1-B3. Reascuțit. Frumoasă culoare alburie-gălbuie. Finisată cu grijă. L act. = 63,9 mm.

163. Inv. 15505. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă capul și treimea inferioară. Probabil de la un ac de tip B1-B3. Culoare gălbui-aurie. L act. = 50,5 mm.

D2. Piese cu zona superioară ornamentată.

Suntem conștienți că nu toate fragmentele prezentate în continuare sunt fragmente de ace de păr (ele pot fi de exemplu, fragmente de mânere de lingurițe).

Printre piesele rebutate sau neterminale din atelierul de *Sirmium* se găsește o piesă la care, datorită faptului că pedunculul era prea subțire pentru scopul propus, acestuia i s-a confecționat un manșon²⁶³.

164. Inv. 27502. Pl. IV. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă extremitățile. Culoarea castaniu-gălbuie, culoare ce trece sensibil spre castaniu în treimea inferioară datorită arderii secundare. La partea superioară se păstrează un știft de montare. Apariția unor piese cu astfel de știfturi sunt rezultatul, credem, fie al lipsei de volum al materialului folosit, piesa fiind făcută din două părți, fie avem de-a face cu reparări ale unor piese (foarte probabil se lua ornamentul de la o piesă și corpul de la alta); eventuala influență a pieselor din două bucăți (în general corp din os și ornament din fildeș), piese datate în perioada elenistică și chiar mai devreme este greu de dovedit, mai ales că în cazul acestora din urmă este clară valoarea de piață, relativ ridicată (prin material și realizare), și a pretențiilor de obiecte de lux²⁶⁴. L act. = 82,1 mm.

Analogii: *Sarmizegetusa*²⁶⁵, *Gorsium*²⁶⁶. Piese cu cap ovoidal, având diametrul foarte mare în comparație cu corpul (credem că intră direct pe gâtul acului, neexistând o tijă), au fost descoperite la *Sarmizegetusa*²⁶⁷ și la *Gorsium*²⁶⁸. Există însă la *Gorsium* ace de păr la care, cu toate că diametrul ornamentului globular

²⁶³ SARANOVIĆ-SVETEK 1980, pl. 3.13.

²⁶⁴ DAVIDSON 1952, p. 278 și pl. 148.b. Posibil, credem, ca aceste ornamente (seturi) să poată fi schimbate, înșurubate, în funcție de dorința proprietarei în ziua respectivă, existând mai multe capete ornamentale, eventual produse de meșteri diferiți, pentru același corp de ac de păr (sau de haine).

²⁶⁵ ALICU, NEMEȘ 1982, p. 352, nr. 21, pl. I/22 („...se termină la partea inferioară a unei tije în care se înfigea probabil un cap decorat.”); ALICU, POPA, BOTA 1994, p. 503, nr. 8, pl. IX/8.

²⁶⁶ BÍRÓ 1987, fig. 12.98 (*forum*); BÁNKI 1990, pl. XIX.221.

²⁶⁷ ALICU, NEMEȘ 1982, p. 347 și p. 352, nr. 18, pl. I/9.

²⁶⁸ BÁNKI 1990, pl. XVIII.226; BÁNKI 1998, pl. XXX.39b.

este supradimensionat în raport cu restul piesei, se vede clar că sunt produse dintr-o singură bucată²⁶⁹. Putem, credem, să legăm numărul mare de astfel de piese descoperite la *Gorsium* de faptul că, de departe acele cu cap globular sunt cel mai des întâlnite, cele mai preferate în zonă, și normal, cu cât există mai multe exemplare cu atât posibilitatea apariției de „variante” este mai mare.

165. Inv. 52344. Pl. V. SIIC, 578; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Fildeș? Lipsă extremitățile. O foarte frumoasă culoarea gălbuie cu nuanțe castanii. La partea inferioară ars secundar până la calcinare. Deasupra zonei calcinate o creștătură, clar antropică, denotă o încercare de reabilitare a piesei, reabilitare nedusă la capăt datorită faptului că piesa a plesnit pe verticală. La partea superioară se păstrează un știft de montare foarte gros. În acest caz este clar că piesa a fost creată de la început din două bucăți. Neexcluzând posibilitatea să avem de-a face cu fragmentul unui ac de păr de dimensiuni mari, luăm în calcul și variantele fus sau andrea (din zonă provenind o andrea de bronz). L act. = 126,7 mm.

166 Inv. 34944. G27, săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din zona capului. Se mai observă că zona superioară era ornamentată. Culoare gălbui-aurie. Vârful ars la maroniu. L act. = 97,7 mm.

167. Inv. 15502. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Vârful ciobit. Se observă începutul unei gătuiri. După rupere, sigur a fost folosit ca ac de păr (zona rupturii, lustruită). Culoare gălbui-verzuie. L act. = 94,1 mm.

168. Inv. 15318. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Se observă începutul zonei ornamentate. Culoare gălbui-alburie. Vârful încălzit la maroniu. L act. = 90,7 mm.

169. Inv. 27530. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Din zona superioară ornamentată se mai păstrează un element discoidal. Sigur ac de păr. Culoare maronie cu linii fine, negricioase. L act. = 79,7 mm.

170. Inv. 38746. G33, SIIC, 257; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Din zona superioară ornamentată se mai păstrează trei elemente (doi tamburi și un ornament discoidal). Sigur ac de păr. Culoare gălbuie cu pete fine, maronii. L act. = 72,9 mm.

171. Inv. 15319. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Din zona superioară, ornamentată se mai păstrează doi tamburi. Culoare gălbuie cu pete fine maronii L act. = 73,3 mm.

172. Inv. 52341. SIIC, G41; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Coroziune fină pe toată suprafața. Datorită dimensiunilor, sigur ac de păr. Culoare gălbuie. L act. = 65 mm.

173. Inv. 15322. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară. Coroziune fină pe toată suprafața. Din zona superioară, ornamentată se mai păstrează doi tamburi ce încadrează un ornament spiralat. Culoare alburii-gălbuie. L act. = 64,4 mm.

²⁶⁹ BÍRÓ 1987, fig. 15.107 și 126 (*forum*), 18.150 (locuință din perioada Severilor), 29.271-272 și 274 (*tabernae*), 33.326 (*cimitir*).

174. Inv. 38769. G33, SIIC, 336; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară și treimea inferioară. Se mai observă că zona superioară era ornamentată. Datorită dimensiunilor, sigur ac de păr. Culoare gălbuie cu pete fine maronii. L act. = 59,8 mm.

175. Inv. 15493. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară și treimea inferioară. Din zona superioară, ornamentată se mai păstrează doi tamburi. Datorită dimensiunilor, sigur ac de păr. Culoare maronie. L act. = 55 mm.

176. Inv. 15321. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară și jumătatea inferioară. Coroziune fină în suprafață. Se mai observă că zona superioară era ornamentată. Culoare gălbui-maronie. L act. = 45,5 mm.

177. Inv. 44416. G41, SIIC, 448; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă partea superioară și treimile inferioare. Din zona superioară, ornamentată se mai păstrează un tambur. Culoare maronie cu pete negricioase. L act. = 40 mm.

D3 Piese fără zona superioară.

Piese prezentate în continuare sunt fragmente de la piese lungi, subțiri, putând proveni de la ace de păr, ace de cusut, sonde, mânere, etc.

178. Inv. 34132. X7; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Dimensiuni foarte mari. Posibil ac de păr. Culoare gălbui-negricioasă. L act. = 110,1 mm.

179. Inv. 47437. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie. L act. = 100 mm.

180. Inv. 38751. G33, SIIC, 136; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Posibil ac de păr. Culoare gălbui-maronie. Vârful ars ușor. L act. = 97,6 mm.

181. Inv. 47438. SIIC, 419; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Culoare gălbui-maronie. Vârful ars la maroniu. L act. = 97,3 mm.

182. Inv. 47436. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie. L act. = 92,6 mm.

183. Inv. 47445. SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Posibil ac de păr. Culoare gălbui-maronie. Vârful ars ușor. L act. = 86,1 mm.

184. Inv. 47440. SIIC, 370; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie cu pete fumurii-negricioase în urma arderii. Vârful puternic ars. L act. = 84,9 mm.

185. Inv. 52343. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară și o mică parte din vârf. Culoare gălbuie cu urme de ardere slabă (pete fumurii). L act. = 84,2 mm.

186. Inv. 47464. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Culoare gălbuie cu urme de ardere slabă (pete fumurii) în treimea inferioară. L act. = 79,9 mm.

187. Inv. 52023. SIIC, 507; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă

treimea superioară. Vârful rupt, pare folosit (ușor lustruit) și după rupere. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare alburii-maronie cu pete fumurii-negricioase în urma arderii. L act. = 77,5 mm.

188. Inv. 47448. SIIC, 239; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Culoare gălbuie cu urme de ardere slabă (pete fumurii). Vârful încălzit la maroniu. L act. = 74,1 mm.

189. Inv. 47439. SIIC, 322 + 333; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Două bucăți. Lipsă extremitățile. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie, negricioasă. L act. = 73,8 mm.

190. Inv. 47462. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Foarte gros, probabil și foarte lung. Posibil ac de păr. Culoare gălbuie cu linii fine, negricioase. Vârful ars ușor. L act. = 71,2 mm.

191. Inv. 47447. SIIC, 469; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-marioniu. L act. = 70,7 mm.

192. Inv. 47441. SIIC, 469; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie. L act. = 70 mm.

193. Inv. 47444. SIIC, 543; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Culoare gălbui-maronie cu pete fumurii. Vârful puternic ars. L act. = 69,7 mm.

194. Inv. 47442. G33, SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-murdar. L act. = 66,8 mm.

195. Inv. 47452. SIIC, 282; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă zona superioară. Culoare gălbui-maronie. L act. = 66,7 mm.

196. Inv. 52024. SIIC, 556; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară, vârful ciobit. Profilul jumătății inferioare mult aplatizat. Culoare gălbui-maronie. L act. = 66,4 mm.

197. Inv. 47449. SIIC, 418; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Culoare gălbui-maronie cu pete negricioase. L act. = 66,3 mm.

198. Inv. 47451. SIIC, 361; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Culoare gălbui-maronie cu pete negricioase. L act. = 63,5 mm.

199. Inv. 47450. SIIC, 490; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Culoare maroniu-negricioasă. L act. = 63,1 mm.

200. Inv. 47456. SIIC, 403; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Culoare gălbui-alburie cu pete fumurii. L act. = 60,9 mm.

201. Inv. 52026. SIIC, 560; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare verde-oliv. Vârful ars la maroniu. L act. = 60,8 mm.

202. Inv. 47446. SIIC, 280; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt și reascuțit. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie. L act. = 60,5 mm.

203. Inv. 47457. SIIC, 438B; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Vârful rupt. Posibil ac de păr. Culoare gălbuie cu pete negricioase. L act. = 60,2 mm.

204. Inv. 52025. SIIC, 435; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară, vârful ciobit. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare maronie cu pete maronii-roșcate. L act. = 59,7 mm.

205. Inv. 47454. G33, SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare maroniu-gălbuie. Vârful ars la maroniu. L act. = 57,4 mm.

206. Inv. 47455. SIIC, 153, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare oliv. Porțiunea inferioară maronie (s-a aflat în afara zonei de contact cu piesa metalică). L act. = 56,5 mm.

207. Inv. 47443. G60, SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea superioară. Vârful rupt. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie cu pete fumurii. L act. = 52,5 mm.

208. Inv. 53383. G10; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Vârful puternic ars. Culoare gălbui-maronie. L act. = 52,6 mm.

209. Inv. 52028. SIIC; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare gălbui-negricioasă. L act. = 51,7 mm.

210. Inv. 52027. SIIC, 573; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare gălbui-aurie. Vârful ars. L act. = 51,4 mm.

211. Inv. 47453. G60, SIIC, *passim*; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Vârful ciobit. Foarte probabil, după profilul corpului, ac de cusut. Culoare gălbui-maronie cu pete mai închise. Zona vârfului maronie. L act. = 50,8 mm.

212. Inv. 47465. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă jumătatea superioară. Culoare gălbuie cu urme de ardere slabă (pete fumurii) în treimea inferioară. L act. = 50,3mm.

213. Inv. 47460. SIIC, 258; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară Vârful rupt. Culoare gălbuie cu pete maronii. L act. = 50 mm.

214. Inv. 52342. SIIC, G41, 580; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Vârful ars puternic. Culoare verzui-măslinie. L act. = 48,8 mm.

215. Inv. 47458. SIIC, 435B; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Culoare gălbui-maronie. L act. = 45,9 mm.

216. Inv. 47459. SIIC, 256; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează treimea inferioară. Foarte posibil ca diametrul corpului să fie constant (să fie deci un ac de cusut). Culoare gălbui-maronie. L act. = 45,2 mm.

Ib. Specillum oricularium, auriscalpium

Tipul este reprezentat prin trei exemplare.

Sunt piese simple cu multiple posibilități de folosire (cel mai des, extragerea din recipiente a unguentelor, pomezilor, remediilor pentru îndepărtarea pistriurilor și a ridurilor, cremelor depilatoare și a parfumurilor)²⁷⁰, unele, sigur, atribuite

²⁷⁰ VIRGILI 1990, p. 22.

greșit²⁷¹. O abordare largă și bine documentată o aflăm la Paola Virgili și Claudio Viola care se referă la piesele din bronz (se face diferența între aceste piese subțiri din bronz și o parte din cele mai groase, din os, numite spatule cu linguriță - *piccole spatole a cucchiaino*-). „*Auriscalpium*-ul este descris ca instrument constituit dintr-un mic bazin hemisferic sau o mică plăcuță circulară, cu un mâner ascuțit la celălalt capăt, folosit pentru curățarea urechilor, dar și de oftalmologi, medici și chirurghi pentru preluarea, amestecarea și aplicarea unguentelor și compozițiilor medicamentoase și, poate, pentru explorarea și curățarea plăgilor. Extremitatea ascuțită poate servi și la întreținerea și curățarea unghiilor și dinților, în acest caz numindu-se *dentiscalpium* (Mart. VII, 53: *instrumentum quo scalpuntur dentes; Daremberg-Saglio I, 1877, p. 572; II, 1892, p. 102*)”²⁷². În același catalog se află și trei piese, din os, considerate *auriscalpia* (pentru curățarea și îngrijirea urechilor și a unghiilor), având la un capăt o mică linguriță ovală, celălalt capăt fiind ușor lățit și decupat în semicerc pe lateral (formă ce apare și pe instrumentele actuale de curățare și îngrijire a manichiurii)²⁷³. Piese asemănătoare (tip. A XXIII1, nr.248-251) aflate în muzeul din Nîmes, sunt considerate spatule și se consideră că funcționalitatea lor este greu de definit, posibil să facă parte din *mundus muliebris*²⁷⁴. Și tot din Gallia două piese aflate în colecțiile muzeului de antichități din Toulouse sunt prezentate alături de un mic recipient (borcănel) pentru farduri²⁷⁵. Tot legate de „lumea femeilor” sunt și cele două piese descoperite în *nymphaeum*-ul de la *Gorsium*²⁷⁶. O dublă funcționalitate este atribuită unei piese de la *Lauriacum*²⁷⁷, iar o piesă relativ asemănătoare, descoperită în ansamblul Hesperidelor (Nîmes) în timpul cercetărilor din 1986, este considerată linguriță pentru parfum²⁷⁸. Bineînțeles că unele au putut avea și întrebuințări în medicină și farmacie, existența lor în truse medicale fiind certificată. De altfel, I.H. Crișan consideră că „Numărul mare al sondelor auriculare și al ștampilelor de oculiști

²⁷¹ În Gallia, trei piese identice, din bronz, descoperite la Arras și împrejurimi cu datări din sec. I până în secolul IV p. Chr. sunt considerate styluri (Arras 1986, p. 137, nr. 287). Pentru a putea fi folosite ca styluri ar fi trebuit să fie încălzite (pentru nivelarea stratului de ceară), încălzire ce, măcar pe câteva piese, ar fi lăsat urme. Mai mult, o piesă din această categorie, descoperită la *Durostorum* pe plajă, este produsă din sârmă de bronz cu un diametru de 1mm, iar „lopățica” are în jur de 1,5 mm diametru, dimensiune ce face puțin probabilă folosirea ei ca *stylum*.

²⁷² VIRGILI, VIOLA 1990, p. 100.

²⁷³ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 103, fig. 169-171, piesele 170-171 au fost descoperite la Roma.

²⁷⁴ BÉAL 1984, p. 63.

²⁷⁵ UGAGLIA 1999, p. 59; trusă (descoperită într-o *villa* din Gallia Belgica) pentru prepararea fardurilor și a cosmeticilor, putând fi folosită și în farmacie sau medicină. Trusa cuprinde spatule și pensete din bronz și este datată la sfârșitul sec. I începutul secolului următor. PETIT 2005, p. 159.

²⁷⁶ BÍRÓ 1987, fig. 10.66-67.

²⁷⁷ RUPRECHTSBERGER 1979, nr. 56; capătul lățit putea să sfarme, să amestece, să aplice fardul pe gene sau pe păr, capătul ascuțit având funcția de ac de păr, așa cum s-a găsit o piesă (așezat lângă osul temporal al unei femei) în necropola de la *Intercisa* (VĂGÓ, BONA, 1976, taf. 21 = taf. 41/5, Grab 1184, cf. RUPRECHTSBERGER 1979, p. 31).

²⁷⁸ HERVÉ 2000, p. 127, 129 și fig. 118.30 (datate: faza 4, între anii 70-80 și anii 130-140 p.Chr., p. 127).

(*signaculae oculariorum*) găsite în diverse orașe atestă existența unor medici pricepuți în boli de urechi și ochi²⁷⁹. Lungimea mânerelor, credem, face extrem de periculoasă folosirea lor ca sonde de ureche, direct de către pacient. Mult mai posibilă pare astfel folosirea majorității pieselor descoperite în cosmetică, pentru aplicarea fardurilor, uleiurilor parfumate, etc. Nu trebuie uitat că aplicarea fardurilor și a uleiurilor parfumate nu se limita la zona feței, ele erau aplicate și pe sâni, brațe, etc.²⁸⁰. Vezi în acest sens și sondele auriculare (*auriscalpia*), din bronz, de la *Singidunum*, pentru care se face o clară delimitare între cele lungi (pl. III, 21, 27-29), ce au un scop medical și cele scurte (pl. III, 20, 22-26), folosite pentru pudrele farmaceutice și cosmetice²⁸¹.

În Moesia Inferior, piese identice, dar din bronz, sunt datate în sec. III p. Chr.²⁸². Piese asemănătoare sunt cunoscute și la *Apulum* (Partoș)²⁸³.

În locuința de la Soissons există trei piese care, după modul de execuție, par produse ale aceluiași lucrător (vezi modul de îngustare, relativ brusc, al gătului)²⁸⁴.

217. Inv. 34943. Pl.VI. G27; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Lucrată îngrijit. Căușul mic, ușor ovalizat. Frumoasă culoare gălbui-aurie. L = 124,7 mm.

Analogii: Transilvania-locație necunoscută²⁸⁵, *Corinth*²⁸⁶, Muzeul din Mainz²⁸⁷, Roma²⁸⁸.

218. Inv. 15507. Pl.VI. G1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Lucrată îngrijit. Căușul se deschide spre mâner. Frumoasă culoare cenușiu-aurie. L = 112 mm.

Bibliografie: Mușețeanu, Elefterescu 1985, p. 77, nr. 13.

Analogii: Piese relativ asemănătoare la *Mursa*²⁸⁹, *Poetovio*²⁹⁰, *Corinth*²⁹¹ și Toulouse²⁹².

²⁷⁹ CRIȘAN 2000, p. 45.

²⁸⁰ UGAGLIA 1999, p. 59.

²⁸¹ KRUNIĆ 1992, p. 37.

²⁸² TSAROV 1992, p. 149-150, nr. 8-12, pl. III. 1-6.

²⁸³ TIMOFAN 2008, p. 24, nr. 6, sondă (pentru probe), *specillum*, utilizată ca instrument medical sau cosmetic; sec. III p. Chr.

²⁸⁴ ANCIEN 1977, p. 65, nr. 15-17.

²⁸⁵ COCIȘ, ALICU 1993, sondă de ureche, nr. 108, pl. XI/2, sec. II-III p. Chr.

²⁸⁶ DAVIDSON 1952, p. 184-185, linguriță de ureche, perioadă romană; pl. 82.1325, pl.83.1342, spatulă, sec. I - începutul sec. II p. Chr.

²⁸⁷ MIKLER 1997, pl. 27.9-14.

²⁸⁸ VIRGILI, VIOLA 1990, p.103 și fig. 185-192, nr. 191 (descoperită la Roma). Numite mici spatule cu linguriță sunt utilizate pentru întinderea unguentelor, cosmeticelor, parfumurilor și posibil pentru scris.

²⁸⁹ VIKIĆ-BELANCIĆ 1948, fig. 6b.

²⁹⁰ ISTENIČ 2000, pl. 91.1, M 455, considerată linguriță pentru cosmetice și, relativ asemănătoare, piesa de la pl. 141.1, M 637, sec. I-II poate chiar sec. III; MIKL CURK 1976, p. 38, pl. XXX. 9,10, nr. 2780, 2781.

²⁹¹ DAVIDSON 1952, p. 184, pl. 82.1327, linguriță pentru ureche sau pentru unguente, sec. I sau începutul secolului II; pl. 82.1336-1337, spatule, perioadă romană, p. 184; p. 184-185, pl. 82.1338, sec. I - începutul sec. II p. Chr.

²⁹² UGAGLIA 1999, p. 59.

219. Inv. 41620. Pl.VI. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Vârful pare tocit prin folosire. Realizare simplistă, căușul devenind o paletă relativ semicirculară. Culoare cenușiu-negricioasă. L act. = 88,3 mm.

Analogii: *Sirmium*²⁹³, Nîmes²⁹⁴.

Ic. Spatule.

Exemplificăm prin patru exemplare pe trei paliere calitative.

220. Inv. 41671. Pl.VI. G33, SIIC; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Vârful lustruit prin folosire. Paleta, de mici dimensiuni, aproximativ triunghiulară, cu capătul rotunjit. Culoare verzui-cenușie. L. act. = 98,8 mm.

Analogii: O piesă relativ asemănătoare descoperită în Transilvania este considerată, în ciuda dimensiunilor, sondă de ureche²⁹⁵. O piesă datată în a doua parte a secolului I - prima parte a secolului II p. Chr., a fost descoperită în Gallia²⁹⁶. Dintr-o groapă menajeră închisă în jurul anilor 70-80 p. Chr., de la Saintes (Charente-Maritime), provine o spatulă în curs de prelucrare²⁹⁷. În Creta, la Knossos, o spatulă identică, produsă, probabil, local a fost descoperită într-un complex de la mijlocul sec. II p. Chr.²⁹⁸. O piesă aproape identică, dar din bronz, folosită la scoaterea unguentelor din recipiente, descoperită la *Singidunum*, este datată între sfârșitul secolului II - începutul secolului III²⁹⁹. Aceași întrebuițare le-a fost atribuită și celor două piese aflate în Muzeul Național al Ungariei³⁰⁰. La *Sirmium* piese asemănătoare sunt datate până în sec. IV p. Chr.³⁰¹. Piese relativ asemănătoare se află și în colecțiile Muzeului din Mainz³⁰². Două spatule din os sunt publicate de Carla Rubino³⁰³. De la *Poetovio* provine o piesă, relativ asemănătoare, considerată linguriță pentru cosmetice³⁰⁴. Aceași întrebuițare (îngrijirea pielii și machiaj) este atribuită și celor opt spatule, confecționate din chihlimbar, ce făceau parte din trusa unei tinere femei, descoperită într-un mormânt la *Vetralla* (Viterbo), mormânt datat în a doua parte a secolului I

²⁹³ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p.157, Pl. V.4, spatulă pentru cosmetice, tip. 2, sec. IV p. Chr.

²⁹⁴ FEUGÉRE, MANNIEZ 1993, fig. 263, nr. 483, linguriță de parfum, relativ asemănătoare.

²⁹⁵ COCIȘ, ALICU 1993, nr. 107, pl. XI.1, sec. II-III p. Chr.

²⁹⁶ LEMAN 1982, p.214, fig. 20.

²⁹⁷ SANTROT, SANTROT, TASSAUX 1975, p. 121, fig. 3.2; autorii consideră greșit, că piesa reprezintă un ac în curs de prelucrare și, corect, că în apropiere s-ar putea afla un atelier de prelucrare artizanală a osului (în fântână descoperindu-se și trei deșeuri).

²⁹⁸ SACKETT 1972-1973, p. 68, fig. 23.

²⁹⁹ NICOLIĆ, LAZIĆ 2005, p. 23, fig. 7.5.

³⁰⁰ BÍRÓ 1994, p. 98, pl. LII, 452 și 453, spatule pentru unguente. După opinia autoarei astfel de piese sunt din ce în ce mai puțin folosite, dispărând spre sfârșitul secolului II p.Chr. (vezi, *Ibid.*, p. 42).

³⁰¹ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 157, Pl. V.1-3, tip. 1(spatule cosmetice).

³⁰² MIKLER 1997, pl. 27.1-8.

³⁰³ RUBINO 2003, p. 106, nr. 75, *Ostera del Curato*, M7, L = 102 mm, din os de bovideu, împreună cu o pixidă tot din os de bovideu; p. 106, nr. 78, *Via Casale Ferranti* 1991, sett. 1-1, stratul superior, L = 115 mm.

³⁰⁴ ISTENIĆ 2000, pl. 167.4, M 747, sfârșitul sec. I - prima parte a sec. III p.Chr.

p. Chr.³⁰⁵. Despre spatulele descoperite la *Conimbriga* se afirmă că erau piese de toaletă cu aplicații în farmacie, medicină, chirurgie, pictură și alte activități; este subliniată și asemănarea lor cu sondele de explorare (din bronz) folosite în chirurgie (*specillum*), instrumente destinate explorării chirurgicale, aplicării de medicamente acolo unde nu pot ajunge degetele și în prepararea culorilor în pictură (morajare, amalgamare)³⁰⁶.

221. Inv. 38784. Pl.VI. G33, SIIC, 261; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă treimea inferioară. Realizare relativ grosolană. Formă asemănătoare cu piesa precedentă, dar de dimensiuni mai mari. Mănerul strâmb. Culoare maroniu-gălbuie cu pete brune. L. act. = 83,7 mm.

Analogii: O piesă asemănătoare, datată în a doua parte a sec. I - prima parte a sec. II p. Chr., a fost descoperită în Gallia³⁰⁷.

222. Inv. 53379. Pl.VI. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întregă. Realizată simplu, dar eficient, dintr-un os de mici dimensiuni. Un capăt, mai lat natural, a fost decupat în formă de triunghi, la celălalt fiind îndepărtată (grosolan) diafiza. Culoare gălbuie. L. act. = 90,3 mm.

Analogii: Piese asemănătoare, dar realizate mult mai îngrijit, la *Gorsium*³⁰⁸ și în muzeul din Nîmes³⁰⁹.

223. Inv. 51432. Pl.VI. G41. SIIC, 557; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Întregă. Dintr-un os de pasăre. Un capăt rotunjit și tăiat oblic. Intervențiile antropice asupra piesei sunt clare; faptul că zona activă nu este finisată și nici nu este lustruită prin folosire, poate fi o simplă întâmplare, sau, putem avea de-a face cu o piesă făcută ad-hoc în timpul mesei, piesă ce a servit probabil la scoaterea măduvei din oase. L = 98 mm.

Id. COCHLEAR

Catalogăm șase exemplare.

Mirella Cisotto Nalon consideră că lingurițele erau folosite (în afară de farmacie și medicină) pentru consumarea moluștelor, care erau scoase din cochilie cu ajutorul părții ascuțite și luate cu ajutorul căușului³¹⁰. O linguriță din os cu căușul circular, pentru farduri, a fost descoperită la *Aquae Siccae* (Cazères, Haute Garonne), într-o fântână funerară de sec. I p. Chr.³¹¹. În general piesele descoperite la sud de Dunăre și în România sunt considerate ca aparținând truselor medicale³¹². Două piese, descoperite în necropola de la *Viminacium* sunt datate în vremea lui Hadrian³¹³.

³⁰⁵ BORDENACHE BATAGLIA 1983, p. 64, nr. 15-22, fig. 18-20; BIAGIOTTI 1990, p. 109, nr. 11-18.

³⁰⁶ ÁVILA FRANÇA 1971, p. 14-15, pl. II. 3-4.

³⁰⁷ LEMAN 1982, 214, fig. 20.

³⁰⁸ BÍRÓ 1987, fig. 10.81.

³⁰⁹ BÉAL 1984, p. 64, nr. 255, pl. 12.

³¹⁰ CISOTTO NALON 1984, p. 136.

³¹¹ MANIÈRE 1966, 109, nr. 68.

³¹² LAZAROV 2001, p. 64, nr. 145 (linguriță din bronz).

³¹³ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, G1-263,2. Pl. CXCII (fragmentară) și G1-44,8. Pl. LXXVIII (întregă, relativ grosolană).

224. Inv. 46066. Pl. VII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă cea mai mare parte a căușului. Execuție de excepție. Mânerul lucrat cu o adevărată artă, este bogat ornamentat. Culoare maroniu-gălbuie cu luciu puternic. L act. = 131, 9 mm;

Faptul că se termină cu reprezentarea unei copite de căprioară, denotă, credem, folosirea lor cu predilecție de către femei.

Mânere în formă de copită apar și pe piese din metal³¹⁴. Ornamentul se pare că se păstrează și pe mânerul uneia din puținele furculițe de epocă romană cunoscute³¹⁵. De la *Aventicum* provine un foarte frumos mâner de scalpel din bronz cu intarsii de argint, având forma unui picior de patruped (probabil țap/căprioară), terminat cu o copită³¹⁶. De la *Efes* provine o linguriță identică, în partea păstrată (căuș și nervura de întărire) cu piesa noastră³¹⁷. La *Corinth* o piesă din fildeș, având același tip de întărire a căușului, iar mânerul simplu terminat cu un ornament în formă de pion este datată, cu probabilitate, în secolul II p. Chr.³¹⁸. Și tot de la *Corinth* provine un mâner, fragmentar, lucrat îngrijit și terminat cu un ornament în formă de copită³¹⁹.

225. Inv. 44415. Pl. IX. G41, SIIC, 435; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârf. Realizare simplă, neornamentată. Culoare maroniu-gălbuie cu pete brune.

L act. = 139,2 mm; Ø căuș = 28,3 mm.

Analogii: În Moesia Inferior, o piesă identică, descoperită în apropiere de Nicopolis este datată în sec. III p. Chr.³²⁰, iar o piesă asemănătoare ca formă, descoperită la Butovo, este datată în secolul II p. Chr.³²¹. În Creta, la Knossos, o linguriță asemănătoare, produs, probabil, local a fost descoperită într-un complex de mijloc de secol II p. Chr.³²². O piesă identică, descoperită la Corinth este datată în primele două secole ale erei noastre³²³. O datare largă (sec. I-IV p. Chr.) o are o linguriță descoperită în templul lui Mithras de la Poetovio³²⁴. Piese apropiate

³¹⁴ Două lingurițe (din bronz) aflate în depozitele muzeului din Padova păstrează terminația în formă de copită de cervid sau caprid. (CISOTTO NALON 1984, 3,4, p.135) și o lingură foliiformă, din argint, descoperită la *Équevillon* (Mont-Rivel), JACOB, JEANNIN 1986, p. 251, fig. 16). O lingură de argint cu coada terminată în copită se află și la British Museum, WALTERS 1921, p. 26, fig. 36.95, alta la Muzeul Național, *Toplica, Prokuplje*, POPOVIĆ 1996, p. 93, nr. 196, sfârșitul sec. II - începutul sec. III p. Chr.; o lingură descoperită în împrejurimile *Singidunum*-ului este datată în a doua parte a sec. III - prima parte a sec. IV p. Chr., KRUNIĆ 1992, p. 71-72, pl. X, 85.

³¹⁵ FIRMANI 1985, p. 314, nr. 13, fig. 8.

³¹⁶ HIRT 2000, p. 123, fig. 4, pl. 1.5.

³¹⁷ MERIÇ 2002, p. 140-141, B4, Pl. 88 (epoca Flaviilor).

³¹⁸ DAVIDSON 1952, p. 190, pl. 84.1394.

³¹⁹ DAVIDSON 1952, p. 195, pl. 89.1485.

³²⁰ TSAROV 1992, p. 150, nr. 19, pl. V.2.

³²¹ TSAROV 1992, p. 150, nr. 20, pl.V.3.

³²² SACKETT 1972-1973, p. 68, fig. 23.

³²³ DAVIDSON 1952, p. 191, pl. 85.1396.

³²⁴ ŽIŽEK 2001, pl. 28.1.

cunoaştem la Gorsium³²⁵ şi la Szőny³²⁶. Câteva linguriţe asemănătoare se află în Muzeul din Mainz³²⁷. La Rodumna, în Gallia, o piesă asemănătoare a fost descoperită într-o groapă menajeră (G37) aparţinând orizontului 8, orizont datat în anii 30-70 ai erei noastre³²⁸. Patru exemplare, cu loc de descoperire necunoscut se află în colecţiile unui muzeu din Roma³²⁹. O piesă identică este semnalată în Sicilia la Monte Iato³³⁰.

226. Colecţie particulară. Pl. IX. Plajă, *passim*. Lipsă o mică parte din vârful. Realizare simplă, neornamentată, asemănătoare cu piesa precedentă. Culoare maroniu-gălbuie cu pete brune. L act. = 107,2 mm; Ø căuş = 26 mm.

Analogii: Agnita³³¹. O piesă identică descoperită la *Singidunum* şi considerată spatulă medicală este datată în sec. II-IV p. Chr.³³². O piesă descoperită la *Sirmium*, grosolan executată, prezintă pe mâner un ornament³³³. Şi tot cu o execuţie precară, posibil nefinisate, sunt două piese fără loc de descoperire cunoscut, aflate în Muzeul Naţional al Ungariei³³⁴. La *Rodumna*, în Gallia, şase piese asemănătoare au fost descoperite în gropi menajere (cinci exemplare în G40 aparţinând orizontului 9, datat în anii 70-110 p. Chr. şi un exemplar în G48 aparţinând orizontului 12, datat în anii 20 şi sec. III p. Chr.)³³⁵.

227. Inv. 38777. Pl. VII. G33, SIIC; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Lipsă o mică parte din vârful. Realizare grosolană, căuşul oval, aproape plat şi probabil nefuncţional. Mânerul, în zona gâtului, imită piesele ornamentate. Culoare gălbuie, uniformă. L act. = 123,3 mm; Ø căuş = 21,7/26,2 mm.

Analogii: la fel de grosolan executată se prezintă şi o piesă descoperită la *Nicopolis ad Istrum*, piesă datată în secolul al III-lea p. Chr.³³⁶.

228. Inv. 27536. Pl. VIII. G1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Se păstrează căuşul şi o parte din mâner. Din categoria pieselor simple, se remarcă prin grija cu care a fost lucrată. Pe mâner se mai observă începutul unui registru ornamental. Culoare maroniu-gălbuie. Pereţii căuşului sunt foarte subţiri, aproape translucizi. L act. = 54,2 mm; Ø căuş = 27,6/27,8 mm.

Bibliografie: Muşeteanu, Elefterescu 1985, nr. 12, p. 77.

Analogii: o piesă relativ asemănătoare, descoperită la *Tomis*, a fost datată către jumătatea sec. II p. Chr., pe baza a două monede de la Antoninus Pius³³⁷; la

³²⁵ BÍRÓ 1987, fig. 30.284; 38.424.

³²⁶ BÍRÓ 1994, pl. LIV.474.

³²⁷ MIKLER 1997, pl. 13.1-4.

³²⁸ FEUGÉRE 1997, p. 61, Pl. 4.38 (tip Béal AXXV.1).

³²⁹ VIRGILI, VIOLA 1990, p.103-104, fig. 177-180 şi 184 (căuşul circular putea fi folosit şi ca măsură).

³³⁰ ISLER 1998, Pl. XIX.3.

³³¹ COCIŞ, ALICU 1993, p. 119, nr. 113, pl. XII.1, sec. II-III.

³³² KRUNIĆ 1992, p. 73, pl. XIII.92.

³³³ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 159, Pl. IV.5, tip. 1.

³³⁴ BÍRÓ 1994, pl. LV. 477-478.

³³⁵ FEUGÉRE 1997, p. 63, Pl. 5.380-384, G40 (tip Béal AXXV.1) şi p. 65, Pl. 8.646, G 48, (tip. Béal AXXV.1).

³³⁶ TSAROV 1992, p. 150, nr. 21, pl. V.1.

³³⁷ CHERA, LUNGU 1985, p. 211, pl. III.1.

Nicopolis ad Istrum o piesă, posibil identică, este datată tot în sec. II p. Chr.³³⁸. Din Dacia, de la Ilișua, este publicată o piesă, probabil identică (tot fragmentară), datată în sec. II-III p. Chr.³³⁹. Din Gallia, de la Nîmes, provine o piesă din bronz, asemănătoare, datată între anii 70/80 și 130/140 ai erei noastre³⁴⁰. O piesă, din argint, se află în colecțiile de la British Museum³⁴¹.

229. Inv. 46067. Pl. VII. SIIC, 472; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Se păstrează numai căușul. Identică cu precedentă; pare să aibă același producător. Culoare gălbui-maronie. Ø căuș = 25,8 / 26 mm.

Analogii: la *Olbia* aflăm o piesă identică, realizată simplu, aproape grosolan³⁴². Identică este și o piesă ce provine din *villa* de la Montmaurin³⁴³.

Cu toate că este un material mult mai ușor de prelucrat, nu totdeauna lemnul putea înlocui osul sau metalul. Astfel, confecționarea unor lingurițe din lemn, le-ar fi făcut practic inutilizabile, din cauza fragilității (un argument, dacă mai era nevoie, ar fi lipsa unor lingurițe de lemn, printre numeroasele produse de lemn actuale). Justificarea lipsei lingurițelor în Dacia romană („...foarte probabil erau confecționate din materiale perisabile cum este lemnul...”)³⁴⁴ nu ni se pare veridică. Și piesele din lemn la care se face trimitere în nota 36 (BUCOVALĂ 1977, p. 95, fig. 13, 15.) sunt, cu excepția uneia singure (o lingură), din os³⁴⁵.

Mâner

230. Inv. 41663. Pl. VIII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Se păstrează o parte din mânerul unei lingurițe sau, mai puțin probabil, al unei linguri; mâner ornamentat simplu. Coroziune fină în suprafață. Culoare alb-gălbuie. L act. = 67,1 mm.

Analogii: Roma (Antiquarium Comunale)³⁴⁶.

If. *LIGULA*

Reținem un singur exemplar.

231. Inv. 38778. Pl. VIII. G33, SIIC, 310; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Fragmentară. Se păstrează o parte din căuș și o foarte mică parte din mâner. Pe mâner se observă urmele unui ornament simplu. Pe spate legătura dintre mâner și căuș rigidizată printr-o nervură. Culoare maroniu-gălbuie cu pete închise. L act. = 53,9 mm.

³³⁸ TSAROV 1992, p. 150, nr. 23, pl. V.6.

³³⁹ COCIȘ, ALICU 1993, p. 120, nr. 116, pl. XII.4.

³⁴⁰ HERVÉ 2000, p. 129, fig. 118.61.

³⁴¹ WALTERS 1921, p. 28, fig. 37.102.

³⁴² KRAPIVINA 1993, fig. 87, 38.

³⁴³ FOUET 1969, pl. LVIII.22.

³⁴⁴ SUCIU 2006, p. 278.

³⁴⁵ BUCOVALĂ 1977, fig. 13 b; aspectul poros al marginilor, aspectul zonei de fractură ne fac să credem că această linguriță este din os; și în cazul celor două linguri de la fig.15 b,c materialul din care sunt confecționate este specificat clar în mai multe rânduri (RĂDULESCU *et alii* 1973, p. 258; BIAGIOTTI 1990, p. 112, fig. 221.15.16; BARBET 1998, p.137, 67q, (bois et trois cuillers en os).

³⁴⁶ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 104, fig. 181.

Analogii: *Callatis*³⁴⁷, *Olbia*³⁴⁸, Niculițel³⁴⁹, Transilvania³⁵⁰, *Sirmium*³⁵¹, Agoraua Atheniană³⁵², *Efes*³⁵³, *Aquileia*³⁵⁴, Roma (Antiquarium Comunale)³⁵⁵.

Ligula, asemănătoare lingurilor moderne, folosită pentru lichide și semilichide; avea mânere de obicei poligonale, uneori circulare sau plate, terminate cu un motiv ornamental, de obicei cu valoare simbolică³⁵⁶. Demn de semnalat că până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când apare și mânerul plat cu profil arcuit mult mai comod de folosit -, forma lingurei era: căuș ușor adâncit, mâner în formă de balustru sau cu secțiune poligonală sau circulară și capătul de obicei ornamentat, nervură de rigidizare. Forma nu s-a schimbat, chiar dacă trecuseră peste două sute de ani de când lingura era folosită ca ustensilă pentru mâncatul ca atare³⁵⁷.

Forma lanceolată, puternic ascuțită la capăt, putea funcționa și ca o mică presă pentru cosmetice și medicamente³⁵⁸.

Considerăm că dimensiunile căușului și utilizările mult mai comune fac ca, spre deosebire de lingurițe, unde există o oarecare egalitate între numărul de piese din os și cel din metal, numărul descoperirilor de linguri din os să fie net inferior celor din metal (bronz sau argint)³⁵⁹.

³⁴⁷ RĂDULESCU *et alii* 1973, p. 258, pl.III.a-d. În inventarul, foarte bogat, al unui mormânt de femeie se găsesc și două linguri, din care una are mânerul terminat cu o sferă ornamentală și o linguriță cu mânerul frumos ornamentat.

³⁴⁸ KRAPIVINA 1993, p. 39, fig. 87.

³⁴⁹ BAUMANN 1983, 1-5, p. 172-173, pl. XLIII, 3, 10. Dintr-o *villa* provin patru ace de os (două de păr și două de cusut), și o linguriță (lingură) de os cu mânerul ornamentat.

³⁵⁰ COCIȘ, ALICU 1993, p. 120, nr. 121, pl. XIII.4, considerată linguriță dar lungimea căușului este de 70 mm; sec. II-III.

³⁵¹ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 159, Pl. VI, 5, tip. 2.

³⁵² ROBINSON 1959, pl. 56, J 68; M 111, a doua parte a secolului II d.Ch.

³⁵³ MERIÇ 2002, p. 140-141, B1-3, pl. 88, foto 105; linguri cu căușul oval, formă neschimbată din perioada elenistică până în vremea lui Hadrian.

³⁵⁴ GIOVANNINI 1998, nr. 13, Pl. 11.13, M 31 (ultimul sfert al secolului I p. Chr. Annalisa Giovannini consideră că piesa putea face parte dintr-un set pentru machiaj sau, la fel de bine, putea fi folosită la hrănirea copiilor (sorbirea lichidelor), ca instrument de prelevare și dozare a unguentelor sau a substanțelor uleioase, la aplicarea acestora (ungerea tegumentelor), la fel ca lingurile (lingurițele) cu căuș circular (vezi p. 316).

³⁵⁵ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 103, fig. 172-174, nr. 173 fiind din fildeș.

³⁵⁶ CISOTTO NALON 1984, p. 136; CHEW 2005, p.135 „Partea terminală a mânerului era folosită, se pare, pentru scoaterea moluștelor din cochilii”.

³⁵⁷ SZÖKE 1997, p. 671.

³⁵⁸ VIRGILI, VIOLA 1990, p. 103.

³⁵⁹ La *Histria*, în sectorul Z2, într-un mormânt de copil (M16), o lingură fragmentară din bronz cu un probabil mâner din os, nepăstrat, și trei mărgelile din os, hexagonale în secțiune sunt datate în secolele II-III p. Chr.; CONDURACHI și colaboratori 1957. Două linguri foliforme din argint având mânerele ornamentate cu muluri, au fost descoperite într-un mormânt de incinerare, dintr-un tumul thracic, descoperit la *Ljublen* (Târgoviște), mormânt datat în primul sfert al sec. III p. Chr.; OVČAROV 1979, fig. 5.6, e; CHEW 2005, p. 130-132 linguri de argint: 1, pl. 1.1; 2, pl. 1.2; 4, pl. 2.4; 5, pl. 2.5, 6, pl. 2.6, 7, pl. 3.7 și p. 141 linguriță de argint 3, pl. 2.3, p. 132, toate cu datare sec. II-III p. Chr.

II. Piese ornamentale

II.a Set de intarsii.

Set ce ornamenta cel mai probabil o cutie pentru farduri și uleiuri parfumate; piesele au fost găsite într-un mormânt descoperit înspre marginea de vest a așezării³⁶⁰. Descoperit în urma prăbușirii malului, mormântul (din care s-a păstrat o mică parte) notat M.a(nafor)1, este datat cu ajutorul unei monede de la Traian (a doua jumătate a domniei).

232. Baghetă. Inv. 41678. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Profil semicircular. Ornamentată cu caneluri oblice, largi, cu profil albiat, pe aproximativ 60% din lungime. Finisaj excelent. Produsă dintr-un corn(?); finisat circular, ornamentat cu o canelură înfășurată, obținută cu ajutorul strungului, după care piesa era tăiată în două. Frumoasă culoare galbuie-aurie. L = 144 mm; l = 11,2 mm; grosimea = 7,3 mm.

Analogii: O piesă identică a fost descoperită la Szöny³⁶¹. Din cercetările mai vechi (1912) de la „Derrière-la-Tour”(Avenches), provine o piesă identică, cu datare largă sec. I - III p. Chr.³⁶². O piesă asemănătoare este cunoscută la Montmaurin³⁶³. Din thermele de la *Odessos* a fost publicat recent un mâner de oglindă (de la care se mai păstrează știftul), cu profil de la circular la oval, ornamentat identic³⁶⁴.

233. Aplică-Buton. Inv. 41679. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dintr-un os lung(?). În formă unei baze de coloană. Începe cu o zonă dreptunghiulară, continuată cu două ornamente semidiscoideale. Partea superioară ornamentată cu o jumătate de punct înscrisă în trei semicercuri. Evident că modul de producere este identic cu cel baghetelor (prelucrată la strung și tăiată în două). Profil semicircular, capetele tăiate oblic. Culoare alburie-lăptoasă, posibil datorită calității mai slabe a osului din care a fost făcută. L = 16,2 mm; l = 9,3/11,9 mm; H = 11,5 mm.

Analogii: Montmaurin³⁶⁵.

234. Aplică. Inv. 41680. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dintr-un os lung(?). Profil semicircular, capetele tăiate oblic. Finisaj excelent. Frumoasă culoare galbuie-aurie. L = 9,7 mm; l = 10 mm; grosimea = 12,4 mm.

235. Aplică. Inv. 41681. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu piesa precedentă. Finisaj excelent. Frumoasă culoare galbuie-aurie. L = 9,4 mm; l = 10 mm; grosimea = 11,8 mm.

³⁶⁰ În următorii ani, din păcate tot în urma prăbușirii malurilor, au mai apărut unul sau două morminte tot în case de cărămidă, unul având și piese din aur. Considerăm că avem de a face cu un mic grup de morminte, fără legătură cu necropolele așezării și sigur nici cu probabila necropola getică aflată la mai puțin de 100m (vezi IRIMIA 2006, p. 136-137).

³⁶¹ BÍRÓ 1994, pl. LXVII. 575.

³⁶² BÖGLI, MEYLAN 1980, p. 42, fig. 35.

³⁶³ FOUET 1969, pl. LVIII.6 și 10.

³⁶⁴ HARALAMBIEVA 2006, p. 51 și 59, fig. 34, sec. II-III p. Chr.

³⁶⁵ FOUET 1969, pl. LVIII.12 și 17.

236. Aplică. Inv. 41682. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu piesa precedentă. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 9,2 mm; l = 10,3 mm; grosimea = 11,9 mm.

237. Aplică. Inv. 41683. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Așchiată ușor. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,5 mm; l = 9,8 mm; grosimea = 6,2 mm.

238. Aplică. Inv. 41684. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu exemplarele precedentele. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,2 mm; l = 10,1 mm; grosimea = 6,5 mm.

239. Aplică. Inv. 41685. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,9 mm; l = 9,2 mm; grosimea = 6,9 mm.

240. Aplică. Inv. 41686. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,8 mm; l = 8,6 mm; grosimea = 6,1 mm.

241. Aplică. Inv. 41687. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,3 mm; l = 9,1 mm; grosimea = 6,6 mm.

242. Aplică. Inv. 41688. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,6 mm; l = 9,6 mm; grosimea = 5,9 mm.

243. Aplică. Inv. 41689. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,7 mm; l = 10 mm; grosimea = 5,4 mm.

244. Aplică. Inv. 41690. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,9 mm; l = 9,7 mm; grosimea = 6,1 mm.

245. Aplică. Inv. 41691. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Identică cu precedentele. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie. L = 8,1 mm; l = 9,3 mm; grosimea = 6 mm.

246. Aplică. Inv. 41692. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă (trei fragmente). Dreptunghiulară, neornamentată. Foarte subțire. Finisaj exelent. Frumoasă culoare gălbuie-aurie cu ușoare tente verzui. L = 63,2 mm; l = 5,4 mm; grosimea = 0,9/1,2 mm.

247. Aplică. Inv. 41693. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragmentară. Se păstrează patru fragmente din care unul nu are puncte de contact cu celelalte ceea ce face probabilă existența a două piese asemănătoare și cu același rol decorativ. Asemănătoare cu precedentă. Dreptunghiulară, neornamentată. Foarte subțire. Finisaj exelent. Frumoasă culoare maroniu-aurie cu ușoare tente verzui. L = 59,7; l = 59,5 mm; grosimea = 1,1 mm.

Analogii: Montmaurin.³⁶⁶

248. Aplică. Pl. X M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragment. Dreptunghiulară, neornamentată; cel puțin un capăt tăiat oblic. Foarte subțire. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 10,1 mm; l = 5,1 mm; grosimea = 1,1 mm.

³⁶⁶ FOUET 1969, pl. LVIII.8.

249. Aplică. Inv. 41694. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Culoare maroniu-aurie. L = 5,9mm; l = 5,5 mm; grosimea = 1,1 mm.

250. Aplică. Inv. 41695. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentă. Culoare maroniu-aurie. L = 5,9 mm; l = 5,5 mm; grosimea = 1,1 mm.

251. Aplică. Inv. 41696. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată, neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare maroniu-aurie. L = 5,7 mm; l = 5,5 mm; grosimea = 1,1 mm.

252. Aplică. Inv. 41697. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Două colțuri au fost retezate, probabil pentru a intra în lăcașul de intarsiere. Culoare maroniu-gălbuie. L = 5,9 mm; l = 5,5 mm; grosimea = 0,7 mm.

253. Aplică. Inv. 41698. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie. L = 5,4 mm; l = 5 mm; grosimea = 1,1 mm.

254. Aplică. Inv. 41699. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragmentară; lipsă o foarte mică parte dintr-un colț. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbui-alburie. L = 5,5 mm; l = 5,3 mm; grosimea = 1,2 mm.

255. Aplică. Inv. 41700. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare alburiu-aurie. L = 5,5 mm; l = 4,9 mm; grosimea = 1,7 mm.

256. Aplică. Inv. 41701. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Culoare alburiu-aurie. L = 3,1 mm; l = 2,9 mm; grosimea = 1,6 mm.

257. Aplică. Inv. 41702. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentă. Culoare gălbuie. L = 3,1 mm; l = 2,8 mm; grosimea = 1,5 mm.

258. Aplică. Inv. 41703. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie. L = 3 mm; l = 2,9 mm; grosimea = 1,4 mm.

259. Aplică. Inv. 41704. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Pătrată (în intenție); neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare alburiu-aurie. L = 3,2 mm; l = 2,3 mm; grosimea = 1,8 mm.

260. Aplică. Inv. 41705. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Rombică; neornamentată. Foarte subțire. Culoare gălbui-aurie. L = 12,5 mm; l = 6,6 mm; grosimea = 0,9 mm.

261. Aplică. Inv. 41707. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragmentară. Rombică; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentă; dimensiuni sensibil mai mici. Culoare gălbui-aurie. L act. = 7,7 (întreagă 7,9) mm; l = 3,7 mm; grosimea = 0,7 mm.

262. Aplică. Inv. 41706. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Triunghiulară; neornamentată. Un colț tăiat intenționat. Foarte subțire. Culoare gălbui-aurie. L = 6,4 mm; H = 4 mm; grosimea = 2 mm.

263. Aplică. Inv. 41708. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu.

Întreagă. Romboidal rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Culoare gălbui-aurie. L = 13 mm; l = 3,8 mm; grosimea = 0,9 mm.

264. Aplică. Inv. 41709. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Romboidal-rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentă. Culoare gălbui-aurie. L = 13,7 mm; l = 3,9 mm; grosimea = 1,4 mm.

265. Aplică. Inv. 41710. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Romboidal-rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie-aurie. L = 14,4 mm; l = 4,1 mm; grosimea = 1,4 mm.

266. Aplică. Inv. 41711. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Romboidal-rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie-aurie. L = 14,1 mm; l = 4,1 mm; grosimea = 1,1 mm.

267. Aplică. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragmentară. Romboidal-rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 8,6 mm; l act. = 4 mm; grosimea = 1,4 mm.

268. Aplică. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragmentară. Romboidal-rotunjită; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentele. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 5,8 mm; l act. = 4 mm; grosimea = 0,9 mm.

269. Aplică. Inv. 41712. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dreptunghiulară cu profil pătrat; neornamentată. Foarte subțire. Culoare gălbuie-aurie. L = 7,5 mm; l = 2 mm; grosimea = 1,6 mm.

270. Aplică. Inv. 41713. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dreptunghiulară cu profil pătrat; neornamentată. Foarte subțire. Asemănătoare cu precedentă. Culoare gălbuie-aurie. L = 7,3 mm; l = 1,8 mm; grosimea = 1,5 mm.

271. Aplică. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dreptunghiulară, neornamentată; capetele tăiate oblic. Foarte subțire. Culoare gălbuie-aurie. L = 11,2 mm; l = 1,9 mm; grosimea = 0,7 mm.

272. Aplică. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragment. Dreptunghiulară, neornamentată. Foarte subțire. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 13,5 mm; l = 2 mm; grosimea = 1/1,2 mm.

273. Aplică. Pl. X. M.a1; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Fragment. Dreptunghiulară, neornamentată. Foarte subțire. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 16,3 mm; l = 1,1/1,5 mm; grosimea = 0,9 mm.

Plăcuțe practic identice (71 de bucăți, romboidale, triunghiulare, dreptunghiulare, pătrate având grosimi de 1 mm și dimensiuni până la 15 mm), ce sigur provin de la o cutie, au fost descoperite în Bulgaria, într-un mormânt din apropierea orașului Mogilec. Mormântul este datat cu monede în prima parte a secolului al III-lea³⁶⁷. Aspectul, dimensiunile, manopera par a indica același producător. În inventarul, foarte bogat, al unui mormânt de femeie găsit într-una din necropolele callatiene, mormânt datat cu două monede de la Faustina Senior, se află și o cutie pentru flacoane de sticlă „alabastrothèque”, ornamentată cu

³⁶⁷ GINEV 1986, p. 26 și fig. 11, 20.

plăcuțe de os triunghiulare³⁶⁸. Tot din necropolele callatiene, plăcuțe din os, pătrate, bine șlefuite au fost descoperite în morminte datate în sec. II, poate începutul sec. III p. Chr.³⁶⁹. În aceeași necropolă, în M15 (mormânt datat cu monedă Antoninus Pius la mijlocul sec. II p. Chr.) au fost descoperite bucățele de lemn pe care erau aliniată ținte din fier, o balama, o încuietore și o cheiță de bronz, toate provenind de la o casetă din lemn³⁷⁰. Tot din zona litorală a Mării Negre, din necropola thracică de la Anchialos, dint-un mormânt de femeie, provin câteva plăcuțe din fildeș, dreptunghiulare cu capete tăiate în verif, și două plăcuțe din lemn, din care una cu capătul tăiat tot în verif, toate provenind de la o cutie³⁷¹. Și tot dintr-un mormânt provine o cutie având o parte din ornamentele intarsiate asemănătoare³⁷². O plăcuță (placaj) din os de dimensiuni apropiate pieselor noastre (22 x 21,5 x 1,1 mm) a fost descoperită în ansamblul Hesperidelor din Nîmes³⁷³. O datare mai timpurie (prima parte a secolului I p. Chr.) o au patru plăcuțe, din care una (B24) dreptunghiulară, descoperite la *Efes*³⁷⁴. Există și cutii cu ornamente (intarsii din os sau fildeș) figurate³⁷⁵. În villa de la Montmaurin s-au găsit mai multe elemente decorative și din construcția unei lădițe, probabil din lemn³⁷⁶.

Foarte apropiate ca formă și dimensiuni (și probabil ca mod de organizare spațială) sunt intarsiile din sticlă colorată descoperite la *Corinth* într-o locuință datată în secolul IV p. Chr.³⁷⁷. Tot de la *Corinth* provine o plăcuță romboidală din fildeș ce ornamenta probabil capacul unei cutii sau o placă de joc³⁷⁸.

Din Galia dintr-un tumul cu înmormântări din prima epocă a fierului, provin câteva plăcuțe identice (unele deformate de foc) ce ornamentau, foarte probabil, mânerul unui cuțit³⁷⁹.

Ilb. Bağhete

274. Inv. 21302. Pl. XI. G14; săpătură de salvare, Dan Elefterescu. Întreagă. Dintr-un corn de cerb. Profil semicircular. Asemănătoare cu piesa cat. 232 (inv.

³⁶⁸ RĂDULESCU *et alii* 1973, p. 254-256, pl. I.1-2.

³⁶⁹ ZAVATIN-BĂRLĂDEANU 1977, p. 131, M 3.10; p. 147; M 16.5, p. 141; „plăcuțele de os șlefuit din M3 și M16 par să fi ornamentat prin încastrarea lor, dacă nu cutii de lemn - cum e cazul casetei din sarcofagul descoperit la Mangalia - atunci un alt obiect perisabil de același gen-penar, pixidă.”

³⁷⁰ ZAVATIN-BĂRLĂDEANU 1977, p. 140, M 15.4.

³⁷¹ BALABANOV 1979, p. 29.

³⁷² GĂSPĂR 1997, p. 76, nr. 2124, M 322 (sec. IV), necropola de la Dunaújváros. Pl.XXXV și pl. XXXVII.

³⁷³ HERVÉ 2000, p. 131, fig. 121.87 (datate: faza 5, din anii 140-200, până la abandonare; vezi *Ibid.*, p. 127).

³⁷⁴ MERIÇ 2002, p. 140-141, B 23-26.

³⁷⁵ BECK 1977, p. 55 și urm., pl. 5, 6, cutii care erau folosite la păstrarea bijuteriilor, fardurilor și a truselor medicale, acestea din urmă fiind ornamentate cu reprezentări ale lui Esculap, Higiei.

³⁷⁶ FOUET 1969, p.184, pl. LVIII.

³⁷⁷ DAVIDSON 1952, p. 143-144, pl. 73.1060. e, f, d. (pătrate, dreptunghiulare, triunghiulare, romboidale, ovale cu dimensiuni între 3,5 - 40 mm).

³⁷⁸ DAVIDSON 1952, p. 136, pl. 69.959, nu mai târziu de secolul III p. Chr.

³⁷⁹ BÉRARD 1980, fig. 22c.10-13 și 22d.15-17.

41678). Ornamentată cu caneluri oblice, largi, cu profil albiat. Capetele tăiate oblic. Finisaj grosolan datorat probabil și faptului că structura osului nu a îndeplinit condițiile de calitate (vezi numeroasele zone cu țesut spongios); piesa a fost abandonată. Este însă clar că era pregătită pentru a fi montată pe o casetă în forma unei rame. Culoare alburiu-gălbuie. L = 159 mm; l = 15,4 mm; grosimea max. = 10 mm.

275. Inv. 46062. Pl. XI. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Fragmentară. Identică cu precedentă. Dintr-un corn de cerb. Profil semicircular. Ornamentată cu caneluri oblice, largi, cu profil albiat. Culoare maronie cu pete brun-gălbui. L act. = 53 mm; l = 14,9 mm; grosimea max. = 9,5 mm.

Ilc. Aplice dreptunghiulare

276. Inv. 41630. Pl. XIII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întregă. Pe o mică zonă, coroziune în suprafață. Dintr-un os lung; subțire, profil ușor semicircular; neornamentată. Lucrată îngrijit. Frumoasă culoare gălbuie. Pe margini urme de ardere secundară. Faptul că laturile mici sunt tăiate oblic și arderea secundară de pe laturile lungi ne face să credem că era montată pe o casetă prin intarsiere. L act. = 79,2 mm; l = 14,7 mm; grosimea max. = 3 mm.

Analogii: Ilișua³⁸⁰.

277. Inv. 38783. Pl. XIII. G33, SIIC, 315; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Fragmentară. Dintr-un os lung; subțire, simplă, neornamentată. Lucrată îngrijit. Culoare gălbui-roșcată. Marginile perfect lustruite pot indica și folosirea ei ca spatula pentru pomezi. L act. = 69,7 mm; l = 10,6 mm; grosimea = 2,2 mm.

Analogii: *Ulpia Traiana*³⁸¹.

278. Inv. 42655. Pl. XII. Plajă, *passim*; descoperire colectiv muzeu. Fragmentară; dintr-un os lung. Profil ușor semicircular. Coroziune în suprafață. În forma unei *tabula ansata*, ornamentată pe mijloc cu un șir de orificii circulare ($\varnothing = 3,5$ mm), posibil șapte (se mai păstrează patru). Lucrată îngrijit. Culoare gălbuie-aurie. L act. = 27,5 mm; l = 15 mm; grosimea max. = 3,9 mm.

Analogii: O piesă relativ asemănătoare la Gomolova³⁸².

Ile. Aplică circulară?

279. Inv. 41631. Pl. XIII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Fragmentară; dintr-un os lung de bovină. Lucrată sigur într-un atelier specializat. Pe porțiunea păstrată se observă două caneluri verticale adânci ce se continuă cu o zonă bogat ornamentată. În registrul mijlociu o serie (se păstrează două) dreptunghiuri ornamentate cu un X; acest registru este mărginit de două benzi ornamentate cu puncte înscrise în cerc urmate până în marginea piesei de câte două caneluri. Între aceste caneluri sunt plasate orificii de prindere, din care se mai păstrează două, unul conținând și o bucată din țința sau nitul din fier. Piesa se monta și pe verticală, fapt certificat de existența unui orificiu pe una din laturile scurte. Culoare maroniu-cafenie. L act. = 32,4 mm; H = 42,2; grosimea max. = 7,7 mm.

³⁸⁰ PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997, pl. LXXXIII.11 (formă ușor curbată).

³⁸¹ ALICU, NEMEȘ 1982, p. 355 și nr. 91, pl. VII/8; nr. 92, pl. VII/7; nr. 93, pl. VII/6.

³⁸² DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1992, p. 106, pl. 22.119, nr. 217.

Din colecțiile muzeului din Nîmes sunt publicați 12 cilindri ornamentați (cilindri-muluri), împărțiți în trei tipuri și a căror funcționalitate nu este stabilită³⁸³. O piesă mult mai simplu ornamentată, relativ circulară, a fost descoperită la Gomolova³⁸⁴, iar din așezarea geto-dacică de la Poiana, provine un „tub de os” cu ornamente circulare asemănătoare datat în sec. I p. Chr.³⁸⁵. O plăcuță ce ornamenta foarte probabil o cutie, având ornamente identice, organizate însă diferit, atribuită perioadei bizantine, a fost descoperită la *Corinth*³⁸⁶.

III. Amulette

IIIa. Defense de mistreț.

Folosirea colților de mistreț și a dinților de animale ca amulette se pierde în negura timpurilor. Vom menționa o singură descoperire, mai apropiată de perioada romană, descoperire ce se remarcă prin numărul relativ mare de artefacte din os, puțin prelucrate, toate având, se pare, semnificații mistice³⁸⁷.

280. Inv. 41637. Pl. XIII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Aproape întregă (lipsă mici porțiuni din zona de inserție). Stare de conservare foarte slabă. Capătul de inserție în maxilar, întărit printr-un manșon din tablă de metal (bronz antic), prins de defensă cu ajutorul unei mici ținte. L = 81,9 mm; L manșon = 29 mm; L act. a țintei (îndoită și fără floare) = 13,9 mm.

281. Inv. 41636. Pl. XIII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Lipsă mici porțiuni din zona de inserție, unde în momentul descoperirii se mai observau urmele unei perforații circulare. Stare de conservare bună. Asemănătoare cu piesa precedentă, sigur nu avea manșon (metalul ar fi pătat suprafața). L act. = 84 mm.

Un colț de mistreț, puțin prelucrat, descoperit în thermele de la *Histria* a fost datat în a doua parte a sec. II - prima parte a sec. III p. Chr.³⁸⁸. Printre materialele arheologice descoperite de Gr.G. Tocilescu în săpăturile efectuate în 1894 la Copăceni se află și o amuletă din defensă de mistreț³⁸⁹. O piesă asemănătoare a fost descoperită în Moesia Inferior la Pavlikeni³⁹⁰. Din Pannonia, de la *Gorsium* provin patru piese³⁹¹. Și tot din Pannonia mai provin două piese aflate în Muzeul Național³⁹². Din *villa* de la „Derrière-la-Tour” (Avenches), provine o piesă aproape

³⁸³ BÉAL 1984, p. 21, AVIII, nr. 39-50.

³⁸⁴ DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1992, p. 107, pl. 22.123, nr. 221.

³⁸⁵ TEODOR, NICU, ȚAU 1997, p. 84, fig. 28.5, nr. 486.

³⁸⁶ DAVIDSON 1952, p. 136, pl. 69.955.

³⁸⁷ SOLIER 1968, p. 33, fig. 20, colier “talisman” (ce putea fi folosit și ca element de parură) din 78 de astragale de berbec (găurite), defensă de mistreț, rondele din os, tuburi, etc. Datarea mormântului (ce aparținea unui șef local din zona Marsilieii), sec. III a. Chr.

³⁸⁸ SUCEVEANU *et alii* 1982, p. 124, pl. 22, IC,7.

³⁸⁹ TUDOR 1982, p. 72, nr. 5, fig. 19.15 (citarea în articol greșită).

³⁹⁰ VLADKOVA 1998, p. 103-104, tip. I, nr. 1, fig. 1, darea largă pentru tip (sec. II-V p. Chr.); VLADKOVA 1999, p. 285-287, tip. I, fig. 1.

³⁹¹ BÍRÓ 1987, două piese dint-o locuință ce datează din epoca Severilor (fig. 19.166 și 168) și două piese descoperite fortuit (fig. 37.413 și 416).

³⁹² BÍRÓ 1994, pl. LVII. 490 (*Dunapentele*) și pl. LVIII.493 (*Szöny*).

identică (mașonul mult mai elaborat, obținut prin turnare, cu o prelungire pătrată pentru prindere/fixare), asemănătoare piesei din M85 de la *Tolosa*³⁹³. Tot de pe teritoriul helvet provine și piesa de la *Augusta Raurica*³⁹⁴.

Alături de *bulla*, credem, că amuletelelor din colți de animale li se atribuiau un rol important în protejarea copiilor (băieților). În inventarul unui mormânt de copil (băiat, *bulla*) din necropola de la *Viminacium* se găsesc două amulete din dinți de animal (canini, probabil de porc), având câte un anou de prindere din sârmă de bronz antic³⁹⁵. Pandantive din colți de animal descoperite la *Gorsium* alături de alte piese mărunte (considerate ca având de asemenea puteri faste) erau atașate la o *crepundia*³⁹⁶. În două morminte de copilași descoperite în necropola orientală a *Tolosei* printre numeroasele ofrande cu vocații profilactice depuse se găsesc câteva obținute din dinți și colți de animale³⁹⁷.

IIIb. Amuletă „măciuca lui Hercule”

282. Inv. 53378. Pl. XII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întregă. Tronconică cu capătul inferior rotunjit. Capătul superior, mai subțire terminat cu un anou de prindere, este delimitat de corp printr-o mulură încadrată de câte un guler. Excepțional este faptul că se păstrează și două verigi (prinse unul în altul), din sârmă. Lucrate simplu din sârmă subțiată la un capăt (capăt ce este înfășurat pe după îndoire), astfel de verigi (inele, cercei, anouri) sunt bine documentate în lumea romană, uneori fiind produse chiar și din metale nobile. Culoare alb-gălbuie în sfertul inferior, pe restul suprafeței culoare verzui-măslinie în urma contactului cu cele două verigii metalice. L totală = 120 mm; L = 72 mm; Ø vârf = 5,8 mm; Ø bază = 7,3 mm.

283. Inv. 41635. Pl. XII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Întregă. Tronconică cu capetele rotunjite. Capătul superior, mai subțire, ornamentat cu patru caneluri ce delimitează o zonă mai lată pe care se află orificiul de prindere. Lucrătură îngrijită, fără pretenții. Culoare gălbui-maroniu-roșcat. L = 69,4 mm; Ø vârf = 5,4 mm; Ø bază = 10,3 mm.

Analogii: Poiana (așezarea geto-dacă)³⁹⁸.

284. Inv. 41634. Pl. XII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Fragmentară. Tronconică. În jumătatea superioară profilul ușor turtit. Capătul superior, aplatizat, pare asemănător cu al piesei precedente. Lucrătură îngrijită, fără pretenții. Culoare alburie cu pete negricioase. L act. = 64 mm; Ø bază = 8,9 mm.

Analogii: Poiana (așezarea geto-dacă)³⁹⁹.

³⁹³ BÖGLI, MEYLAN 1980, p. 49, fig. 65.

³⁹⁴ KAUFMANN, *Die römischen Bronzen der Schweiz*, I, nr. 270, pl. 168 (cf. BÖGLI, MEYLAN 1980, 49, nota 116).

³⁹⁵ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, G1-247, 18, 19, Pl. XX (cu monedă de la Domițian).

³⁹⁶ BÍRÓ 1987, fig. 8.39a-c (edificiul XI) și fig. 5. Un alt pandantiv a apărut într-o locuință din epoca Severilor (fig. 19.167).

³⁹⁷ GEORGES 2007, p. 99, M 84 și M85, metrou (stația François-Verdier), debutul sec. II p. Chr., fig. 114 a, b.

³⁹⁸ TEODOR, NICU, ȚAU 1997, p. 85, fig. 33.3, nr. 547, considerat ac de păr, sec. I p. Chr.

³⁹⁹ TEODOR, NICU, ȚAU 1997, p. 85, fig. 33.5, nr. 548, considerat ac de păr, sec. I p. Chr.

285. Inv. 38785. Pl. XII. G33, SIIC, 166; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Fragmentară. Aproximativ dreptunghiulară cu capătul inferior rotunjit. Profil turtit. Capătul superior, pare asemănător cu al pieselor precedente. Lucrătura îngrijită. Culoare gălbui-maronie. L act. = 64,2 mm; Ø = 6,9 / 9,2 mm.

Subscriem păreri cvasigenerale că astfel de piese reprezintă copii modeste (atât din punct de vedere al materialului, cât și al execuției) după pandantivele-amuletă, din aur, de tip „Măciuca lui Hercules” („Herkuleskeule”), din care unele sunt găsite chiar pe teritoriul Dobrogei⁴⁰⁰. Piese din aur au mai fost descoperite și la *Serdica*⁴⁰¹ și la *Potaissa*⁴⁰².

Ca o confirmare vine o piesă, de mici dimensiuni (L = 28 mm), descoperită la Sávgar și aflată actualmente în colecțiile Muzeului Național al Ungariei, piesă aproape identică cu cele din aur⁴⁰³.

Sunt cunoscute peste 100 de astfel de amulete descoperite pe tot întinsul lumii romane - din Britannia până în Ucraina -, cu o datare foarte largă, din secolul III până în secolul X p. Chr.⁴⁰⁴.

De la Novae provin două piese asemănătoare, ce sunt datate în sec. III-IV p. Chr.⁴⁰⁵. În Dacia piese asemănătoare apar la *Apulum*⁴⁰⁶, *Vețel*⁴⁰⁷, *Agnita*⁴⁰⁸, *Sucidava*-*Celei*⁴⁰⁹. Din necropola romană târzie (sec. IV p. Chr.) de la Sávgar, dintr-un mormânt de copil, provine o amuletă ușor diferită, de dimensiuni foarte mici⁴¹⁰. O datare mai târzie (sfârșitul sec. V – sec. VI p. Chr.) o are o piesă descoperită în Gallia⁴¹¹.

Mânerul din os (de tip „Măciuca lui Hercules”) al unei oglinzi, descoperit într-un mormânt la periferia Romei, a fost datat la sfârșitul secolului I și începutul celui următor⁴¹². Tot o datare mai timpurie o are o piesă cu clare asemănări, descoperită la *Corinth*⁴¹³.

Considerăm posibil ca pandantivele prismatice (din corn), descoperite în necropolele sarmatice și în cele aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov⁴¹⁴ să-și aibă originea, eventual cu o nuanțare a semnificațiilor, în acest

⁴⁰⁰ Durostorum (POPOVIĆ, DONEVSKI 1999, p. 27, fig. 3.6, sarcofag de piatră, cu monedă de la Elagabal, prima jumătate a sec. III p. Chr.); *Noviodunum* (SIMION 1977, p. 130-131, Pl. X.7); *Beroe*-Piatra-Frecăței (PETRE 1987, p. 38-39 și pl. 73 bis, nr. 107d, piesa apare alături câteva mărgelă din sticlă în mormântul C135. Mormântul, ce aparține unui copil, este datat pe baza obiectelor ceramice în sec. IV p. Chr.

⁴⁰¹ RUSEVA-SLOKOSKA 1991, p. 151, nr. 133, sec. II-III p. Chr.

⁴⁰² BĂRBULESCU 1994, p. 178, fig. 37.1.

⁴⁰³ BÍRÓ 1994, p. 29, pl. XI.92.

⁴⁰⁴ VLADKOVA 1998, p.106.

⁴⁰⁵ VLADKOVA 1998, p. 105-106, tip. III, fig. 4, VLADKOVA 1999, p. 287-288, tip. III, fig. 4.

⁴⁰⁶ RODEAN, CIUGUDEAN 1999, p. 253, pl. III.2, sec. II-III.

⁴⁰⁷ COCIȘ, ALICU 1993, p. 124, 194, pl. XVI.3, sec. II-III p. Chr.

⁴⁰⁸ COCIȘ, ALICU 1993, p. 121, 150, pl. XVI.5, sec. II-III p. Chr.

⁴⁰⁹ TOROPU, TĂTULEA 1987, p. 126, fig. 38, 39, sec. IV-VI.

⁴¹⁰ BURGER 1966, M 131, fig. 85, 102 și 131.7.

⁴¹¹ D'ARCHIMBAUD 1994, p. 221, fig. 165.262, II. fosse 712, faza IV-V.

⁴¹² VIRGILI, VIOLA 1990, p. 104, fig. 194.

⁴¹³ DAVIDSON 1952, p. 195, pl. 89.1487, obiect din os (L= 93 mm), perioadă elenistică sau romană.

⁴¹⁴ DIACONU 1962.

tip (vezi în acest sens și cele două pandantive neornamentate, mai apropiate de piesele noastre descoperite la Târgu-Mureș)⁴¹⁵.

Foarte recent (1-2 august 2008), cu ocazia celei de-a VII-a ediții a Sesiunii de Comunicări Științifice „Arheologia mileniului I p. Chr.”, organizată de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, dl. Alexandru Niculescu mi-a atras atenția (fapt pentru care îi mulțumesc și pe această cale) că o astfel de supoziție (legătura dintre pandantivele prismatice și, direct, amuletele de tip „Măciuca lui Hercules”) a fost făcută de Joachim Werner încă din anii '60 ai secolului trecut (JOACHIM WERNER, *Herkuleskeule und Donar-Amulett*, în JRGZM 11, 1964, p. 176-199).

IIIc. Amuleță „phallus”

286. Inv. 41115. Pl. XII. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Fragmentară; dintr-un os lung de bovină. Aproximativ dreptunghiulară; un capăt modelat în forma glandului, la celălalt se mai văd urmele scrotului. Profil semicircular, datorat lipsei de material (se observă pe spate o albiere naturală a osului). În treimea medie un orificiu de prindere. Lucrată grosolan. Culoare gălbui-maronie. L act. = 53,2 mm.

Analogii: o piesă aproape identică ne este cunoscută în Britannia⁴¹⁶. De la *Viminacium* provine o piesă având capătul probabil antropomorf⁴¹⁷. O piesă terminată, la capătul opus, cu reprezentarea mâinii drepte (posibil într-un gest obscen, piesa fiind fragmentară) a fost descoperită la Mainz⁴¹⁸.

Nu putem trece cu vederea amuletele phallice din bronz descoperite în aceleași condiții și aceeași locație, existente în colecțiile muzeului din Călărași și aplica în formă de phallus descoperită la *Durostorum* (Siliștra) în 1976, într-un sarcofag de piatră, datat în a doua parte a sec. II p. Chr.⁴¹⁹.

IV. INSTRUMENTE MUZICALE

IVa. Fluier

287. Inv. 53387. Pl. XI. Plajă, *passim*; cercetări de teren, Dan Elefterescu. Fragmentar. Obținut foarte probabil din ulna unei păsări de mari dimensiuni din ordinul *Accipitres*⁴²⁰. Modificări minime, realizare grosolană. Se mai păstrează pe

⁴¹⁵ IONIȚĂ 1966, p. 236, fig. 22.8-9.

⁴¹⁶ MANN 1987, p. 365-366, fig. 2.

⁴¹⁷ ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990, Pl. 12.

⁴¹⁸ MIKLER 1997, pl. 8.9.

⁴¹⁹ POPOVIĆ, DONEVSKI 1999, p. 24, fig. 2.5.

⁴²⁰ Cele 21 fragmente de fluier descoperite în grota d'Isturitz (Pyrenées Atlantiques) au fost obținute din *ulnae* de *Gypaetus barbatus* (zăgan), *Gyps fulvus* (vultur sur), *Aegypius monachus* (vultur brun) și probabil dintr-un os de *Aquila chrysaetos* (acvilă), BUISSON, DARTIGUEPEYRON 1996, 145. Este de remarcat că aceste păsări trăiau și pe teritoriul țării noastre până la mijlocul secolului trecut, când toate speciile de hoitari au dispărut în urma campaniei de combatere a „răpitoarelor”, campanie susținută și supervizată chiar de specialiști din domeniul ornitologiei și economiei vânatului. De asemenea credem că trebuie subliniat că 20 de ulne provin de la vulturi hoitari, fapt explicabil credem, nu numai datorită anvergurii aripilor dar și prin numărul mare de păsări (prinderea lor era relativ ușoară - la groapă cu hoit; hrănirea până la saturație poate duce până la incapacitate temporară de zbor.

spate orificiul de schimbare a tonului, iar pe față cinci orificii din care unul, cel de la capătul opus orificiului de schimbare a tonului, ar putea fi orificiul de suflat (vrana). Distanțele dintre orificii nu sunt egale. Tehnica de obținere a fost următoare: după însemnarea distanțelor, s-au practicat două crestături, care au străpuns osul, după care au fost obținute orificiile prin decupare oblică din ambele părți. După decupare zona orificiilor a fost ușor și grosolan albiată pentru o mai bună priză a degetelor. Culoare crem-gălbuie. L act. = 121,4 mm.

Fiind o descoperire fortuită și făcând parte dintre obiectele care, datorită simplității și cerințelor de funcționalitate, și-au schimbat foarte puțin sau deloc, în timp, forma, existența în zonă a unor urme de locuire aparținând culturii Dridu, ne obligă la o încadrare largă între secolele II-XII p. Chr.⁴²¹. Menționăm, de asemenea, că nu există deosebiri notabile între piesele din os/fildeș și piesele, contemporane lor, din lemn sau bronz⁴²².

IVb. Cheie de harpă

288. Inv. 45987. Pl. IX. SIIC, 448; cercetări sistematice, Dan Elefterescu. Ivoriu. Fragmentară. Un capăt tăiat drept și finisat, se continuă cu o porțiune cu profil triunghiular lungă de 35,7 mm, după care profilul devine aproximativ circular (posibil spre partea lipsă să se subțieze). Lungimea păstrată a acestei zone este de 44 mm. Culoare maroniu-gălbui. L act. = 79,7 mm; Ø = 11,3 / 12,8 mm.

Analogii: de la *Intercisa*, din M2, provin mai multe plăcuțe ornamentale și 17 chei de la o liră⁴²³. Piese asemănătoare se află la *Sirmium*⁴²⁴ și în Muzeul din Mainz⁴²⁵.

⁴²¹ O piesă de excepție, paleolitică, provine din Pirinei (BUISSON 1990, p. 424, cf. GONIDEC, GARCIA, CAUSSÉ 1996, p. 149, fig. 1). Notăm și piesele de la *Apulum* (CIUGUDEAN 1997, p. 45-46, Pl. XXXIV.1, sec. II-III) sau piesele de la *Sucidava* Celei (TUDOR 1978, p. 107, fig. 14.6.7, „datate după poziția stratigrafică, în secolul al IV-lea e.n.”; cele două fragmente sunt considerate ca făcând parte dintr-un fluier dublu, cu tuburi inegale, de tip frigian, cf. NICOLAE 1996, p.151; TOROPU, TĂTULEA 1987, p. 126, fig. 39.1-3, sec. III-IV. De remarcat, că cel puțin ilustrația, arată piese foarte apropiate ca tehnică și material). Alte piese au apărut la *Dinogeția* (MITREA 1962, p. 197, fig. 1,2, sec. X-XII; șantierul arheologic Garvăn-Dinogeția, SCIV, 6 (1955), p. 724 și fig. 14/1 de la p. 726 cf. MITREA 1962, p. 199) și *Histria* (CONDURACHI și colaboratorii 1957, p. 19, fig. 6, fragment de fluier din os lung de 165 mm, la care se mai păstrează patru găuri, descoperit în clădirea A, alături de o cantitate mare de oase de animale și multe fragmente ceramice din perioada târzie bizantină (sec. V-VI); între piese nu sunt diferențe semnificative. Asemănătoare par și piesele de la *Gorsium* (BÁNKI 1986, pl. XI.215) și din Muzeul din Mainz (MIKLER 1997, pl. 23.1.3 fără loc de descoperire și pl. 23.2 exemplar descoperit la Mainz).

⁴²² O piesă identică, din lemn, a fost descoperită la *Vindonissa* (HEDINGER, LEUZINGER 2003, p. 121 și fig. 2, p. 3, nr. 107); două frumoase piese din bronz sunt prezentate într-o lucrare de popularizare (editura Blum) (DRINKWATER, DRUMMOND, p. 47).

⁴²³ ALFÖLDI 1957, p. 477-478, pl. LXXXII-LXXXIII. BÍRÓ 1994, pl. LXXII-LXXIV.606-622.

⁴²⁴ SARANOVIĆ-SVETEK 1981, p. 162, Pl. IX.3-4, tip. 1a.

⁴²⁵ MIKLER 1997, pl. 23.4.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU 2007 - Cristina-Georgeta Alexandrescu, *Aspecte ale vieții cotidiene în epoca romană la nordul Dunării cu specială privire asupra pielăriei și textilelor: o potențială direcție de cercetare*, în BHUT VIII, p. 189-200.

ALFÖLDI 1957 - R. Alföldi, *Knochengegenstände, Intercisa II*, în Arch Hung, 1957, p. 477-495.

ALICU, NEMEȘ 1982 - D. Alicu, E. Nemeș, *Obiecte de os descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Acta MN 19(1982), p. 345-365.

ALICU, POPA, POP, BOTA, VOMIR 1994 - D. Alicu, Victor Popa, Constantin Pop, Emilian Bota, Marinela Vomir, *Cercetări arheologice la Sarmizegetusa, campania 1992-1993; Clădirile EM30-EM31*, Acta MN 31(1994), p. 461-486.

ALICU et alii 1994 - D. Alicu, Sorin Cociș, Constantin Ilieși, Alina Soroceanu, *Small Finds from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Cluj-Napoca.

ALICU, POPA, BOTA 1994 - D. Alicu, Victor Popa, Emilian Bota, *Cercetări arheologice la Sarmizegetusa, campania 1993: amfitreatul*, Acta MN 31 (1994), p. 487-521.

ANCIEN 1977 - Anne-Marie et Jean Ancien, *Matériel gallo-romain découvert sous une maison de Soissons*, în Bulletin de la Société Archéologique Champenoise, 4 (1977), p. 61-69.

ARGINTEANU 1920 - I. D. Arginteanu, *Pe ruinele Durostorumului*, conferință, Silistra 1920, Călărași.

Arras 1986 - Alain Jacques, Annick Davy (coordonatori), *Arras-Nemetacum et la partie méridionale de la cité des Atrébates*, catalog de expoziție Arras-Musée des Beaux-Arts, 28 mai-19 août 1986.

Aspetti 2003 - Roberto Egidi, Paola Catalano, Daniela Spadoni, *Aspetti di vita quotidiana dalle necropoli della Via Latina, località Osteria del Curato*. Roma.

ÁVILA FRANÇA 1968 - Elsa Ávila França, *Alfinetes de toucado, romanos, de Conimbriga*, Conimbriga, 7 (1968), p. 67-95.

ÁVILA FRANÇA 1971 - Elsa Ávila França, *Objetos de toilette de Conimbriga*, Conimbriga, 10 (1971), p. 5-23.

BAJUSZ, ISAC 2000 - István Bajusz, Adriana Isac, *Podoabele din amfitetral de la Porolissum*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea dicata*, Bibliotheca Musei Porolissensis 4 (2000), p. 397-430.

BALABANOV 1979 - P. Balabanov, *Sépulture tumulaire d'une Thrace riche d'Anchiale*, Arheologija, 21/3 (1979), p. 23-32.

BÁNKI 1983 - Zs. Bánki, *Forschungen in Gorsium im den Jahre 1980*, Alba Regia 20 (1983), p. 201-228.

BÁNKI 1986 - Zs. Bánki, *Forschungen in Gorsium im den Jahre 1981/1982*, Alba Regia 22 (1986), p. 109-160.

BÁNKI 1987 - Zs. Bánki, *Forschungen in Gorsium im den Jahre 1983/1984*, Alba Regia 23 (1987), p. 179-240.

BÁNKI 1990 - Zs. Bánki, *Forschungen in Gorsium im den Jahre 1985/1986*, Alba Regia 24 (1990), p. 93-136.

BÁNKI 1998 - Zs. Bánki, *Forschungen in Gorsium im den Jahre 1990-1997*, Alba Regia 27 (1998), p. 237-309.

BAUMANN 1983 - V. H. Baumann, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea.

BAUMANN 1984 - V. H. Baumann, *Raport cu privire la rezultatele cercetărilor arheologice de la Telița - "Izvorul maicilor" (Jud. Tulcea)*, 1979, Peuce 9 (1984), p. 41-49.

BĂRBULESCU 1994 - Mihai Bărbulescu, *Potaissa. Studiu monografic*, Turda.

BĂRLĂDEANU-ZAVATIN 1977 - E. Bărlădeanu-Zavatın, *În legătură cu o necropolă de epocă romană timpurie la Callatis*, Pontica 10 (1977), p. 127-152.

BÉAL 1983 - J.C. Béal, *Catalogue des objets de tabletterie du Musée de la Civilisation Gallo-Romaine de Lyon*, Lyon.

BÉAL 1984 - J.C. Béal, *Les objets de tabletterie antique du Musée archéologique de Nîmes*, Cahiers des Musées et Monuments de Nîmes 2 (1984).

BECK 1977 - Françoise Beck, *Objets gallo-romains découverts à Echevronne (Côte d'Or)*, Antiquités Nationales, 9 (1977), p. 50-65.

BELARBI, OSSEL 2003 - Isabelle Rodet-Belarbi et Paul Van Ossel, *Les épingles à tête anthropomorphe stylisée. Un accessoire de la coiffure féminine de l'Antiquité tardive*, in Gallia, Tom. 60, p. 319-368.

BÉRARD 1980 - Georges Bérard, *La nécropole de La Guérine à Cabasse (Var)*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 13 (1980), p. 19-64.

BIAGIOTTI 1990 - Laura Biagiotti, *Bellezza e seduzione nella Roma Imperiale*. Catalog de expoziție, Roma, Palazzo dei Conservatori 11 Giugno-31 Luglio 1990. (De Luca Edizioni d'Arte).

BÍRÓ 1987 - M. T. Bíró, *Gorsium bone carvings*, Alba Regia 23 (1987), p. 25-65.

BÍRÓ 1994 - M. T. Bíró, *The bone objects of the Roman Collection*. Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Series Archaeologica II, Budapest.

BORDENACHE BATAGLIA 1983 - G. Bordenache Bataglia, *Corredi funerari di età imperiale e barbarica nel Museo Nazioanale Romano*, Roma.

BORRÉANI, BRUN 1990 - Marc Borréani et Jean-Pierre Brun, *Une exploitation agricole antique à Costebelle (Hyères, Var): huilerie et nécropole (I er s. av. J.-C.-VI e s. ap. J.-C)*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 23 (1990), p. 117-151.

BOUNEGRU 2008 a - George Bounegru, *Cercetare arheologică preventivă. Str. Dacilor, nr.4, Cartier Partoș, proprietar Anghel Traian*, în *Descoperă arheologia urbană!*, catalog de expoziție, Alba Iulia 2008, p.42-53.

BOUNEGRU 2008 c - George Bounegru, *Cercetare arheologică preventivă. Str. Timotei Cipariu, nr. 17, proprietar Neag David*, în *Descoperă arheologia urbană!*, catalog de expoziție, Alba Iulia 2008, p. 70-77.

BOURGEOIS, TUFFREAU-LIBRE 1981 - A. Bourgeois, Tuffreau-Libre, *Un atelier gallo-romain de taille de l'os à Arras (Pas-de-Calais)*, in Latomus, 40, fascicule I, jan. - mars. 1981, p. 112-120, Bruxelles.

BOURGEOIS et alii 1999 - Luc Bourgeois, Silvia Païn, Pierre Pallier, Nicole Vanpeene, Marie-Aline Charier, *Le petit mobilier*, in *Le sanctuaire rural de Bennecourt (Yvelines). Du temple celtique au temple gallo-romain* (sous la direction de Luc Bourgeois), d.A.f. 77, p. 136-150.

BOYER, FATTORI 1976 - Raymond Boyer, Yves Fattori, *Aperçus sur une technique de fouille des Inhumations habillées*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 9 (1976), p. 271-284.

BÖGLI 1970-1971 - H. Bögli et collaborateurs, *Insula 16 Est. Rapport sur les fouilles exécutées en 1965-1966*, Bulletins de l'Association Pro Aventico 21 (1970-1971), p. 19-39.

BÖGLI, MEYLAN 1980 - H. Bögli, Ch. Meylan, *Les fouilles de la région "Derrière-la-Tour" à Avenches (1704-1977)*, Bulletins de l'Association Pro Aventico 25 (1980), p. 15-52.

BUCOVALĂ 1977 - M. Bucovală, *Ateștiari arheologice ale practicilor medico-farmaceutice în Dobrogea*, Pontica 10 (1977), p. 91-96.

BUISSON 1990 - Dominique Buisson, *Les flûtes paléolithiques d'Isturitz (Pyrénées-Atlantiques)*, Bulletin de la Société Préhistorique Française, p. 420-433.

BUISSON, DARTIGUEPEYRON 1996 - D. Buisson, S. Dartiguepeyron, *Fabriquer une flûte au Paléolithique supérieur: récit d'une expérimentation*, Antiquités Nationales 28 (1996), p. 145-148.

BURGER 1966 - A.Sz. Burger, *The Late Roman Cemetery at Ságvár*, in ActaArchHung, tomul 18 (1966), 1-4, p. 99-233.

BURAKOV 1976 - A. В. Бураков, *Козырьское городище рубежа и первых столетий нашей эры*. - Киев: Наук. Думка.

CISOTTO NALON 1984 - Mirella Cisotto Nalon, *Cucchiai*, în *Le divisioni agrarie romane nel territorio patavino. Testimonianze Archeologiche* (cord. Girolamo Zampieri și Stefania Pesavento Mattioli), p. 135-136.

CIUGUDEAN 1997 - Daniela Ciugudean, *Obiectele din os, corn și fildeș de la Apulum*, *Bibliotheca Musei Apulensis* 5 (1997), Alba Iulia.

CIUGUDEAN 2002 - Daniela Ciugudean, *Noi artefacte din os de la Apulum*, *Apulum* 39 (2002), p. 289-300.

CHERA, LUNGU 1985 - C. Chera, V. Lungu, *Un complex funerar inedit de la Tomis*, *Pontica* 18 (1985), p. 203-214.

CHEW 2005 - Hélène Chew avec la participation de Marie-Laure Berdeaux-Le Brazidec, *Un nouveau trésor d'époque romaine en Beauce?*, *Antiquités Nationales*, 37 (2005), p. 129-147.

COCIȘ, ALICU 1993 - S. Cociș, D. Alicu, *Obiecte din os din Dacia Apulensis și Dacia Parolissensis*, *ActaMP* 17 (1993), p. 113-149.

COJA 1975 - M. Coja, *Importuri italice la Histria. În legătură cu un nou mormânt de incinerare din epoca romană*, *SCIVA*, 26 (1975), 4, p. 551-560.

CONDURACHI și colaboratorii 1957 - Em. Condurachi și colaboratorii, *Șantierul arheologic Histria*, *Materiale* 4 (1957), p. 9-101.

CRIȘAN 2000 - I.H. Crișan, *medicina*, în *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, București.

CRUMMY 1979 - N. Crummy, *A Chronology of Romano-British Bone Pins*, în *Britannia* 10 (1979), p. 157-165.

CULICĂ 1978 - V. Culică, *Cu privire la lașărul legiunii a XI-a Claudia la Dunărea de Jos*, *Pontica* 11 (1978), p. 113-118.

D'ARCHIMBAUD 1994 - Gabrielle Démians d'Archimbaud, *Objets divers*, în *L'oppidum de Saint-Blaise du Ve-au VIIe s.* (sous la direction de Gabrielle Démians d'Archimbaud), d.A.f. 45 (1994), p. 219-222.

DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1992 - Velika Dautova-Ruševljan, *The Culture Layer*, în *Gomolava-Rimsski period*, Novi-Sad, p. 81-166.

DAUTOVA-RUŠEVLJAN 1993 - Velika Dautova-Ruševljan, *Rescue Excavations of the Roman Settlement in Hrtkovci* (1991), *RAD*, 35 (1993), Novi-Sad, p. 53-70.

DAVIDSON 1952 - Gladys R. Davidson, *Corinth XII. The minor objects*, Princenton.

DELOCHE *et alii* 1993 - Bernard Deloche, Cristian Labanier, Micheline Jeanlin, *Attribution automatique des figurines au moyen d'un système expert*, în *Colette Bémont, Micheline Jeanlin et Christian Labanier* (sous la direction de), *Les figurines en terre cuite gallo-romaines*. dAf 38 (1993), p. 281-298.

DEX - *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", București, 1996.

DIACONU 1962 - Gheorghe Diaconu, *Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Târgușor*, *SCIV*, 13 (1962), 2, p. 441-445.

DIMA 2001 - Mihai Dima, în *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2000*.

DIMITROV *et alii* 1967 Д. П. Димитров, М. Чичикова, А. Димитрова, В. Найденова, *Археологические раскопки в восточном секторе Нове в 1965 г.*, în *Известия на Археологическия Институт(ИАИ)* 30 (1967), p. 75-100.

DIMITROVA 1982 - Alexandra Dimitrova, *Fouilles de la Basilique nr.1 à Cabylé*, în *Kabyle*, vol. 1, Sofia, p. 115-157.

DRINKWATER, DRUMMOND - J.F. Drinkwater, Andrew Drummond (consultant științific pentru ediția spaniolă Dr. José Remesal Rodriquez), *El Mundo de los Romanos*, Blum.

DULAR 1979 - Anja Dular, *Rimske Koščene igle iz Slovenije*, *Arheološki vestnik* 30 (1979), p. 278-293.

DUMONT 1989 - Nadine Dumont, *Un portrait d'Agrippine la jeune trouvée en Narbonnaise à Négrepelisse (Tarn-et-Garonne)*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 22 (1989), p. 391-390.

DUMULIN 1965 - André Dumulin, *Les puits et fosses de la colline Saint-Jacques à Cavaillon (Vaucluse)*, Gallia 23 (1965), fasc. 1, p. 1-86.

DŽIN 2003 - Kristina Džin, *Catalogue, în Vesna Girardi Jurkić, Kristina Džin, The Splendour of the Antique Necropolises of Istria*. Monographies and Catalogues Archaeological Museum of Istria 13, Pula, p. 132-161.

EGIDI 2003 - Roberto Egidi, în *Aspetti di vita quotidiana dalle necropoli della Via Latina, località Osteria del Curato*.

EKE, HORVÁTH 2006 - István Eke, László Horváth, *Late Roman Cemeteries at Nagykanizsa*, în *Archaeological Investigations in Hungary 2005*, p. 73-86.

ELEFTERESCU 2005 - Dan Elefterescu, *Statuete votive din plumb de la Durostorum, Pontica 37-38 (2004-2005)*, p. 221-238.

ERTEL *et alii* 1999 - Cristin Ertel, Verena Gassner, Sonja Jilek, Herma Stiglitz. *Untersuchungen zu den Gräberfeldern in Carnuntum. Band I: Der archäologische Befund. Der Römische Limes in Österreich, Heft 40*, Wien 1999.

FERDIÉRE 1985 - A. Ferdière, *Informations Archéologiques (Centre)*, Gallia 43 (1985), 2, p. 297-357.

FEUGÈRE 1997 - Michel Feugère, *Le mobilier autre que céramique, în Martine Genin et Marie-Odile Lavenhomme, Rodumna (Roanne, Loire) le village gallo-romain. Évolution des mobiliers domestiques*. dAf 66 (1997), Paris, p. 59-65.

FEUGÈRE, MANNIEZ 1993 - Michel Feugère, Yves Manniez *Le petit mobilier, în Martial Monteil (sous la direction de), De la Z.A.C. des Halles à Nîmes (Gard)*. Bulletin de l'École Antique de Nîmes, Supplément 1 (1993), Nîmes, p. 267-300.

FIRMANI 1985 - Massimo A.S. Firmani, „*Instrumentum domesticum*” *Bronzo nel Musea Cenedese a Vittorio Veneto*, Aquileia Nostra 56 (1985), p. 313-336.

FOUET 1969 - G. Fouet, *La villa gallo-romaine de Montmaurin*, Gallia. Suppl. 20.

GAJDUKEVIČ 1981 - В. Ф. Гайдукевич, *Боспорские города (уступчатые скелны, эллинистическая усадьба. Илурат)*. –Л.

GAMITO 1992 - Teresa Júdice Gamito, *Cemitério romano do século II/III-Faro, Rua das Alcaçarias, Conimbriga*, 31 (1992), p. 99-118.

GÁSPÁR 1997 - D. Gáspár, *Kästchenbeschläge und kästchenbestandteile aus den komitat Fejér*, Alba Regia 26 (1997), p. 75-81.

GEORGES 2007 - Patrice Georges, în *Metropolis. Transport sauterrain et archéologie urbaine à Toulouse 1990-2007*. Toulouse.

GINEV 1986 - G. Ginev, *Nécropole de l'époque romaine près du village de Mogilec, département de Tărgoviște*, Arheologija, 28 (1986), 4, p. 18-26.

GIOVANNINI 1998 - Annalisa Giovannini, Luciana Mandrizzato, Maria Rosa Mezzi, Daniele Pasini, Paola Ventura, *Recenti indagini nelle necropoli Aquileiesi: Beligna, scavo 1992-1993*, Aquileia Nostra, 69 (1998), p. 205-358.

GOLUBOVIĆ 2000 - Snezana Golubović, *Shoes findings from the three-conched tomb Viminacium*, Viminacium 11 (2000), p. 84-100.

GONIDEC, GARCIA, CAUSSÉ 1996 - Marie-Barbara Le Gonidec, Leonardo Garcia, René Caussé, *Au sujet d'une flûte paléolithique. En souvenir de Dominique Buisson*, Antiquités Nationales 28 (1996), p. 149-152.

GUDEA 1989 - N. Gudea, *Porolissum un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, Acta MP 13 (1989), p.

GUDEA, BAJUSZ 1991 - N. Gudea, I. Bajusz, *Ace de pâr de la Porolissum*, Acta MP 14-15 (1991), p. 81-126.

GUISAN 1975 - M. Guisan, *Bijoux romains d'Avenches*, Bulletins de l'Association Pro Aventico 23 (1975), p. 5-39.

HARALAMBIEVA 2006 - Anna Haralambieva, *Die Beifunde aus den römischen Thermen in Odessos*, *Izvestija-Varna*, 42(57) (2006), p. 39-63.

HICA-CÎMPEANU 1980 - Ioana Hica-Cîmpeanu, *Din colecțiile Muzeului de Istorie al Transilvaniei -Donația Torma Károly-*, *Acta MN* 17 (1980), p. 653-665.

HILL 1945 - Dorothy Kent Hill, *Ancient greek dress*, Baltimore.

HIRT 2000 - Marguerite Hirt, *Les médecins à Avenches/Aventicum. Étude basée sur l'ensemble du matériel relatif aux médecins*, în *Bulletins de l'Association Pro Aventico* 42 (2000), p. 93-208.

HEDINGER, LEUZINGER 2003 - Bettina Hedinger et Urs Leuzinger, *Tabula Rasa Les Helvètes et l'artisanat du bois. Les découvertes de Vitudurum et Tasgetium*. Documents du Musée Romain d'Avenches 8 (2003), Avenches.

HEIGHWAY, GARROD 1980 - Carolyn Heighway and Patrick Garrod, *Excavations at Nos.1 and 30 Westgate Street, Gloucester: The roman levels*, *Britannia*, 11 (1980), p. 73-114.

HERVÉ 2000 - Marie-Laure Hervé, *Le petit mobilier du site des Hespérides*, în Pierre Garmy et Martial Monteil, *Le quartier antique des Bénédictins à Nîmes (Gard)*, *dAf* 81 (2000), Paris, p. 127-133.

HORAK 2001 - Ulrike Horak (Mit einem Beitrag von Erwin M. Ruprechtsberger), *Katalog der Exponaten*, în Ulrike Horak - Hermann Harrauer, *Kopten. Nachbarn des Sudan*, *Linzer Archäologische Forschungen. Sonderheft* 34, Linz 2001, p. 21-98.

IGNATOV 1996 - Veselin Ignatov, *Thracian Tumulus from The Roman Period near the Village of Pet Mogili, Nova Zagora Region*, în Tatiana Kliceva- Ruseva, Krasimir Velcov, Veselin Ignatov, *Investigation of tumuli in the region of Nova Zagora*, p. 71-124.

IONIȚĂ 1966 - Ion Ioniță, *Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul României*, *ArhMold.*, 4 (1966), p. 189-259.

IRIMIA 2006 - Mihai Irimia, *Noi descoperiri getice și grecești din Dobrogea și din stânga Dunării*, *Pontica* 39 (2006), p. 123-168.

ISAC, GAIU 2006 - Adriana Isac, Corneliu Gaiu, *Roman jewellery from Ilișua. A tipological study (I)*, în *Fontes Historiae. Studia in honorem Demetrii Protase*, (ed. Corneliu Gaiu, Cristian Gâzdac), *Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud*, 2006, p. 415-436.

ISLER 1998 - Hans Peter Isler, *Monte Iato: la ventottesima campagna discavo*, în *Sicilia Archaeologica*, 31 (1998), 96, p. 17-24.

ISTENIČ 2000 - Janka Istenič, *Poetovio, The Western Cemeteries II. Grave-groups in the Laudesmuseum Joanneum, Graz, II*, Lubliana 2000.

IVANIŠEVIČ, DORDEVIČ-NIKOLIČ 1997 - V. Ivanišević, Snežana Dordevič-Nikolič, *New traces of roman fortification in Singidunum: 30 Knez Mihailova Street site*, în *Singidunum* 1 (1997), p. 65-150.

JACOB, JEANNIN 1986 - J.-P. Jacob et Y. Jeannin, *Informations Archéologiques (Franche-Comté)*, în *Gallia*, 44 (1986), 2, p. 235-260.

JOHNSTON 1972 - David E. Johnston, *A roman building at Chalk, near Gravesend*, *Britannia*, 3 (1972), p. 112-148.

KESYAKOVA 1998 - Elena Kesyakova, *A residential complex from Philippopolis, Thracia*, 12 (1998), *Studia in honorem Cristo M. Danov, Serdicae*, p. 159-171.

KRAPIVINA 1993 - В.В. Крапивина, *Ольгия Материальная культура I-IV вв.н.э.*, Kiev.

KRUGLIKOVA 1966 - И. Т. Кругликова, *Боспор в позднеантичное время (очерк экономической истории)*.

KRUNIĆ 1992 - Слвица Крунић, *Римски медицински и фармацевтски инструменти из ингидунума и околинеIelena*, Belgrad.

LAZAROV 2001 - Lachezar Lazarov, *Historical museum-Dalgopol*, Katalog.

LEGLAY 1966 - M. Leglay, *Les fouilles du "Temple de Cybèle" à Vienne (Isère)*, *Revue Archéologique*, N.S. 1 (1966), p. 113-150.

- LEMAN 1982 - Pierre Leman, *Un quartier romain de Beauvais (Oise)*, Gallia 40 (1982), 1, p. 195-218.
- LJUBENOVA 1985 - V. Ljubenova, *Centre de production et commercial antique près de Radomir (communication préalable)*, în *Arheologija*, 27 (1985), 3, p. 26-37.
- MANIÈRE 1966 - Gabriel Manière, *Un puits funéraire de la fin du Ier siècle aux Aquae Sicae (Cazères, Haute Garonne)*, Gallia 24 (1966), 1, p. 101-160.
- MANN 1987 - J. E. Mann, *Recent roman finds from Lincoln: a phallic amulet and a finger-ring*, *The Antiquaries Journal*, 67 (1987), part II, p. 365-366.
- MEFFRE 1987 - Joël-Claude Meffre, *Un dépotoir du IIIe siècle de notre ère au Rasteau (Vaucluse): Les Fouquesses*, *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 20 (1987), p. 369-385.
- MERIÇ 2002 - Recep Meriç, *Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos*, *Forschungen in Ephesos IX/3*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- MIKL CURK 1976 - Iva Mikl Curk, *Poetovio I*, Ljubjana.
- MIKLER 1997 - Hubertus Mikler, *Die römischen Funde aus Bein im Andesmuseum Mainz*, *Monographies instrumentum I*, éditions Monique Mergoil, Montagnac.
- MITREA 1962 - Bucur Mitrea, *Un instrument muzical din perioada feudală timpurie descoperit la Bisericuța-Garvăn*, *SCIV* 13 (1962), 1, p. 197-200.
- MUȘEȚEANU 1999 - Crișan Mușețeanu, *Un poanson din os de la Durostorum*, *SCIVA* 50 (1999), 1-2, p. 83-84.
- MUȘEȚEANU 2003 - Crișan Mușețeanu (în colaborare cu Dan Elefterescu), *Ateliere ceramice romane de la Durostorum*, *Monografii IV*, Muzeul Național de Istorie a României, București.
- MUȘEȚEANU, ELEFTERESCU 1985 - Crișan Mușețeanu, Dan Elefterescu, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum (I)*, *CCDJ* 1 (1985), p. 67-81.
- MUȘEȚEANU, ELEFTERESCU 1988-1989 - Crișan Mușețeanu, Dan Elefterescu, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum (II)*, *CCDJ* 5-7 (1988-1989), p. 89-119.
- NICOLAE 1996 - Eugen Nicolae, *Fluier*, în *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, București.
- NICOLIĆ, LAZIĆ 2005 - Snežana Nicolić, Ștefan Pop-Lazić, *Romains of Antique Urban Zone on the Danube Slape*, *Singidunum* 4 (2005), p. 7-44.
- OSIRKE, PALÁGYI 2005 - Orsolya Osirke, Silvia Palágyi, *Römerzeitliche Schmuck und Trachtgegenstände des Museums "Laczkó Dezső" von Veszprém*, *Veszprém*.
- OTA 2008 a - Radu Ota, *Cercetare arheologică preventivă. Str. Moșilor, nr. 66A, proprietar Săvuș Silvia*, în *Descoperă arheologia urbană!*, catalog de expoziție, Alba Iulia 2008, p. 78-102.
- OTA 2008 b - Radu Ota, *Cercetare arheologică preventivă. Bdul. Încoronării, proprietar Tăuțan Alexandru, Ibid.*, catalog de expoziție, Alba Iulia 2008, p. 104-108.
- OVČAROV 1979 - D. Ovčarov, *Tumulus funéraire et sanctuaire thraces du IIIe s. de n.è. près du village Ljublen, département de Tărgoviște*, *Arheologija*, 21 (1979), 3, p. 33-46.
- PANAITESCU 1976 - A. Panaitescu, *Morminte din necropolele cetății Tropaeum Traiani*, *Pontica* 9 (1976), p. 207-211.
- PENCHEVA 2005 - Elena Pencheva, *Bone implements found in a building from roman period in Dana Bunar locality (in the territory of the village of Georgi Dobrev, municipality of Lujbimets)*, *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis*, Suppl. IV, *Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov*, Sofia, p. 581-590.
- PETERS 1986 - Б. Г. Петерс, *Косторезное дело в античных государствах Северного Причерноморья*.
- PETIT 2005 - Jean-Paul Petit, *Aspects de la romanisation d'une petite ville*, în JEAN-PAUL PETIT et alii, *Bliesbruck-Reinheim. Celtes et Gallo-Romaines en Moselle et en Sarre*, Paris 2005. Catalog expoziție.
- PETRE 1987 - Aurelian Petre, *La romanité en Scythie Mineure*, București.

PINTEROVIĆ 1974 - Danica Pinterović , *Ostaci rimskih kuća i kućanstava u Osijeku*, Osječki Zbornik, 14-15 (1974), p. 57-166.

POPILIAN 1976 - G. Popilian, *Un quartier artisanal à Romula*, Dacia, N.S., 20 (1976), p. 221-250.

POPESCU 1956 - Dorin Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania (I-IV)*, Materiale 2 (1956), p. 41-250.

POPOVIĆ 1996 - Ivana Popović (coordonator), Tatjana Borić-Cvjeticanin, Bojana Borić- Brešković, Jelena Kondić, *Antique Silver from Serbia, Exhibition of National Museum of Belgrade*, November 1996-January 1997, Bucharest.

POPOVIĆ, DONEVSKI 1999 - Ivana Popović, Peti Donevski, *Gold and Silver Jewelry from Durostorum Burials*, Svishtov.

PREDA 1980 - C. Preda, *Callatis, necropola romano-bizantină*, București.

PROTASE, GAIU, MARINESCU 1997 - Dumitru Protase, Corneliu Gaiu, George Marinescu, *Castrul roman și așezarea civilă de la Ilișua (jud Bistrița-Năsăud). Rapoartele preliminare și concluziile asupra săpăturilor arheologice efectuate în anii 1978-1995*, Revista Bistriței, 10-11 (1997), p. 27-110.

PROTASE, GAIU 1997 - Dumitru Protase, Corneliu Gaiu, *Ilișua*, în CCA 1997, p. 33-34.

RĂDULESCU et alii 1973 - A.V. Rădulescu, El. Coman, C. Stavru, *Un sarcofago di eta romana scoperto nella necropoli tumulare di Callatis (Mangalia)*, Pontica 6 (1973), p. 247-265.

RIHA 1990 - Emilie Riha, *Der römischen Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*, *Forschungen in Augst 10*, Augst.

ROBINSON 1959 - Henry S. Robinson, *Pottery of the Roman Period. The Athenian Agora V*, Princeton, New Jersey.

RODEAN, CIUGUDEAN 1999 - Nicolae Rodean, Daniela Ciugudean, *Obiecte romane din os și corn din colecția Muzeului Brukenthal*, Apulum 36 (1999), p. 249-256.

ROUVIER-JEANLIN 1972 - Micheline Rouvier-Jeanlin, *Les figurines gallo-romaines en terre cuite au Musée des Antiquités Nationales*, Gallia, Suppl. 24 (1972).

RUBINO 2003 - Carla Rubino, *Aspetti di vita quotidiana dalle necropoli della Via Latina, località Osteria del Curato*.

RUPRECHTSBERGER 1979 - G. M. Ruprechtsberger, *Die römischen Bein und Bronzenadeln aus den Museen Enns, Linz*, vol. I, 1979, vol. II, 1978, Linz.

RUSEVA-SLOKOSKA 1991 - Ljudmila Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery. A Collection of the National Archaeological Museum* - Published by the Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria, Cromwell Edition London.

RUSU 1956 - M. Rusu, *Cercetări arheologice la Gilău*, Materiale 2 (1956), p. 687-716.

SACKETT 1972-1973 - L.H. Sackett, *Post-minoan Occupation above the Unexplored Mansion (M.R. Pophan, L.H. Sackett, The unexplored mansion at Knossos: A preliminary report on the excavations from 1967 to 1972, p. 50-71)*, Archeological Reports, 19 (1972-1973), p. 62-71.

SALVIAT, TERRER 1980 - François Salviat, Danièle Terrer, *Un portrait officiel à Narbonne: Agrippa Postumus?*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 13 (1980), p. 65-72.

SALVIAT, TERRER 1983 - François Salviat, Danièle Terrer, *Portraits d'Auguste à Vienne, de Tibère au Musée de Lyon: un relief "dynastique" en Gaule*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 16 (1983), p. 135-160.

SALVIAT, TERRER 1984 - François Salviat, Danièle Terrer, *Portraits officiels sévériens en Narbonnaise*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 17 (1984), p. 273-288.

SANTROT, SANTROT, TASSAUX 1975 - Marie-Hélène Santrot, Jacques Santrot, Danielle Tassaux, *Le mobilier d'un puits gallo-romain à Saintes (Charente-Maritime)*, Gallia, 33 (1975), 1, p. 117-158.

SARANOVIĆ-SVETEK 1980 - Vesna Saranović-Svetek, *A study of the ancient bone-cutting and carving craft on the territory of South Pannonia with special reference to Syrmium*, RAD, 26 (1980), p. 121-132.

SARANOVIĆ-SVETEK 1981 - Vesna Saranović-Svetek, *Typologie der Bein und Knochengegenstände aus Syrmium*, RAD, 27 (1981), p. 149-179.

SARANOVIĆ-SVETEK 1988-1989 - Vesna Saranović-Svetek, *Topographie und Katalog römischer Knochengegenstände aus Syrmien*, RAD, 31 (1988-1989), p. 107-153.

SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2000 - Florian Sărățeanu-Müller, *Saarfalz – Blätter für Geschichte und Volkskunde*, Sonderheft.

SĂRĂȚEANU-MÜLLER 2003 - Florian Sărățeanu-Müller, *Vicus Bliesbruck, Gebäude 0501 zur Bautätigkeit in der 1. Hälfte des 4. Jahrhunderts n. Chr. Ein Vorbericht*, Sastuma 9 (2003), Bonn, p. 189-234.

SERRALONGUE 2002 - Joël Serralongue, *Les thermes d'Annecy (Haute-Savoie)*, în Jean-Pascal Jospin (coordonator), *Les Allobroges. Gaulois et Romains du Rhône aux Alpes. De l'indépendance à la période romaine (4e siècle av. J.-C.- 2e siècle apr. J.-C.)*, Musée Dauphinois, In folio, p. 134-135.

SHEPHERD 2001 - Elizabeth Jane Shepherd, în *Catalogue de l'exposition Ostia port et porte de la Rome antique*, Genève, Musée Rath, février-22 juillet 2001.

SHEPHERD 2001 - Elizabeth Jane Shepherd, în *Ostia port a porte de la Rome antique*. Sous direction de Jean-Paul Descoedres. Catalogue de l'exposition, Genève, Musée Rath, 23 février-22 juillet 2001, p.421.

SIMIČ 1997 - Zoran Simič, *Results of protective archaeological research in the area of the south-eastern Singidunum necropolis*, Singidunum 1 (1997), p. 21-56.

SIMION 1974 - G. Simion, *Descoperiri noi pe teritoriul Noviodunensis*, Peuce 6 (1974), p. 123-148.

SIMION 1994-1995 - Gavrilă Simion, *Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea) avec une expertise de S. Apostolescu, T. Apostolescu, A. Scarlat et V. Zoran*, Dacia, N.S., 38-39 (1994-1995), p. 121-149.

SOLIER 1968 - Y. Solier, *Une tombe de chef à l'oppidum de Pech Maho (Singean, Aude)*, Revue Archéologique de Narbonnaise, 1 (1968), p. 7-38.

SPADONI 2003 - Daniela Spadoni, în *Aspetti di vita quotidiana dalle necropoli della Via Latina, località Osteria del Curato*.

SUCEVEANU et alii 1982 - Alexandru Suceveanu și colab., *Histria VI. Les thermes romains*, București.

SUCEVEANU 1998 - Alexandru Suceveanu, *Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană*. București.

SZÖKE 1997 - Ana Maria Szöke, *Tacâmuri din secolele XVI-XVIII în colecțiile Muzeului Transilvaniei*, Apulum 34 (1997), p. 669-684.

TABAKOVA-KANOVA, GETOV 1989 - G. Tabakova-Kanova, L. Getov, *Tombes tumulaires du village Tulovo, dép. de Stara Zagora*, Arheologija, 11 (1989), 4, p. 29-40.

TEODOR, NICU, ȚAU 1997 - Silvia Teodor, Mircea Nicu, Stela Țau, *Așezarea geto-dacică de la Poiana (Jud. Galați). Obiecte de port și podoabă (II)*. Oglinzi, ace, obiecte de os, ArhMold., 20 (1997), p. 27-88.

TIMOC 2007 - Călin Timoc, *Prelucrarea osului și cornului în provincia Dacia*, BHUT 8 (2007), p. 171-188.

TIMOFAN 2008 - Anca Timofan, *Cercetare arheologică preventivă. Str. Regimentul V Vânători, nr. 104G, cartier Partoș, proprietar Marin Pastiu*, în *Descoperă arheologia urbană!*, catalog de expoziție, Alba Iulia 2008, p. 16-31.

TOROPU, TĂTULEA 1987 - Octavian Toropu, Corneliu Tătulea, *Sucidava Celei*, București.

TUDOR 1978 - D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. IV, București.

TUDOR 1982 - Dumitru Tudor, *Materiale arheologice din Castrul Praetorium I (Copăceni, județul Vâlcea) descoperite de Gr.G. Tocilescu (1894)*, *Drobeta* 5 (1982), p. 49-77.

TSAROV 1992 - Ivan Tsarov, *Medical and pharmaceutical equipment and instruments from Nicopolis ad Istrum and pertaining territory*, *Izvestija, Veliko Târnovo* 7 (1992), p. 147-152.

UGAGLIA 1999 - Évelyne Ugaglia, *La toilette*, în Daniel Cazes et alii, *Les Musée Saint-Raymond. Musée des Antiques de Toulouse*, Somogy, Paris 1999.

VÀGÓ 1971 - Eszter B. Vågó, *Ausgrabungen in Intercisa (1957-1969)*, *Alba Regia*, 11 (1971), p. 109-119.

VÀGÓ, BONA 1976 - E. B. Vågó, I. Bona, *Die Gräberfelder von Intercisa. Der spätromische Südstfriedhof*, Budapest.

VERRON, PILET 1986 - G. Verron, Chr. Pilet 1986, *Informations Archéologiques (Basse-Normandie)*, *Gallia*, 44 (1986), 2, p. 335-360.

VIKIĆ-BELANČIĆ 1948 - Branka Vikić-Belančić, *Rimski koštani predmeti iz Osijeka u Arheološkom Muzeju u Zagrebu*, *Osječki Zbornik*, 2-3 (1948), p. 36-47.

VIRGILI 1990 - Paola Virgili, *Culto della bellezza e della seduzione*, în Laura Biagiotti, *Bellezza e seduzione nella Roma Imperiale*. Catalog de expoziție, Roma, Palazzo dei Conservatori 11 Giugno-31 Luglio 1990, p. 77-119.

VIRGILI, VIOLA 1990 - Paola Virgili, Claudio Viola, *Catalogo*, în Laura Biagiotti, *Bellezza e seduzione nella Roma Imperiale*. Catalog de expoziție, Roma, Palazzo dei Conservatori 11 Giugno-31 Luglio 1990, p. 77-119.

VLADKOVA 1996 - Pavlina Vladkova, *Bone toilet personal belongings from Novae*, *Izvestija Veliko Târnovo* 11 (1996), p. 141-153.

VLADKOVA 1998 - Pavlina Vladkova, *Bone and horn amulets from Moesia Inferior*, *Izvestija Veliko Târnovo* 13 (1998), p. 103-110.

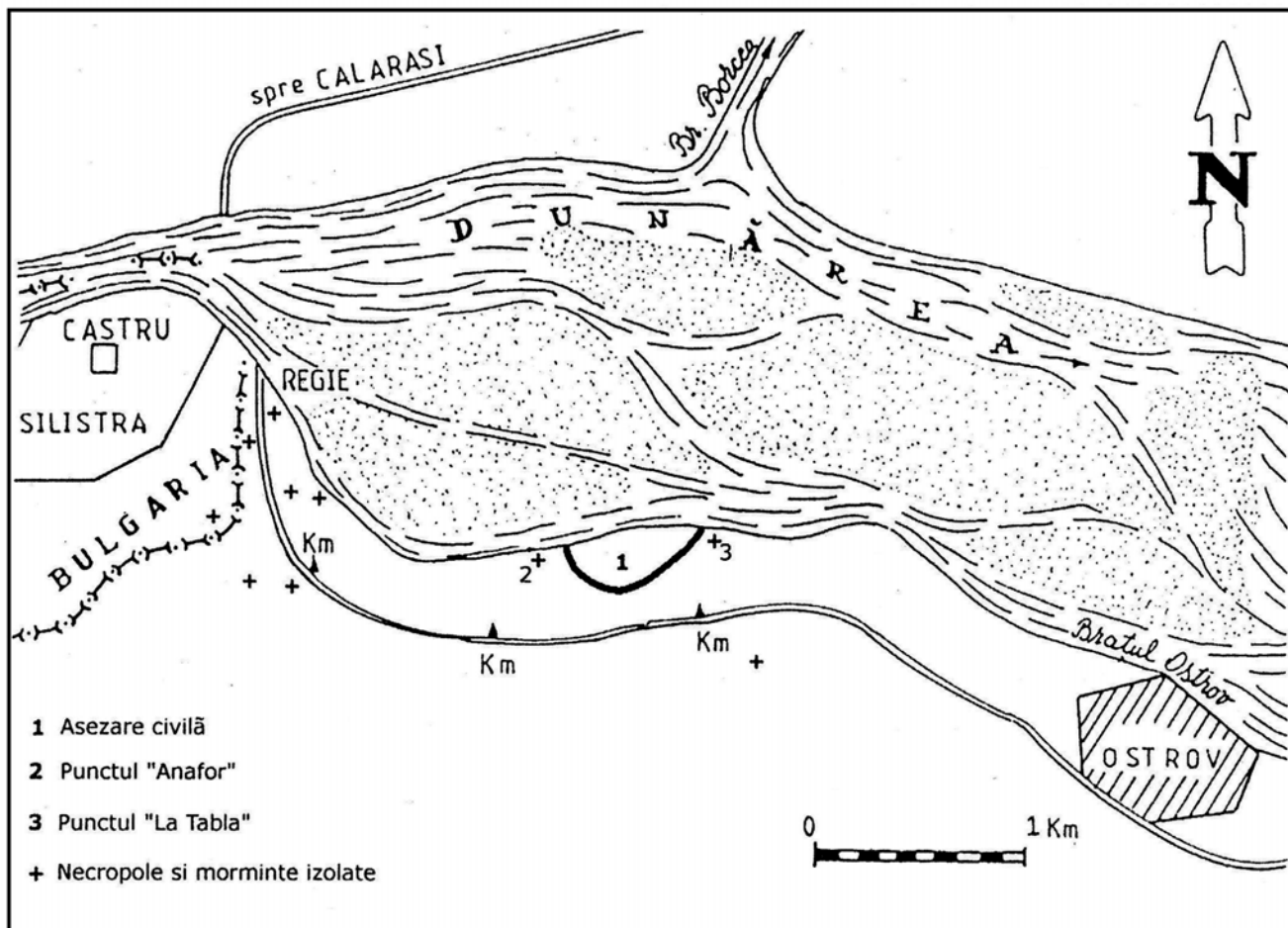
VLADKOVA 1999 - Pavlina Vladkova, *Amulets made of bone and horn from Lower Moesia*, în *Der Limes on der unteren Donau von Diokletian bis Heraklios-Vorträge der Internationalen Konferenz Svištov (1-5 September 1998)*, Sofia 1999, p. 285-289.

WALTERS 1921 - H.B. Walters, M.A., F.S.A., O.B.E., *Catalogue an the Silver Plate (Greek, Etruscan and Roman) in the British Museum*, London.

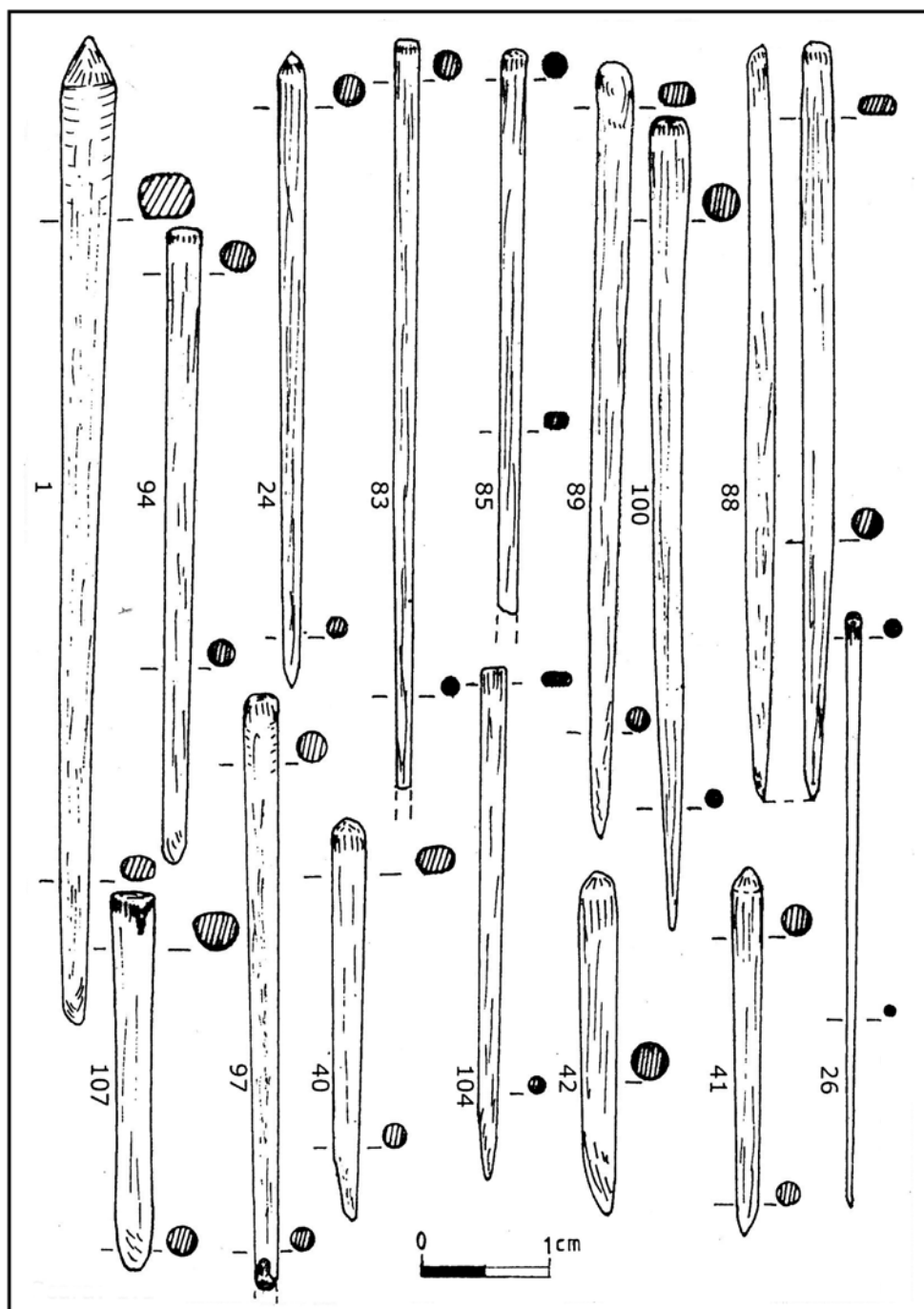
WILSON 1985 - R.J.A. Wilson, *Un insediamento agricolo romana a Castagna (comune di Cattolica Eraclea, AG)*, *Sicilia Archeologica*, Anno XVIII/57-58, p. 11-35.

ŽIŽEK 2001 - Ivan Žižek, *Tretji ptujski mitrej v luči materialne kulture*, *Archaeologia Poetovionensis, Ptuj*, 2, p. 125-166.

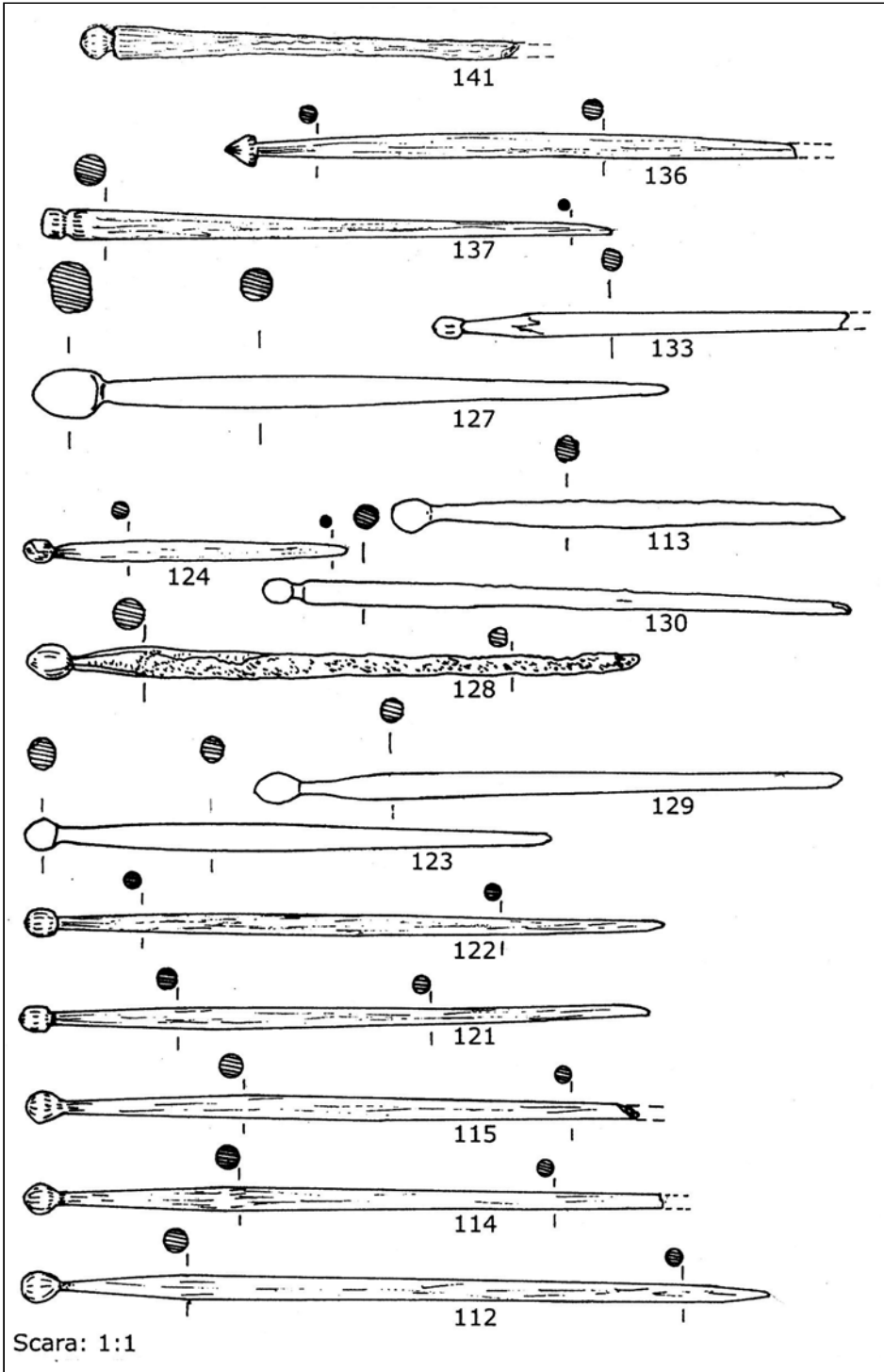
ZOTOVIĆ, JORDOVIĆ 1990 - Ljubica Zotović, Časlav Jordović, *Viminacium I nekropole "Više Grobalja"*, Belgrad.

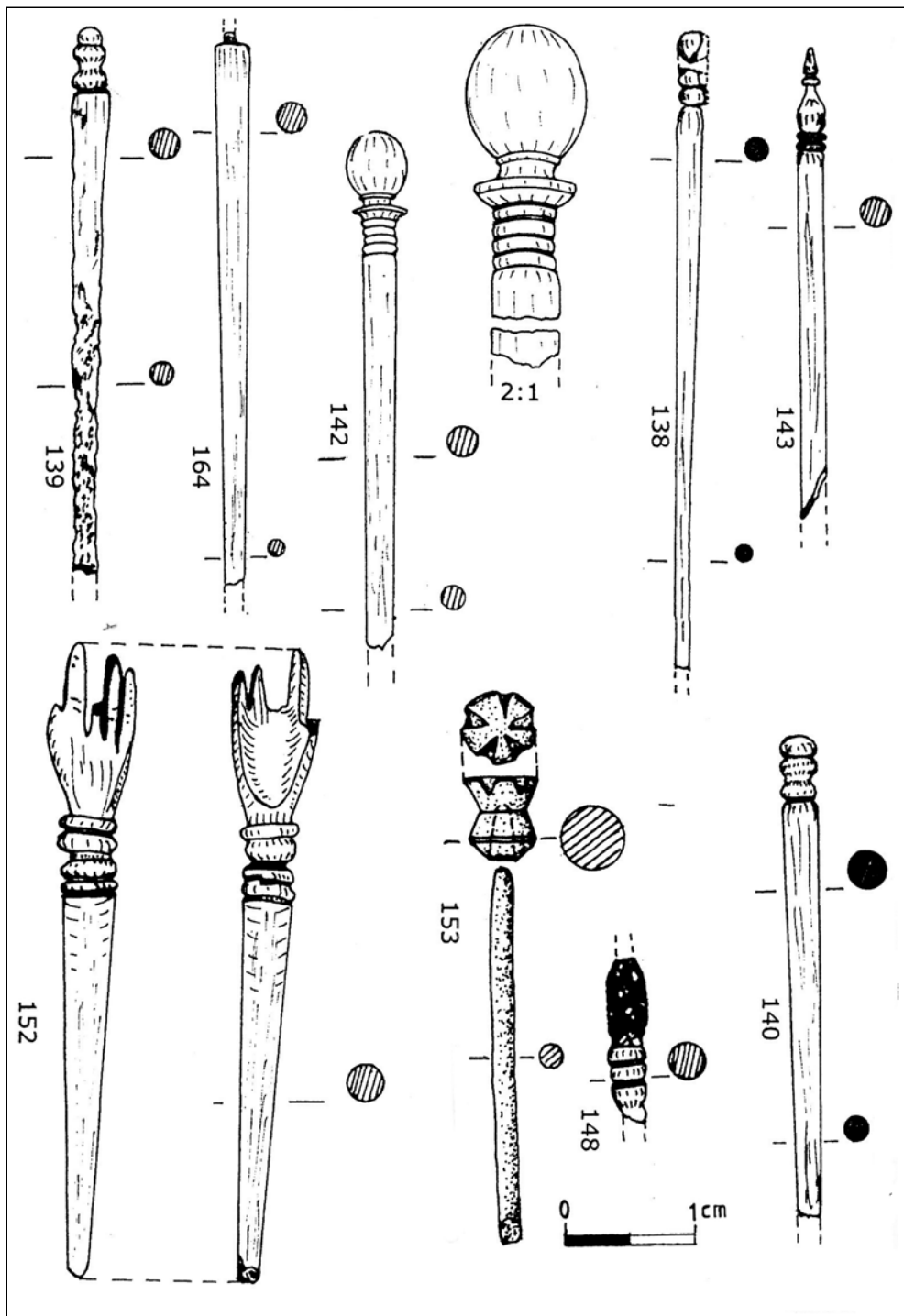
Pl. I – Harta zonei.

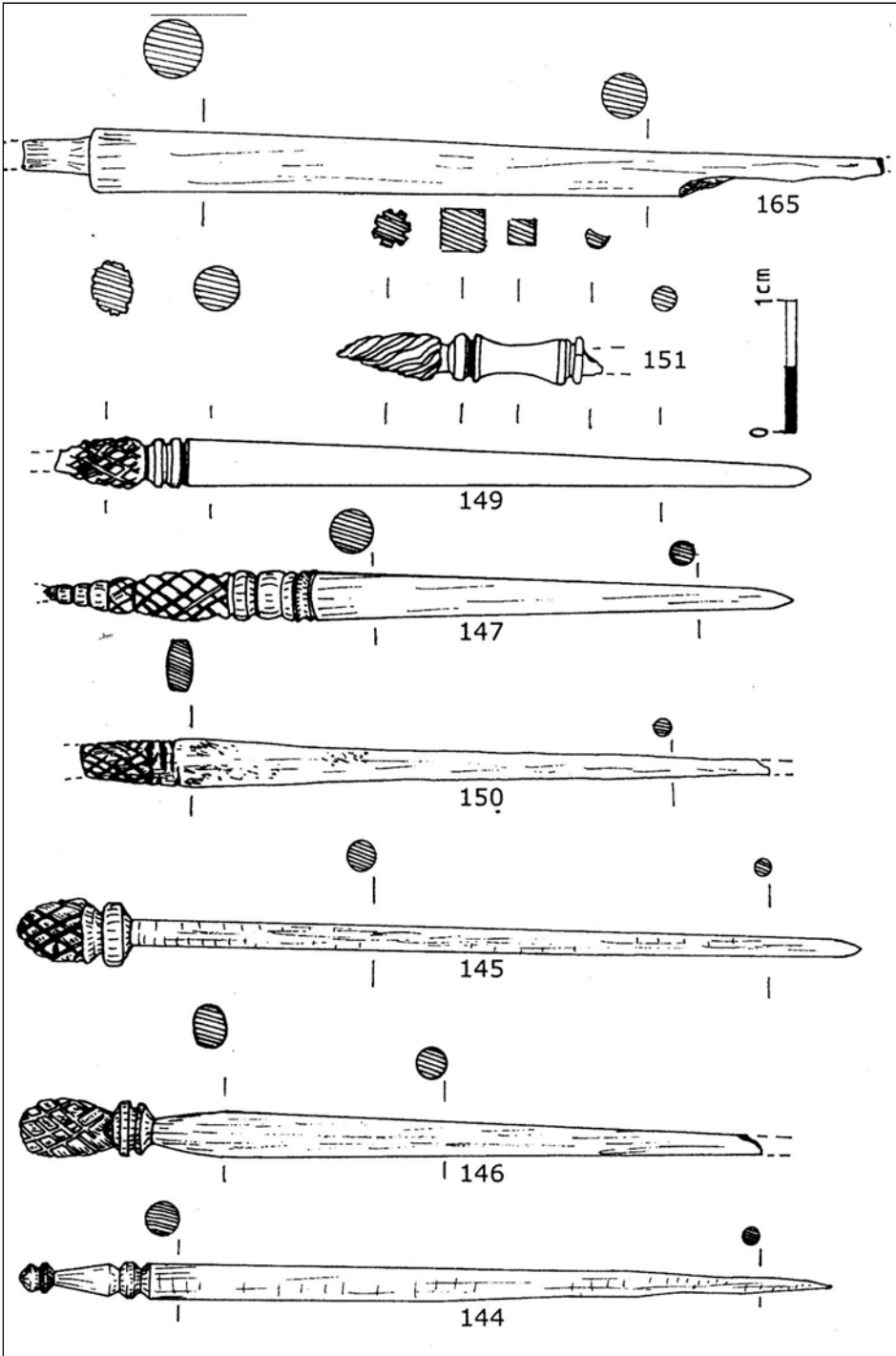
Pl. II – Ace de păr cu cap neornamentat.

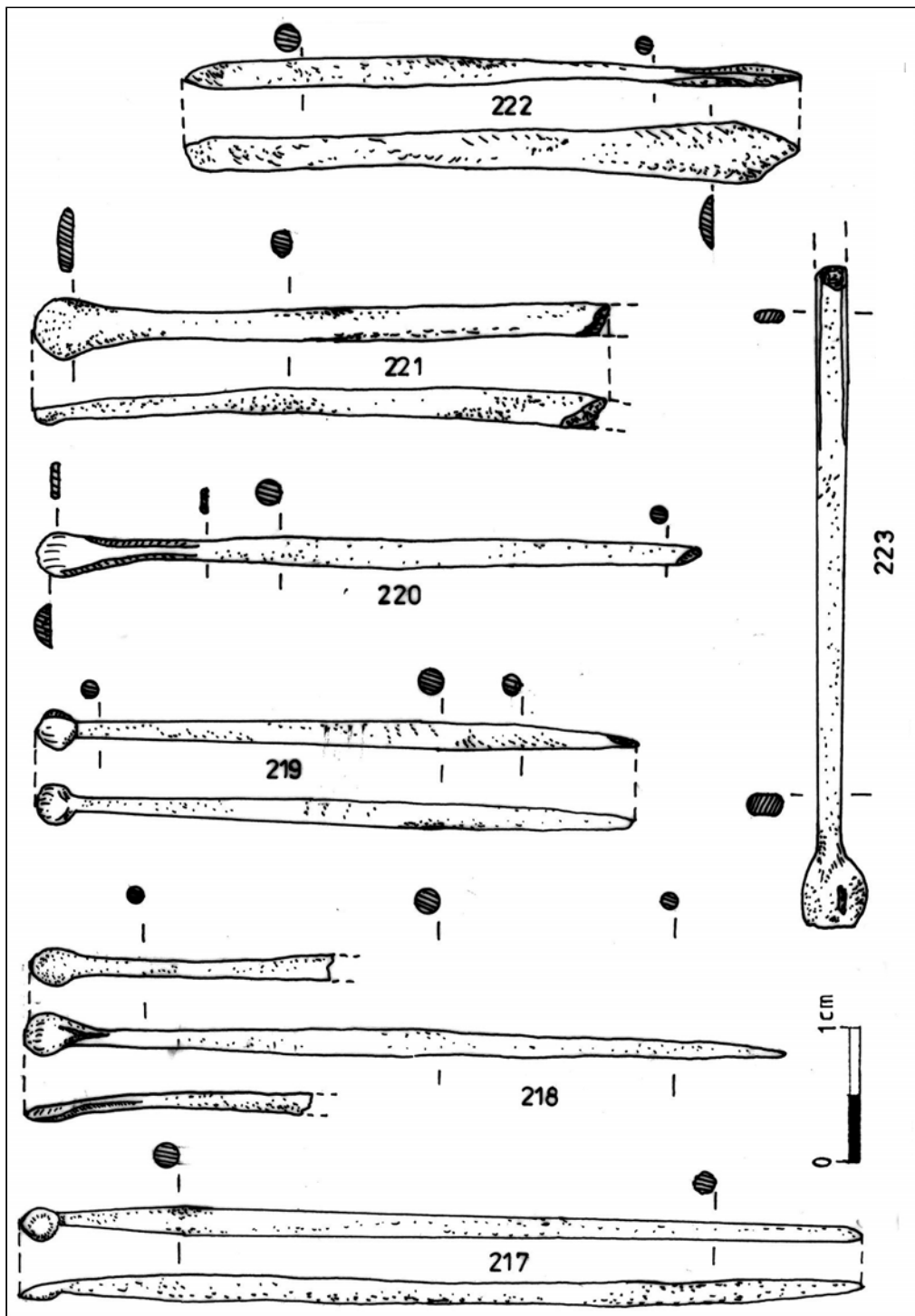
Pl. III - Ace cu cap simplu ornamentat.

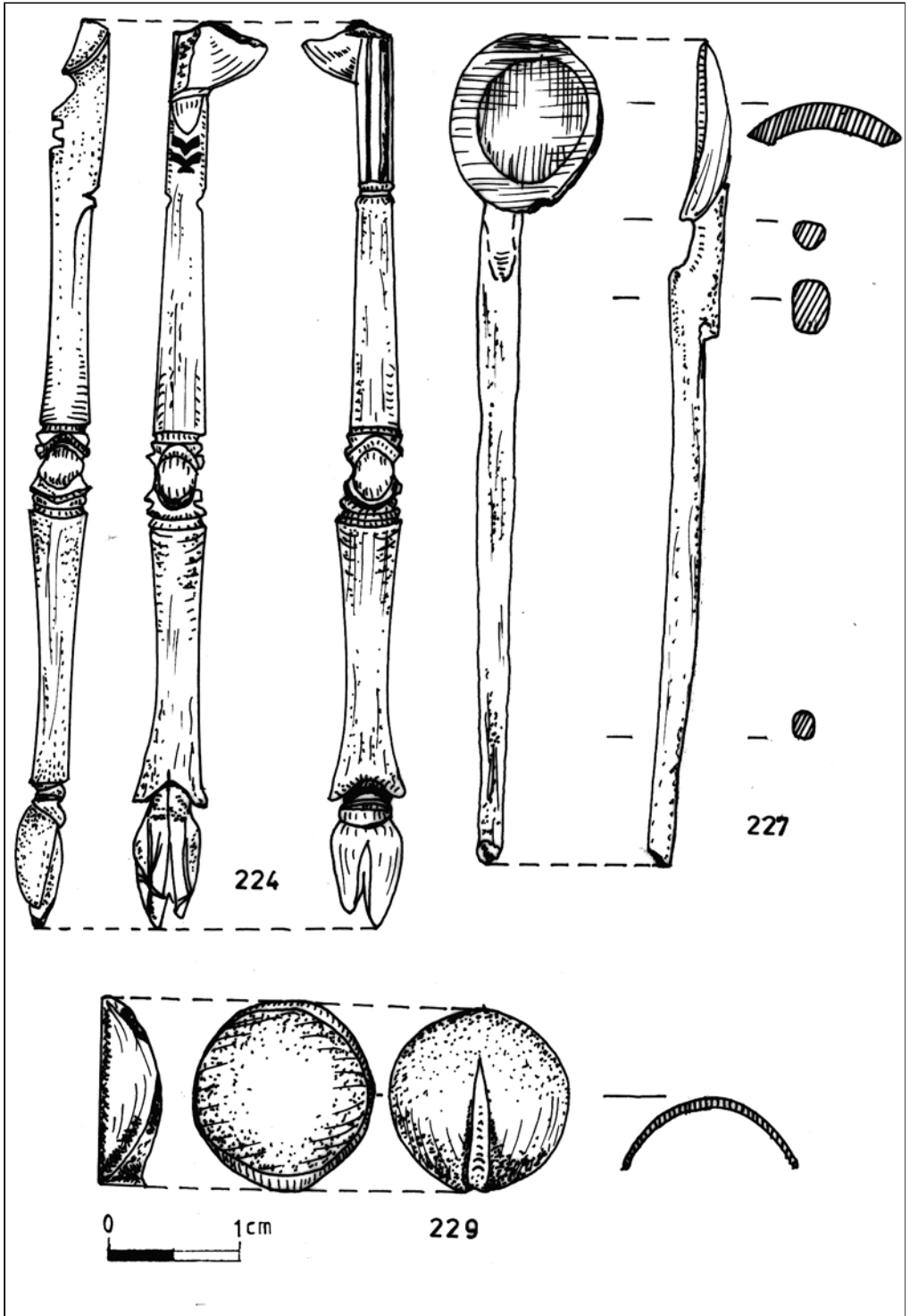
Pl. IV – Ace cu cap bogat ornamentat.

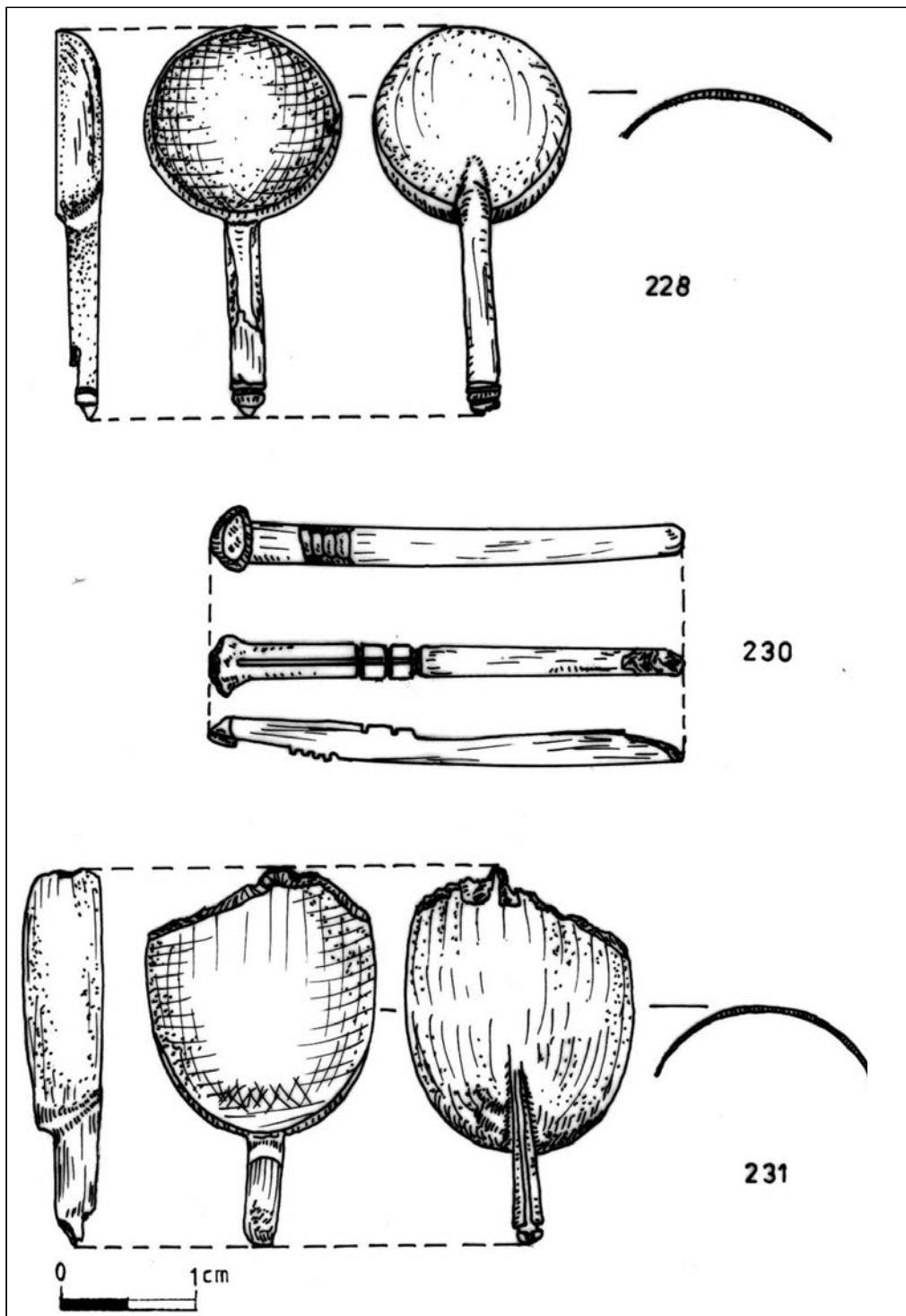
Pl. V – Ace cu cap bogat ornamentat.

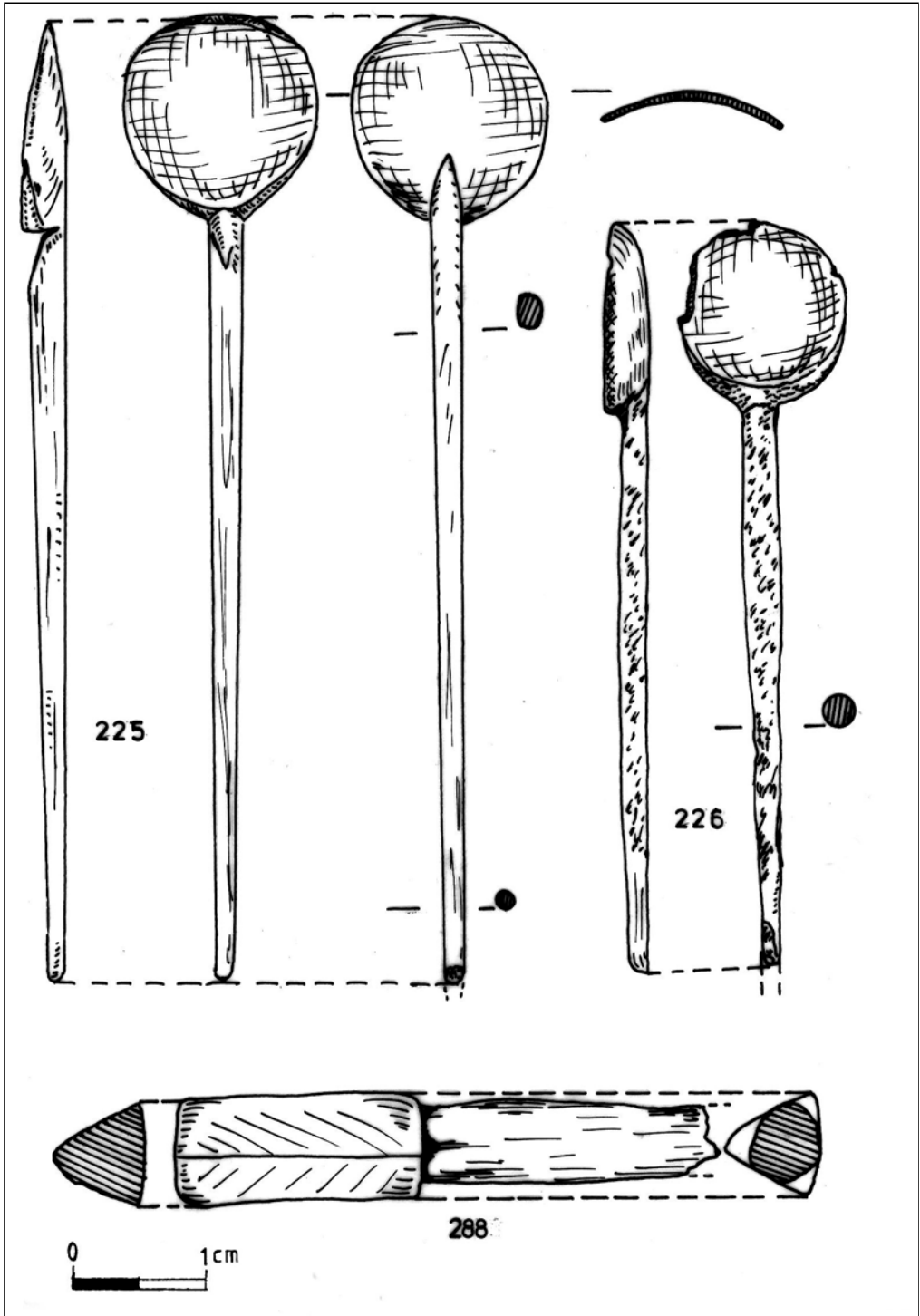
Pl. VI – *Auriscalpium*, Spatule.

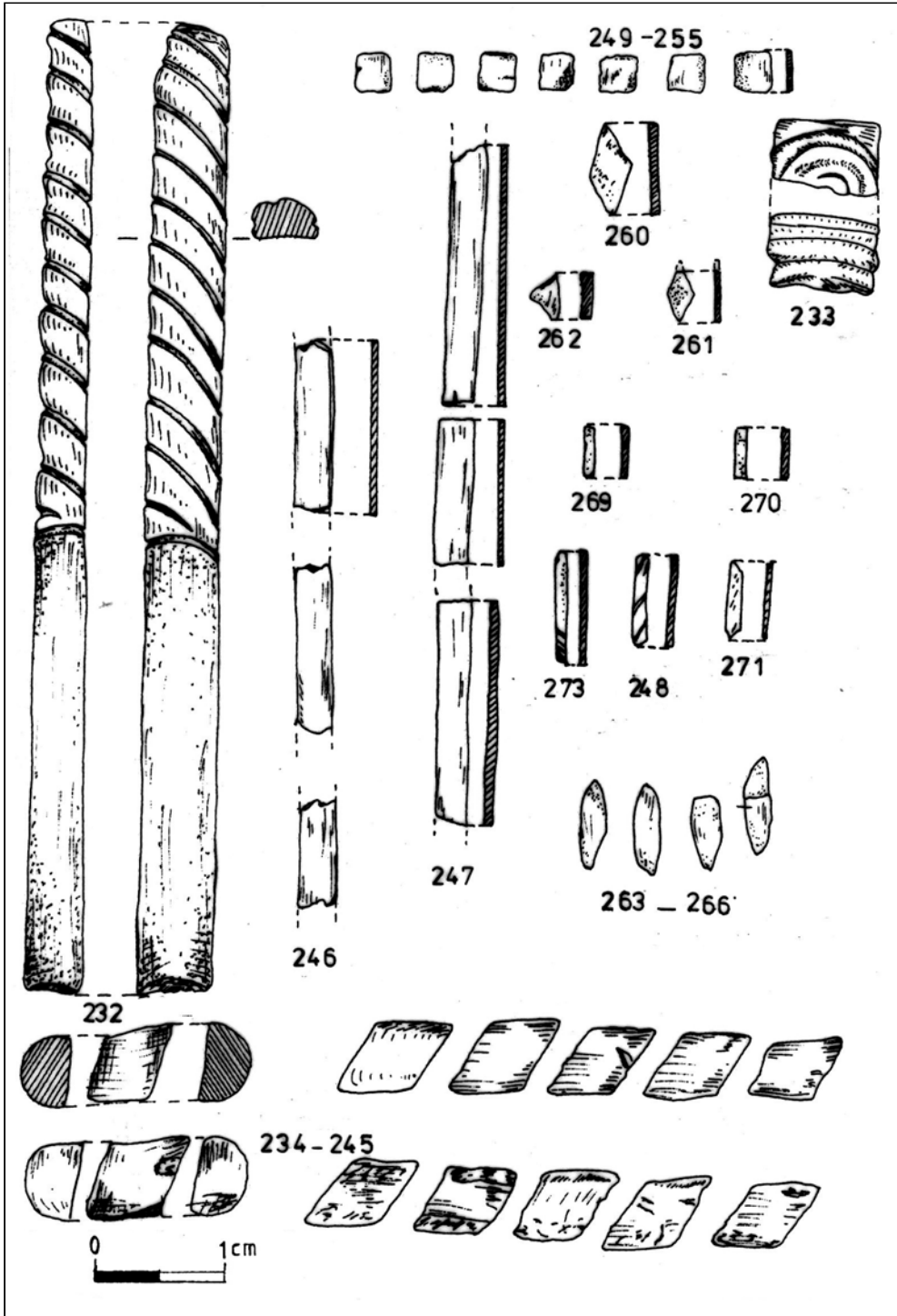
Pl. VII - Cochlear.

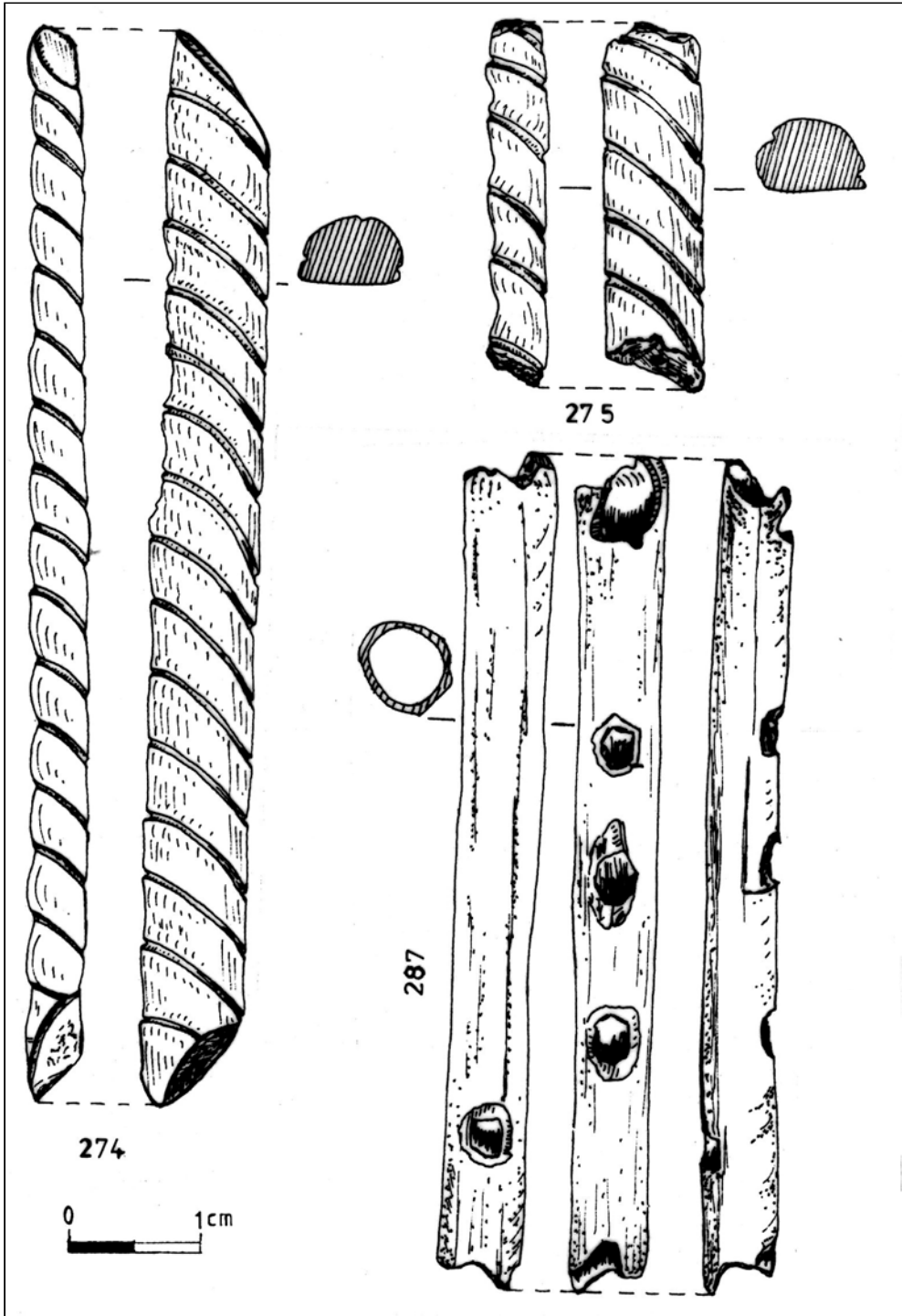
Pl. VIII – *Cohlear, ligula.*

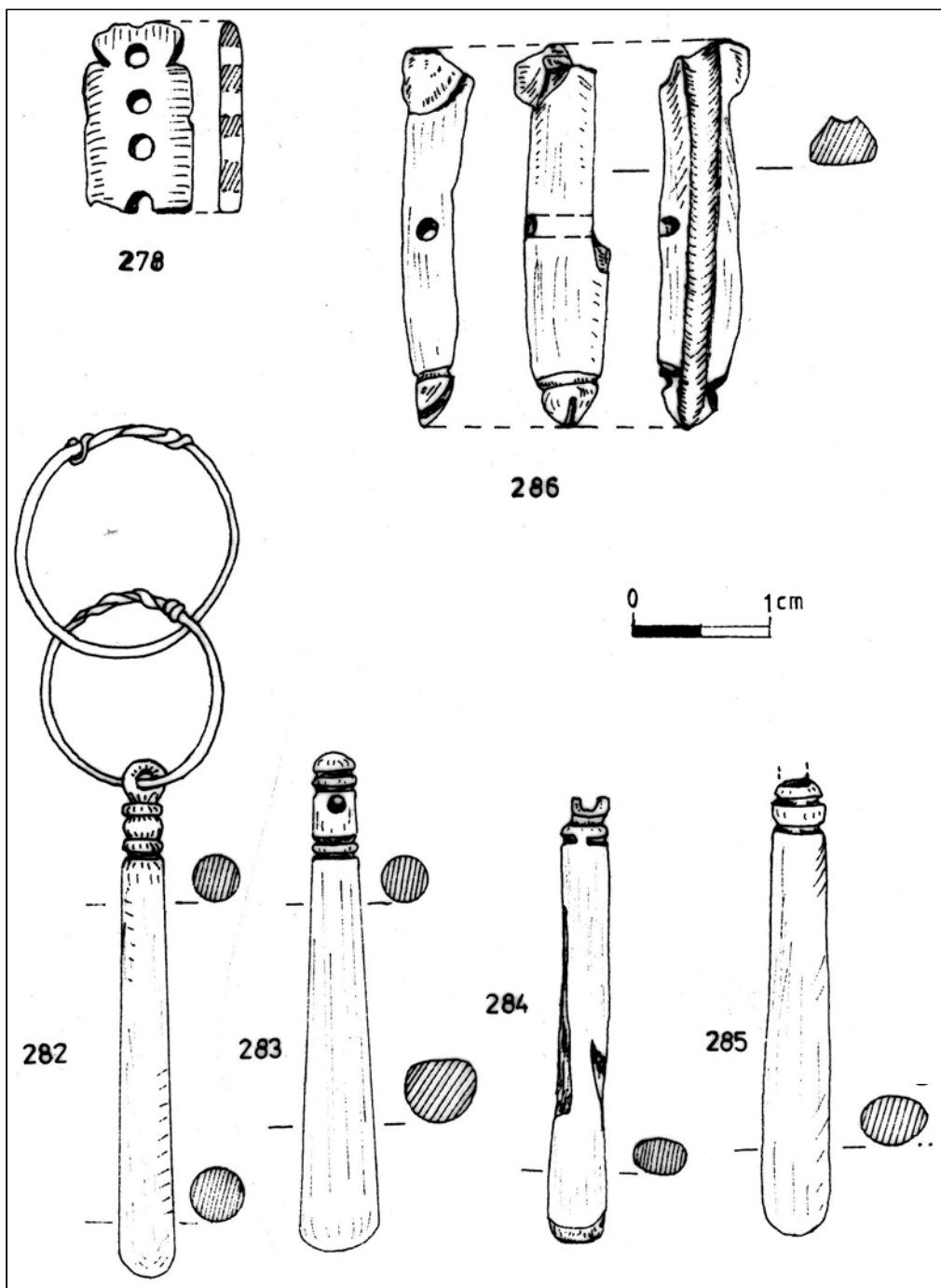
Pl. IX – *Cohlear, cheie de liră.*

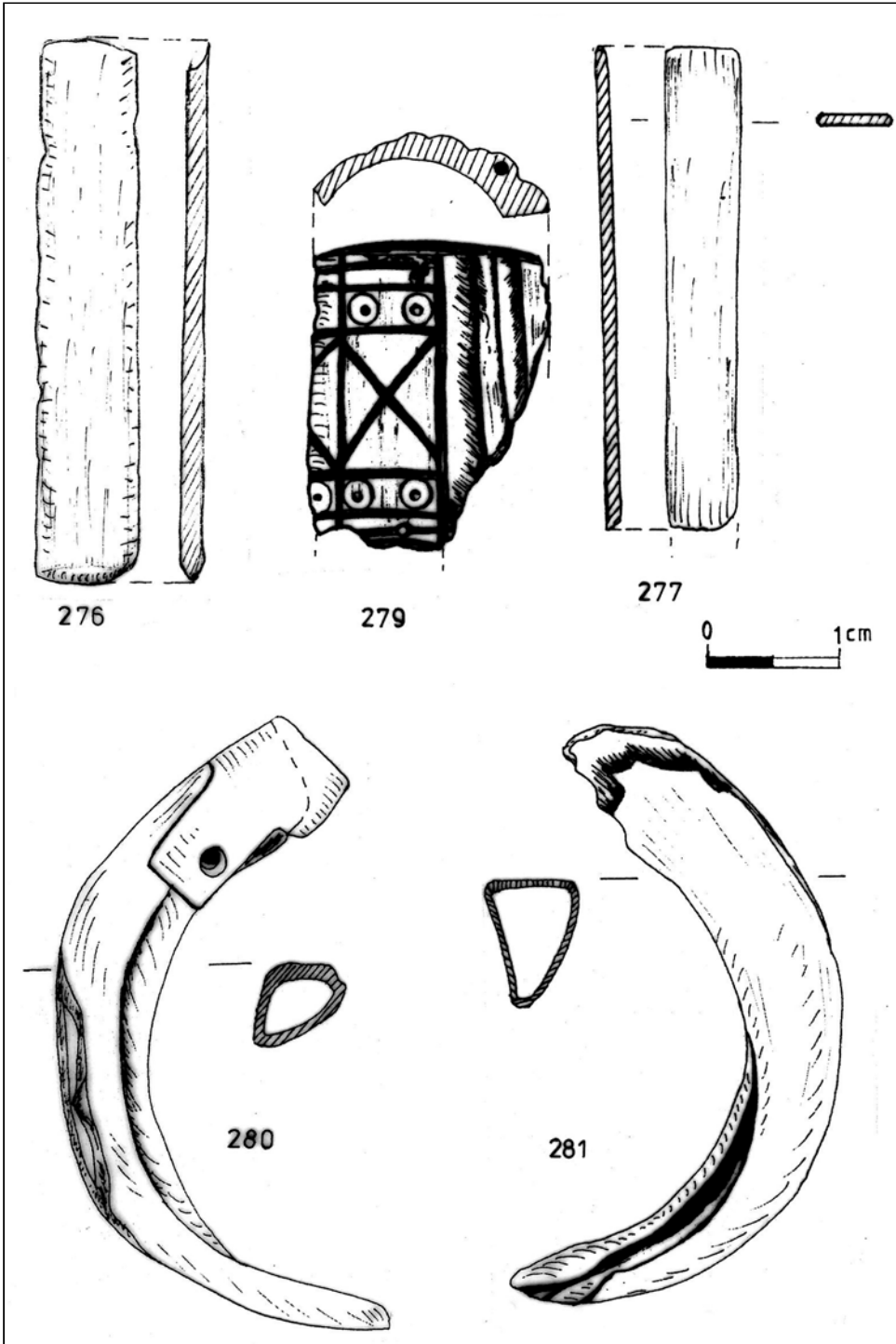
Pl. X – Elemente decorative de la o cutie.

Pl. XI – Elemente decorative. Fluier.

Pl. XII – Element decorativ. Amulete.

Pl. XIII – Elemente decorative. Amulete.

BONE OBJECTS FROM DUROSTORUM. I.

Abstract

Subject of the present paper is a number of 600 pieces, their utmost majority from Roman epoch, made of bone, horn and ivory. The artefacts were found in the Roman settlement at km 132 DN 3A, Bucharest-Constanța (site code 62547.01), having a profound workshop character, certified by collecting thousands of little pieces made of clay, metal, bone and glass, many of them rejected. A large number of ovens and pits with workshop rests were also found. Most pieces date to the settlement maximum activity period (2nd-first half of the 3rd cent. A.D.).

The simple shape of most pieces in our collection is making master „stamp“ difficult to be recognized. Reduced sizes and stable physical resistance, determining a possible and easy economic transport on long distances, the social-economic environment they are coming from (in which artifacts are strictly functional and occasionally can have numerous secondary functions – as we consider that the more a society is primitive or rural, the more usual pieces, and not only, various functionality increases), and not last, the actual research level have determined us not to go beyond the limits of a simple catalogue. For the same reasons we shall not discuss these artifacts processing and trade but only strictly regarding the pieces in the catalogue and only as far as new and exact information is given.

As the paper is large, it will be published in two successive volumes of the yearbook.

In the first part we shall deal, apart from some exceptions, with objects considered to be from *mundus muliebris*.

We consider a discussion to be premature after presenting only half the material and before concluding we mention that the monetary discoveries situation in the area is shortly presented at the beginning.